

IGNAS KONČIUS

KELIONĖ
Į ČERVENĖ
IR ATGAL

Ignas Konius

KELIONE ERVEN IR ATGAL
(atsiminimai)

Leidykla "Vilius"
Kaunas 1993

UDK 321.6 (47+57)

Ko-195

Viliaus Užtupo leidykla "Vilius"

ISBN 9986-425-00-X

PRATARM

M s t vas, prof. Ignas Kon ius, 1941 m. geguž s m n. 20 d. buvo NKVD areštuotas d l nepilname io s naus Liudo, taip pat areštuoto už antibolševikin proklamacij platinim . Buvo kalinamas Kauno kal jime. Prasid jus karui (1941 .VI.22) iš Kauno, kartu su kitais suimtaisiais, vežamas Baltarusij - Minsk . Subombardavus Minsko kal jim , visi suimtieji p s iomis buvo varomi Rytus. erven je, 60 km. nuo Minsko, vyko masinis žmoni sušaudymas. Išliko gyvas. Gr ž s iš erven s, rado iš kal jimo sugr žus s n Liud .

Knygos kalba beveik neredaguota, paliktas autentiškas "žemaitiškas" kalbos stilius, tod l pridedamas žemaitišk žodži žodyn lis.

Kon iai: Algirdas, Jurgis, Liudas, prof. Igno Kon iaus s n s, d kingi Vilniaus Universiteto Rektoriui prof. dr. Rolandui Pavilioniui, Universiteto bibliotekos skyriaus ved jui Vytautui Bogušiu ir jo darbuotojams už visakeriop pagalb išleidžiant šiuos atsiminimus.

A.Kon ius

R pestingai suvynioti nosin mano t vo Liudo rašomojo stalo stal iuje guli du maži duonos ir cukraus gabal liai. Tai labiausiai saugomos m s šeimos relikvijos. Tai Kon i šeimos palikimas, m s istorijos dalis.

ervėn .

Šie penkiasdešimtmetiniai duonos gabal liai primena mums viet ir vykius, m s atmintyje glaudžiai siejamus su žmogaus, kur mums teko laim pažinti, m s senelio Igno Kon iaus, vardu. Aš - jo vyriausia an k Amerikoje. Aš su savo seserimi Sigita ir broliu Tomu užaugome nuolat gird dami pasakojimus apie t tautin tragedij , kuri m s seneliui Ignui Kon iui teko išgyventi ir stebuklingu b du likti gyvam. Tie duonos ir cukraus gabal liai, pasl pti jo palte - išsaugota ervėn s tragišk vyki relikvija. Jis brangino ir saugojo j iki pat mirties -1975 metais.

Mus visus: t v Liud , mam Iren ir vaikus jungia bendras ryšys su Lietuva ir viltis, kad pagaliau Igno Kon iaus atsiminimai apie ervėn bus išleisti nepriklausomoje Lietuvoje. Igno Kon iaus, vieno iš Lietuvos patriot , legenda - svarbi kovojan ios tautos sud tingos ir skausmingos istorijos dalis. Tai legenda, kuri išgirsti turi visi.

J rat Kon ius

Vašingtonas,

1992.12.16

Carefully wrapped in hankerchief in my father Liudas' desk are two little bits of bread and sugar that are one of our most cherished family heirdoms. They are reminders of the Kon ius family heritage, our history in Lithuania.

ervėne.

These 50 year old crumbs represent a place, an event that we associate closely with my grandfather, Ignas Kon ius, a man we were fortunate to know. I was his oldest grandchild in America, and I and my sister Sigita and brother Thomas have grown up hearing about this national tragedy from which Ignas Kon ius remarkably returned alive. These bits of bread and sugar were all he had left of the food stashed in his overcoat during the ordeal at ervėne. He kept them with him until the day he died in 1975.

My father Liudas, mother Irena and rest of us join our Lithuanian relations across the sea in the excitement that Ignas Kon ius' memoirs of ervėne will at long last be published in independent Lithuania. The saga of Ignas Kon ius, one of Lithuania's great patriots, is an important part of this struggling nation's complex and painful history and it must at long last be told.

By J rate Kon ius

Washington, DC

December 16, 1992

1939 met gruodžio 20 d. Vilniaus universiteto per mimos komisija. Iš kairės sėdi: prof. P. Augustaitis, prof. I. Konius - VU valdytojas, prof. J. Šimolinas ir prof. P. Šalčius. Stovi J. Rakauskas ir D. Grincevičius.

VAIKAS SUIMTAS

Dar šešiolikos metų neturintis jauniausias iš jų Liudas iš berniukų "Aušros" gimnazijos buvo nukeltas mergaičių, dabar mišri, "Aušros" gimnazijai.

Penktadienis. Gegužės mėnuo. Šešioliktoji diena. 1941 metai.

Liudas neparašo laiku pietums.

Apie 15 valandą jis eina policininkas ir vienas civilis. Pasisako darysi Liudo daiktą kartą.

Parod galiavimus. Liudas esantis sulaikytas. Klausia gulimojo kambario.

Vedu gulimąjį kambarį.

Kilnoja ant grindų patiestą linoleumą ir ten kažką ieško.

Padedu jam kilnoti linoleum , ieškoti. Nieko neranda.

Klausia, kame jo žaislai. Ištraukiu apatin stal i spintos Liudo kambaryje ir rodau dar iš vaik maž dien sumest lauž . Kiek paži ri. Patariu ištraukti vis stal i ir visk išversti ant grind . Nenori.

Mes namiškiai trys: žmona, aš ir mergait - Jadz . Dar buvo viešnia - Vaitiekaitien .

Nieko reikiamo nerad s, kratytojas Sem nas pasak važiuosi s K* parsivežti paties Liudo. Mes likome policininko prieži roje. Šis m s nevarž . Leido man net kit kambar išeiti - atsiliepti skambinant telefon .

Butas m s penki kambari . T v gulimas, vaik du gulimieji, po du katrame kambaryje, valgomasis ir mano darbo kambarys.

valgom j buvo patalpintas jaunas soviet gydytojas su žmona. Gydytojas kilm s nuo Macha kala /Port Petrovsk/, netoli Baku, Kaukaze. Ten ir mokslus iš j s.

Dabar mes valgome Liudo ir Jurgio gulimajame kambaryje, ia, "draugams" at jus, ir s d jome.

Gr žo Sem nas vienas. Jam neleid Liudo vežtis.

V l eina gulim j , v l kilnoja linoleum . V l, tiesa ner pestingai, krapštosi tame žaisl stal iuje.

Klausia, kame mano knyg lentyna. Vedu savo darbo kambar ir rodau. Iš viso visame bute tik ir tebuvo viena lentyna, šiaip, kad ir mano knygos visos buvo spintose atidarose ar spintose iki lub be dur .

Sem nas ieško mano rašomojo popieriaus toje lentynoje. Rodau. Ištraukia vien žiupsn , pasiima vien lap ir padeda ant mano rašomojo stalo.

Dar klausia:

- Kame mano štapams daž d žut ?

Ištraukiu rašomojo stalo stal i , parodau. ia buvo tik mažyt lait , degtuk d žut s dydžio, d žut l gyventojams nam knygoje registruoti. Visai naujitelait , dar visai nevirtota, tik pam ginta, ar veikia.

Pasi m .

Suraš akt d l tos d žut s. Dav pasirašyti. Patikslinau turin ir pasirašiau.

Net parodžius atid t j popieriaus lakšt - nepa m . Išeidamas kratytojas pasak , kad aš atei iau K, - informacijos skyriuj bus man paruoštas orderis, - s naus parsivesti, 8 valand .

Jau buvo toli po šeši .

* Ypatinga Komisija

Algirdas Konius (vyriausias Igno s nus) ir J rat Konius (Liudo dukra, Igno an k)

Aštunt valand einu. Tiesa, paruoštas K eiti orderis. Parašyta, kurio numerio kambar eiti. Rodos 43.

leidžia. einu. Gražus šviesus kambarys. Graž s stalai, patogios minkštos k d s, foteliai, sofas. Pasodina prie dur . Niekas man nieko nesako, bet vis vienas žmogus su manim kambaryje.

Atrodo, kažko laukia. Galvojau, kad tuoj atves man mano vaik , gal kiek pabars, kad nepakankamai vaik tepriži riu, pareikalaus kokio pasižad jimo, pasakys, k jis kame pridar , ir paleis mudu namo.

Vis kei iasi pareig nai. S di prie gražaus rašomojo stalo. Aišku, kad neturi k daryti. Bet s di, kolei kitas ateina. Vis vyrai, tik vien syk tebuvo moteris. Kiekvienas j s tartinai paži ri mane ir s dasi prie stalo. Ta iau ilgiausiai išbuvo kambaryj vienas gražiai civiliai apsidar s, koki 40 met , malonios išvaizdos, l tas baltaplaukis.

Ima nuobudulys. Kambarys šiltas. Aš su miline.

eina, juodaplaukei moteriai besaugant mane, jaunas, kažin ar peržengs 20 metų, vyrukas. Jis man vienam paskait skaityti ar, teisingiau, pamokslą sakyti apie raudonosios armijos galingumą.

Išmokis nebloginai. Surašytą kalbą deklamavo man, manau, kuone apie valandą.

PAS KOMISAR

Po tos kalbos jo tas baltaplaukis ir sako man:

- Tau suteik garbę su pats NKVD - GB / narodnyj komisariat vnutrennich del otdel gosudarstvenoj bezopasnosti / komisaras Gladkov. Jis nori tavo matyti, - eiva.

Paprašiau, kad leist man ją palikti milin. Nusivilkau ir išjovau. Beinant, prie mudvių eisenos prisidėjo dar du vyru.

Bekalbėdamas, aš pasakiau - tovariš, sledovatelj. Jis staigiai atkirto:

- Kakoj ja tebe tovariš, šakal tebe tovariš. (Koks aš tau draugas, šakalas tau draugas.)

Priveda prie durų, leidžia. Irgi gražus kambarys. Už kampu sustatytais dviem rašomais stalais su di dar jaunovas komisaras, ne rus tipas, storokas, kiekvienas jo juodas plaukas ant galvos atskirai susiraitęs. Veidas jo nieko nesako.

Žengs nuo durų kelet žingsnių, rankas nuleidęs, lenkiuos tam komisarui (visi pasikalbėjimai eina rus kalba).

- Tu, kalbėdamas vaikai, jei, kaip prostitutė. Sėsk.

Parodė pirštu, kur sėstis. Atsisėdau prieš jį stal kampe. Už mano nugaros kiek toliau prie sienos susėdė tie trys palydovai.

Gladkovas, paėmęs nuo stalo bylą ir išėmęs popieriaus atvirlaiškio dydžio lapelį, rodo man: "Smotri (žiūrėk)".

Ant atviruko dydžio lapelio išpieštas vyties kryžius ir parašyta / didelėmis raidėmis:

"šalin (...) komunizmas! Lai gyvuoją Nepriklausoma Lietuva!"

Aš tik pasakiau:

- Da, soderžateljno. (Taip, turiningai).

- Tu kariauji už savo nepriklausomybę... Mes padėjome ant jos nepriklausomybę, su visais aniolais...

Šitoks jo pasakymas mane iki šaltumo supykdo. Visai neparodėdamas savo nuotaikos, pagalvoju pats sau: "Kalbėk dabar, k nori, tas man sėvisiškai nebeveiks". Pasidariau šaltas, ramus. Bet gal jį mane gabaliukus sukapti, nebėčiau net mirktelėjęs.

1992 m. vasario 11d. J rat Kon ius ir VU rektorius prof. Rolandas Pavilionis.

Tai tokiu stilium ir turiniu komisaras kalb jo tikrai ger pusvaland .
Aš nemok s vaiko aukl ti. Atimsi nuo man s, išmokinsi j ... Iki šešiolikos met už vaik atsak s t vas ... Ir tave išmokysime ir tt.
Baigdamas pasak :

- Tu gal nežinai, kas yra K (rezvi ainaja komisija)? K yra tokia staiga, iš kurios, pakliuv s j , nebeišeina. Bet tave mes išleisime. O kai reiks, pašauksime. Ir tuomet iš tav s pareikalausime, kuo gali save ir savo s n pateisinti. Stupai (išeik).

Atsistojau. Pasilenkiau ir einu prie dur . Išeiname.

V L TARDYTOJO KAMBARYJ

Liekava vienu du. Gr žtava 43 numerj.

- Matai, - sako, - kaip kalba komisaras.

Pratar s tai, tardytojas ištrauk iš stalo popieriaus kokias dvi - tris dešimtis lakšt , padav rašalo, plunksn ir pasak :

- Parašyk savo biografij ir visk , k savo reikalu žinai.

Jis atsis do nuošaliai ant sofos. Aš mčiau rašyti. Manau buvo tuomet apie dvylikt valand nakties.

Per kokias penkiolik minu i prirašiau savo biografijos nepiln eilu i apie du tre daliu puslapio, pasirašiau ir, atsistoj s, sakau:

- Jau ...

Tardytojas perskait ir pasak :

- Ty o en lakoni en (tu labai lakoniškas).

Pasid jo mano rašin sau ant stalo, atsis do sofoje. Aš s džiu, kur raš s.

Tyla. N žodžio. Ramu visur.

Gal po kokios valandos tardytojas man pasak :

- Nu, k profesoriau norisi miego?

- Taip, tuo metu aš paprastai miegu, - atsakiau.

Ir v l tyla... Taip, nieko nekalb damu, mudu pras d jova tiek, kad aš par jau namo 4 valand ryto.

Prieš išleisdamas mane, pa m paraš , kad aš niekam nieko nesakysiu apie tai, kas ia buvo kalb ta, kas matyta.

Žmona ir Vaitiekaitien tebebudin ios.

Aštunt valand ryto tur jau paskaitas ir praktikos darbus Fizikos ir Chemijos institute Aleksote.

Šeštadien paskambino Sem nas, kad atneš iau vaikui K pagalv ir baltini . Nunešiau ir dar prašiau, kad priimt pinig vaikui teikti. Nenor jo. Sak - draudžiama. Bet pagaliau sutiko.

Kratos eiga ir šis pasikalb jimas mane tikino, kad šis ekistas Sem nas n ra blogas žmogus. Jis tarsi mums padeda. Atrodo, jis nor t taip reikal patvarkyti, kad mes liktume niekuo d ti.

V L K

Tre iadienis. Geguž s m nesio 21 diena.

Pus dvyliktos nakt skambino telefonu Sem nas ir sako užėti K rytoj pus vienuoliktos ryt .

Prašau j , kad leist ateiti pus dvyliktos, nes noriu baigti paskaitas. Nesutiko.

Žmonai nieko apie tai t vakar nesakiau.

Atsik l s, kaip visuomet, pasakiau žmonai, kad šiandien turb t man s jau K nebe paleis.

Institute atskaičiau paskutinį paskaitą Medicinos fakulteto studentams (paskutinį pavasariniame semestru), o Technikos fakultetui jau nebeskaičiau, nes paskaitos laikas buvo nuo 10 iki 11 valandos.

Perdaviau Matematikos-Gamtos fakulteto darbą medžiagų redakcijos komisijai nariui doc. Stanaičiui, su vienu ar kitu "apie orą" pasikalbėjome, ir išvykau iš instituto taip, kad lygiai pusė vienuoliktos būčiau K informacijos skyriuje Laisvės alėjoje ir Vytauto prospektų kampe.

Čia prie pat kampo sutikau G. Paleckienę. Klausia, kur tokiu laiku? Pasakiau esu kvieštas K ir pasisakiau man, kad man sava jau nebeišleis. Apie areštą vaiko žinojo, nes ji buvo "Aušros" mišriosios gimnazijos tarybos komiteto pirmininkė, o aš jos pavaduotojas.

Daug mano pasakymo man jaudintis ir mane tikinti, kad jie padarys viską, kad mane ir vaiką paleistų, nes esame niekuo dėti.

Išreiškė abejonų daigui paleidimo, pažūrėjus artį ant laikrodis, beveik kaip ir neatsisveikinęs, paėjau nuo jos orderio skyri.

Gavau orderį. Rūmuose pasakė, kur kambarėiti. Nulydė mane į kambarį ir pasodino užduj. Aš ir sėdžiu tušiam kambaryje.

Kambarys pereinamas, daug kas per jį pereina. Pasitaikė ir pažįstamieji. Jie visi buvo vietiniai, bet nelietuviai.

Taip aš bejudėjimo prasėdėjau iki kokios 5 valandos, kai atplūšė Semanas, nešdamas man skalbinių tris pamainas, pagalvą, rankšluostus ir muilą, sudėjęs languotą užvalkalą. Ir dar kažką, suvyniotą mėsą tautinėm liavomis, laiką po pažasties.

Pakišė man tarybos languotą maišelį, pasakė sekį jį. Aš, tuo maišeliu nešindamas, sekiu į K koridorius, laiptais žemutin aukštą.

Nuveda mane kambariuką, kur, švarką nusivilkęs, aukštas vyras skersom mane pažūrėjo. Semanas padėjo savo nešmen ant stalo, o tas bešvarkis mėlynioti, žirdamas, kas atnešta.

Išvyniojęs tautinėm liavomis, suglamžė sėdėjimą, piktai meta postalą, sakydamas:

- My gosudarstva vaševu nepriznajom, a nacionalnostj uvažajem*.

Aš ramiai jam sakau:

- Ved etot flag ne gosudarstvennyj, a nacionalnyj**

Supykęs, varto atneštas knygas ir pastebi Semaną, kam mėsą

šiu.

*Valstybės įstatymų nepripažįstame, bet tautybę gerbiame.

**Juk šiuo liava ne valstybinė, bet tautinė.

Tai buvo Vytauto jubiliejaus albumas, kur buvo turbūt kone vis valdininkų nuotraukos. Be to, dar buvo su nauju Algirdo albumas, priklijuotas laikraščiu iškarpa apie Klaipėdos atvadavimo sukaktį.

Dar buvo kažkokie mano rankraščiai. Ir dėl rankraščių buvau visai ramus, nes aš visai politika nesirūpinau, nieko nerašiau nei už, nei prieš bolševikus. Pakako man darbo - žiemą universitete, o vasarą - krašto pažinimo klausimais besidomint.

domu, kad vėliau buvo mano brolio. Jo buvo ir tas jubiliejinis albumas. Mano tebuvo paimta tik keletas prirašytų lapų. Nežinau tikrai, kokie ten rankraščiai buvo, nes mano buvo daug prirašyta, ir sunku buvo pasakyti, kas paimta.

Be to, dar savęs esu tikras, kad tai buvo trumpas mano aprašymas su fotografijomis skautų Vilniaus tunto steigimo, jo vėliau pašventinimo "Aušros" vartų koplyčioje, po pašventinimo ekskursijos Rasų kapus. Aš tuomet buvau Vilniaus universiteto valdytojas, ir jie mane pakvietė vėliau krikščionims.

PAS K KOMENDANT

Iš to kambaryuko jau K sargas mane tuo maišiuoku nešini nuvedė rūsų pas K komendantą.

Tuo metu jo pavaduotojas budėjo. Žinoma, kažkur esu tiktai žmogus. Niekaip negaliu atsiminti. Pasišovė jis pats. Kalbėjau, žinoma, rusiškai. "K, - sako, - nepažįsti? Aš tamstai gerai pažįstu, ir pažįstu, kaip gerai žmogus. Kad nuo manęs esu priklausytas, tuoj paleis tave. Pasirodo; kai aš mokytojavau Žemės ūkio Akademijoje, šis vyras, tuomet berniukas, buvo prie Entomologijos kabineto tarnu. Fizikos kabineto tarnui apsigurgus, jis ligonį pavadavęs. Ir aš jam už kažką davęs du litus. Jis ir to negalėjo užmiršti. Gaurilikas, Žemės ūkio Akademijos tarnautojas.

Pasišovė man kruopynė. O pats lašinius su duona valgė ir alėgė.

Labai man pritiko sriuba, nes nuo ryto nebuvo nieko valgęs. Buvo penktadienio vakaras. Provincijos miestelio papurusios rausvos galvos jaunas žydėlis fotografas jau buvo išėjęs namo.

Rado jį, atvedė. Nebuvo laiduose saugiklių, negalėjo jam reikiamos lempos uždegti. Elektromechaniko taip pat nesurado. Vis tik vargais negalais srovę gavo.

M gindamas uždeg savo lemp - perdeg ta lempa. Visk taiso tas fotografas, kaip ne savo rankomis. M ginau jam pad ti. Pagaliau nufotografavo, mano metus ir kal jimo numer priseg s man prie kr tin s.

Tas viskas t s si kok dvejet valand . Tuo tarpu su Gauril iku visai atvirai, atrod , ir nuoširdžiai pasikalb jova apie dotnuviškius ir mokinius-studentus ir mokytojus-profesorius taip Žem s ir Mišk kio technikum, taip Žem s kio akademijos. Tuos žmones jis gal jo gražiai prasijoti. Ir paži ros, ir elgesys, ir šeimyninis gyvenimas jam buvo kaip ant delno, kiaurai viskas žinoma.

KAL JIM

Apie koki 8-9 valand veda mane stambus tarnautojas iš budinio K komendant ros patalpos kiem . Prie pat dur mašina, didel lengvoji mašina. Mane gr da gal , kur taisytas kaip soduose medinis iš karteli suolas. Atsis dus, labai giliai smengi taip, kad keliai kone nosies siekia. Labai sunku atsistoti. Sunku lipti, o išlipti dar sunkiau. Tarnautojas su "išnešiojam ja" s da prie šoferio ir akiai užsklendžia t tarp tarp jo ir man s. Nieko nematytumei ir dien vežamas. Jau buvo tamsoka. Beveik susid r su kita mašina K stu io gatv s gale.

Sužvang jo geležiniai vartai - įslinkome kal jimo vid -kiem . Išlaipina. Seku paskui knyg , pagal kuri tarnautojas, gav s paraš , mane atiduos.

ia pat koridoriuje, apa ioj, žemas platus langas, už kurio s di priim "gyvus daiktus" pareig nai.

Beldžiasi mano gerad jas. Niekas n iokš. Tarsi ne j tai reikalas.

ia pat stoviu ir aš su savo raudonai margu maišeliu rankoje.

Nepriima man s, net nepaži ri veltui peršam prek . Ta iau jud jimas kažkoks jau iasi. Ir toks kamuotas jud jimas.

Praeina pro mane ekist b reliai po 5-6. Mane mano palydovas pasuka nosim sien . Jiems pra jus, aš v l atsisuku palydovo link. O tie ekistai kaip si te siuva. Matyt, kažkokie galingi. Nelyginant koks patikrinimas b t daromas. Daug kart gavo mano l tasis palydovas mane nosimi sien sukalioti. Nepyko jis, ramiai savo darb iš pareigos dirbdamas.

Pagaliau, aptilus toms t aukšt pareig n vaikštyn ms, pasiraš knygy ir tuoj, iš j s iš už stiklinio lango, pavar mane ia pat koridoriaus gal ir leido visiškai maž kambariuk , kuriame prie stalo s d jo, saky iau, berniukas iš išvaizdos 18-19 met .

Pasisak atimsi s iš man s visk , kas kaliniui nereikalinga.

- Prašau pad ti ant stalo visk , k turi kišen j. Peilis, nosin , pieštukas, pinigyn . Sek marškini apykakl , kaklaryš . Išimk apykakl s sag , petnešas...

eina kitas toks pat vyrukas, nešinas keliais sviesto "Karvut " gabaliukais.

Susijaudino vaikas. Pažino mane. Nebeišmanydamas k daryti, m si lyti pasiimti sviesto.

- Bet imk, sakau, profesoriau, prireiks...

Ir mane tai m jaudinti, taip nelauktai aptikus tok nuošird prielankum . Nepa miau.

Sumišo ir rink s iš man s "kaliniui" nereikalingus daiktus. Jau buvau visk iškrov s.

Kukštel j s alk n v liau j j s, pasak : - Drabuži nevilkk, kratos nedarysiu. Ir bat užvars i neimsiu, sag nepjaustysiu.

Suraš mano palikt inventori . Smulkmemas sud jo vok . Suskait pinigus. Pasirašiau j knygy po s rašu.

KAMER

Gerokai pal k jus, at jo paskutinis t vakar palydovas ir pasi m mane vestis kamer .

Tuo pa iu koridori kiem , kit . Pro sunkias geležines duris "r mus". Pro pasukamas duris koridori pasisukimuose, vairius slaptazodžius pasakius, apvaliose duryse s d s tarnautojas praleidžia toliau. Paskui aukštyn, v l durys, v l pasisukimai. Koridoriuose vos spykso lemput s. Kaliniai jau miega. Vienam b t nejauku, bet kad su palydovu-nieko; juk vis žmogysta, tegu jis mane ir daiktu laiko, tik tokiu laikinu daiktu, kuris pats gali eiti, kurio, atseit, nereik vilkti ar nešti.

Prived prie geležini dur . Su dideliu nam darbo raktu atrakino sunk skl st , pradar duris ir leido. Duris tuoj uždar . ia koridoriuj vis d lto buv šviesu, - nuo spyksin ios kaip vilko akis lemput s buvo apžlibusios akys, štai kod l kameroj man pasirod visai tamsu, nors aukštai viršum dur irgi spyksojo elektrin lemput , turb t kaip žvirblio akis.

Žengiau žingsn ir apsidirau gulint žmog . Ant žem s, skersai kameros gul jo du kaliniu. Kiti trys ant geležini nar . sp dis nekoks. Nežinai, ar ia kriminaliniai, ar politiniai kaliniai.

Tuoj m mane klausti kas aš. Pasisakiau pavard .

- Bene profesorius?

- Taip.

Tuoj atsirado du paž stamu - Ignas Bieli nas ir pulkininkas Juozas Tumas.

m teirautis apie tai, kas naujo politikoje. Ar greit bus karas. Tuomet sensacija buvo Hesso išskridimas - pab gimas Anglij .

Kaliniams labai domu kalb tis su k tik iš laisv s at jusiu žmogumi. Ypa , kad jis paž stamas, kad gali su juo atvirai kalb tis.

Taip ir ia buvo.

Pasikalb jome, kolei maždaug visus klausimus atsakiau. Kalb jau s d damas ant Bieli no nar , nes jis mane ypa širdingai sutiko, pirmas prie man s prisipažino.

Gulti man n ra kur. Gulk, sako, tarp t dviej ant žem s. Jie ir patys kvie ia. Tai Julius Šatas ir Zaleskis.

Siauri j iužiniai, vos pa iuodu patelpa. sispraudžiau tarp j , atseit, ir tarp iužini , ant plik grind . Taip ir išsirai iau vis nakt , beveik aki nesud j s pats ir savo kaimynams kliudydamas "patogiai sik rus" ramiai miegoti.

Lengva pasidar , kai radau paž stam ir dar ne vien . Kaip sve ius at j s pasijau iau. Tarsi ia maniškiai. Pad s man, pasaugos mane, pamokys mane, kaip turiu ne prastose kalinio s lygose elgtis. Esu ne vienas. B ryje ir vargas - ne vargas. Nesi vis apleistas užmirštas, tik ujamas baramas. Bet vis bendr našt nešime sykiu, visvien kas beb tume buv laisv je. Kits kit dar žmogumi laikysime. Riš mus bendra skriauda, bendra priespauda, bendras neteisingumas be kalt s kalinti, be teismo bausti.

Trumpos, staigios vairios mintys blašk si galvoje per vis nemigos nakt. Visa mano praeitis penki dešimt penkeri met praeitis, atsistojo dabar prieš mane sykiu. Aš ma iau tuo pa iu metu vis savo gyvenim . Ir kad man mažam buvo gyvat kandus, ir kad karš iais" sirgdamas, ma iau pakaruokl, pakabint t som , kad skendau, kad nuo gyvates karvelio lizde iš egl s iššokau, kad vairius egzaminus laikiau, kad nuo arklio ganykloj nuslinkus, kitas arklys man veid primyn ir tt Visa tai aš ma iau tuo pa iu metu. Ir tik iš praeities.

Ir nieko nieko d l ateities. Tuš ia. Ne, netuš ia, bet tiesiog nieko. Jokios minties, jokio vaizdo. Šaltas visai, tarsi tokios s vokos net ir b ti negali. Ir mintis ia nesustodavo. Ji vis praeit krypo. Dabartis taip pat buvo bejausm , ne jausmuose, ne r pestyje. K nas pasidar man kažkas toks, tarsi svetimas, greta man s ar tik kažkas. K no klausimo nebuvo. Jis tik taip sau, kaip šeš lis, ir tai saulei už reto debesies už jus. O mintis buvo laki. Ir kas gird ta, ir kas matyta, net visos knygos atskleistos - tikrai gal jai skaityti, tarsi kiekvien raid matydamos. Ir negal jau nuo paprastos atminties nusikratyti, ar prie kurios vienos sustoti. Ir, rod si, nieko nebuvo pamirš s. Per vis gyvenim ištisai. Gal kiek aiškiau vaizdavosi vaikyst s laikai. Netolimoji praeitis minties nesulaik .

O tas mano "kaimynas-k nas" ramiai drybsojo tarp dviej iužini ant plik grind , tarp dviej miegan i k n ant "savo" iužini .

Taip, tai buvo m s iužiniai, bet ne t , kurie mus ia atvar .

m aušti. Kambaryje visur pilka. Ir lubos, ir sienos. Grind nematyti: vienur narai dengia, kitur mano gerieji bi iuliai užleid man tarp savo iužini vietos. Kiek tamsesn s nuo apkaustyt gelež durys. Kiek švies lesni kalini veidai.

Praaušo - vistiek pilka. Visiškai išaušo - pilka ir tiek. Dairaus. Lubos skliaustus suvestos, aukštos. Langas didelis, maž r t . Viršuj vienas r tas atidaras. Palang nuolaidi vid , ant jos ne sikib s nepastov tum. Langas nuo grind kuone žmogaus augum . Vienam kampe prie dur radiatorius. ia pat didelis skardinis kibiras, su dang iu - geriamam vandeniui. Antram prie dur kampe kitas lygiai toks pat indas - kitiems reikalams "paraša". Keturi nuo sien atver iami narai. Viena k del . Vienas staliukas (iš Kalnaberž s nusikalt li vaik prieglaudos). Virš dur aukštai žiurkso silpnut elektros lemput , apipinta vielomis. Ant sien užmušt blaki gaus s p dsakai. Duryse spykso "akut s" stikliukas. Kamera skirta keturiems (keturi atver iami nuo sienos narai). Kameros dydis maždaug iki penki metr ilgio ir gal kiek daug liau kaip du metru plo io.

PRASIDEDA GYVENIMAS

- Kelk... - Pasigirdo subrazd jus akut s vožtuv liui.
- Iš kair s nuo lango pranašingu balsu:
- Penktadienis. Dvidešimt tre ioji geguž s m nesio diena.
- Taip kasdien kameros kaliniai paeiliui skelbia met laik .

Penkta - šešta valanda ryto. Reik paskubom keltis, apsitvarkyti. Tuoju varys ruoš .

Visi stebi nesusigaudant k ia reik daryti kameros naujok . Netur jau guolio - nereik kloti. Tik šiaip stovinu, vis kam nors besitvarkan iam po koj pasiveldamas.

- Nieko, priprasi, nebijok. ia nesunku, tik susiklausymas reikalingas.

Žmon s buvo atgul . Dabar keliasi. Sako valgys. Ir kam tai, kad vistiek juk iš gyvenimo išbraukti. Na, tegu už met kit . Jie ia nebeturi žmogiškos paskirties. Ir žmoniškumas jiems nebetaikomas. ia tik k n kiek pamaitina. Dvasiškajai žmogaus pusei ia vietos n ra. Tad ši nakt, man besvajojant, k nas ir atsiskyr nuo sielos. ia liko k nas. O siela nematomai lanko, puosel ja sav j reikalus.

K nui nedaug tereik. Jis pripras. Vienur pakent s, kitur nutyl s apsiulžins, dar kitur atsispirs pasist m s ar kris praž tin.

Sielai reik daug. Ji laki, savita, sava. Ji nepak s, ryšk s, ji blaškysis, lakstys, ieškos, sakys, atras - laim iškils.

Guoliai sutvarkomi - sudedami ant nar iužiniai, ir narai pakeliami prie sienos. Vienerius narus leidžia palikti nepakeltus, kažkod l buvo leista dienos metu ant j s d ti.

Žvanga raktai prie dur . Stuksi sunk s skl s iai. Atsidaro durys.

- ruoš ...

Du ima vandens ind , kitu du an reikaling j ind , o aš su paskutiniu ju, rankas užpakalyj susid j , einava paskui.

Stropiai plaunami kibirai. Paeiliui dviejose vietose tupi. Prausiasi, plauna nosines. iaupas labai aukštai - vandens iurkši taško. Ir ant grind per por piršt vandens, braidai. Žaliojo muilo leista kiekvienam pasiimti kaip po varnos kiaušin .

Atsilik reikal , pasiplauna. Popieriaus n ra.

Sargas ia pat prie atidar dur pro koridoriaus lang Žali j kaln ži ri. Be sargo tuoju pro sien susikalb tumei su kitoj koridoriaus ruošos patalpoje esan iais.

Gr žtame ta pa ia tvarka: vanduo, ans indas, du laisvu, paskui sargas.

Durys kameros buvusios paliktos atidaros. Išv s s kambarys pro niekuomet neuždarom lango viršutin r tel .

Tuoj vienas m si grindis plauti. Kruopš iai išplauta. Sausas, išgr žtas skarmalas ir pad tas ant radiatoriaus.

Švaru, v su. Laukiame. Neužilgo v l raktas, v l duris daro. Kavos duos. Dav svar duonos, cukraus tok skardin pypk s galvut s dydžio indel . Pila kav .

Neturiu nei puoduko, nei duben lio. Visiems pila duben lius, sustoja eil : vienas prieina prie pilstan io sargo su sam iu. Tas pila. Šis perduoda l kšt savininkui ir paima iš kito tuš i . Atseit, tik vienas juda, ir kiti nešm žuoja.

Tur t duoti pro dur langel . Bet ia m s nebijo, ir duris iki galo atidar . Koridoriuj prie pradur dur pasistato katil ir pilsto.

Valgoma duona. Geriama kava su cukrum. Bet kuris pasirink s sau nuokampi viet . Prie staliuko (k d s dydžio) tepatelpa geriausiu atveju du.

Po kavos, sutvarkius indus, buvo pranešta gretimoms kameroms apie naujok ir apie žinias iš laisv s. Julius praneš telegrafu su morz s ab c le. Ignas Bieli nas - telefonu su puoduku.

Iki piet laisvas laikas. Atsigulti neleidžiama. Ir snausti neleidžiama. Kalbam s kas s d damas, kas stov damas. Ant abiej kibir ir ant k d s po vien , du ant to leistojo s d ti naro. O vienas visuomet vaikš iodavo.

Ir sargas visuomet vaikš iodavo iš vieno kit koridoriaus gal . Kad jo žingsni negird tume, jis simaudavo batus tokias dideles minkštas šliures.

Bet mes vistiek žinojome, kuriame gale jis yra. Buvo duryse plyšelis, pro kur mat si per koridoriaus lang šviesa. Praeidamas, sargas užstodavo t plyšel . Taip tik jis nueidavo reikiama kryptimi, tuoj ima veikti telegrafas ir telefonas. D l viso pikto dar vienas atsistodavo taip, kad nepasteb tas prie dur prislink s sargas, staiga akut atidar s nepamatyt , kas dedasi kameroje. Užstoj s akut , kaip niekur nieko, sau eina tolyn nuo dur , tarsi jis vaikš iot kameroje, o prie akut s jis tarsi stov jo, kolei, prie dur pri j s, apsisuko lango linkui eiti.

Prie sienos aus prid j s, gird davai tik jau nebe stuksenim "telegrafu", bet tiesiog traškes visom linkm m.

Langas Saul . Kameroj labai trošku. R telis vis atidas. Pro duris labai trauk . Naujieji gyventojai gaudavo slog , arba net apsirgdavo. Gavau ir aš nepaprast slog . ia, mat, kitas klimatas...

Pietum, paprastai, pašariniai burokai bei kop stai. Labai r gšt s. Bulv retai tepasitaikydavo - bulv radus, tikrai b davo švent . Pirm dien , man pasirod , kad ugn valgau.

Prieš išeinant kal jim , tur jau inkst akmen priepuol . sdavo mane r muo, ypa po r gštumo.

Nieko, paskui pripratau, labai tiko sriuba, ir r mens nebetur jau. Buvau nusistat s visk suvalgyti, k tik duoda. Skystim nelikdavo, tik dviej dien duonos užtekdavo trims dienoms.

Po piet tuoj atimdavo šaukštus. Kitiems pietams v l atnešdavo. Surišdavam savuosius su paž stam skarmaliuku, kad su kit šaukštais nesupainiot . O vis tik vieno šaukšto kotas buvo paašrintas - atstodavo peil .

Mudu su Bieli nu abu Ignacai, iš besim tan i linini aut pasidar va servet les. Kasdien ruošoj plaudavova su žaliuoju muilu. Išsiplov , susitvark , visuomet pasiklodavova ant guolio duonai pasid ti.

Tos servet l s ir du Ignacai visuomet juoko sukeldavo prieš valg .
- lgancai kame tavo servet l ?

Apie penkt valand po piet v l ruoša. V l ta pati eisena. Tik ia viskas d josi grei iau. Pakeistas vanduo, atsilikta ir atgal. Be joki plovim .

Po ruošos - vakarien . Visuomet kokia nors sriuba. Gana tiršta - kruopos, gruc . Tik vien syk tebuvo makaronai. Prisir bdavau. Apie 10 valand pro akut :

-Gulk...

Taip jo m s dienos.

Diena dienai panaši. Dienos vienodos.

OR

Paruoš - pravarin s kieme: leisdavo po pusvaland prieš pietus pasivaikš ioti gryname ore.

Tai buvo koki 6-7 metr aukš io sta iom lentom kal jimo kieme aptvertos koki 25-50 dvima i metr aikštel s. leisdavo jas kiekvien kamer atskirai, o sargas pro akut duryse steb jo, kad nesusižinot su gretimose aikštel se vaikš iojan iais. Rasdavome ir ant sien prirašyto ir prim tyt prirašyt papiros nuor k , dažnai mesdavo pasivaikš iojimo metu per virš . Syk jaunuolis buvo net pasilip s ant tos tvoros viršaus, nor damas mane pamatyti.

Atseit, pasivaikš iojimo metu kartais ir tiesiog pasisekdavo susisiekti, ar koki žini gauti. Nors tai buvo itin pavojinga.

APIBALDINO

Tik po savaitės tegavau dubenį, iužin.

Išklus Ma iul iš m s kameros, man teko jo narai. Ant j tai leisdavo s d ti. iužinys buvo visai plonutis, šiaudai sm l sutrinti. Narai išpinti koki dvejetos centimetr plo io geležin m juostom. Pynimo akys labai didel s, kuone sprindžio ilgio ir plo io. iužinys susl gdavo tarp pyn , - tekdavo ieškoti vietos kietesnėjai k no daliai, kad ji pataikint ant pyn kryžmos.

Lovos tur jo daug labai labai maž bluseli - j negal jome pagauti, itin greitos. Jos netiek kando, kiek kyriai railiojo.

Per vis mano buvim kal jime užmušome ant sienos septyniolika dideli blaki .

Daug kalb jome. Vien tarp , koki savait iš eil s, po dvejet valand aiškinau fizikos klausimus.

TARDYMAS

Nejauku b davo klausyti. Tik bemingant girdi - eina koridorium, šauks tardyti. Jei neprieina iki tavo dur - nusiramini, už m s bebuvo viena kamera. M sosios 97 numeris, ketvirtasis skyrius, ketvirtame aukšte.

Taip tad lygiai po savaitės ir mane iškviet . Atsidaro durys. Klausia ne pavard s, bet vardo. Mudu buvova du Ignai, tuomet patylomis pasako ir pavard . Mat, kad gretimos kameros negird t .

- Kelk, greit ruoškis.

Po valand l s v l atsidaro durys, ir tave išveda. Veda koridori koridoriais, laipt laiptais, pro apvalias duris, kuriose s di sargas ir, palydovui sutart žod pasakius, praleidžia reikiama kryptimi. Išved kiem . Kieme vingi vingiais vieno aukšto beveik stiklin nam - buvusias dirbtuves - ved .

Platus koridorius. Koridoriuj keletas visai panaši telefono gurbeli . Pakraštyj dur durys. Tardytoj kambariai.

leidžia mane pro vienas duris nedidel gražiai apšviest kambar . Pasodina už dur ant k d s.

eina jaunas, vos vos sukak s dvidešimt met vyrukas. Kauno darbai: aukšti graž s batai, gerai pasi ti kariški r bai. Viskas naujitelai iai. Gerai nusiskut s, susišukav s, kone su maniki ru rankos.

Pameta ant stalo papiros d žut . Užsir ko. Ir man pasi lo.

Iškilmingai, labai jau gudr vaizduodamas, išdidžiai ima aiškinti, kas yra kalinys, kas kal jimas, kas yra tardytojas. Jis es s tardytojas Kniazev. Aš tur s j vadinti Graždanin sledovatelj (pilietis tardytojas). Aiškina, kaip turi tardomas kalinys elgtis. Kaip turi teisyb sakyti nieko nenusl pdamas. Visur primena rus galyb . M gina g sdinti neklusnius. Vis labai išdidžiai.

- Tu, - sako, kaip fizikas turi tur ti supratim apie gamt . Turb t esi gird j s apie "Gamtos dialektik " ?

- Taip, - sakau, - kiek žinau.

- "Gamtos dialektikoj" yra tokia vieta, kur kalbama apie molekules ir atomus.

ia jis papasakoja apie tai, kad nes skirtumo tarp medžiaginio ir dvasinio pasaulio. Tad toks skirtumas tes s reikalingas buržuj pasaul ži rai paremti. Tam visam ima vaizduoti molekul s skaldym ir kad to skaldymo išdava jau nieko bendro nebeturi su skaldomos molekul s medžiaga ir tt.

Bepasakodamas, matyt, prisiklaus s, bet pats nepergalvoj s, kiek suklydo.

Tai galutinai met mane šalt b kl , ir mano atmintis pasidar nepaprastai skaidri; kalbu tuomet aš visai l tai, susivaldydamas, tarsi tai visai man s nejudint .

Klausim šit aš labai gerai ir anks iau žinojau. O ia man dar pad jo toks atsitikimas.

Aš buvau V.D. Universiteto rabfako direktorius. Rabfakas - darbo fakultetas. Tame fakultete per trumpiausi laik reik jo paruošti neiš jusius tinkamo mokslo jaunuolius, kad jie gal t klausyti universiteto paskaitas. t fakultet priimdavo komjaunuolius ar šiaip partinius žmones, kurie paskui sudaryt visoki staig kadrus

Prieš geguž s pirm j dien reik jo paruošti klausytojus demonstracijoms. Tam reikalui išvakar se buvo daromi susirinkimai.

Tok susirinkim tur jo padaryti ir rabfakas su savo klausytojais.

Kaip pirmininkaujantis pasirinkau sau tem "Geguž s pirmosios istorija".

Rinkausi medžiag . Be kita ko, sklaidžiau ir "Gamtos dialektik " Ir reik juk taip, visai atidžiai perskai iau kaip tik t viet , kuri paliet tardytojas.

Kaip prieš akis man ir atsistojo ta atskleista knyga su reikiama pastraipa. Visas raides pama iau.

Klausiu, ar tardytojas leis man pasisakyti. Leido. Sakau. Originalo " Gamtos dialektikos" aš neskaičiau, bet skaičiau vertimą rusų kalba. Pagal tą vertimą tamsta, graždanin sledovatelj, nevisai teisingai atpasakojai autoriaus mintį. Ten pasakyta - aš rašydavau rašydavau pacitavau jam tekstą .

Jis susijaudino, paraudo. Nieko daugiau nebeapasakojau ir man siūlymo, dėl kurio mane iškvietė .

Prieš man mus kalbėdavo, jis pasisakė iškvietęs mane su nusiurbusiu ir visišku nusivylimu, ir mano kaltinimą išaiškinti. Paklausiau, ar su nusivylimu rusiškai. Pasakiau, kad nemoka. Jis turėjo štai vertimą . Pasikviete tą vertimą - jaunas malonios išvaizdos berniukas koki 16-17 metų .

Vertėjas gražiai suprato, kas aš su dialektika vyko. Pradėjo teirautis, kas aš, kokius mokslus išėjusi, kad aš kininko su nusivylimu, baigęs Peterburgo, dabar Leningrado universitetą . Berašydamas visa tai, pro dantis pasakė :

- Bielorusai nesustingę (baltarankis nelaimingas).

Vėl ramiai aš jam rodau savo rankas (o jos nebuvo poniškos, nes man teko turėti reikalą su mašinomis laboratorijoje, ir rankos buvo kiek apdaužytos) ir prašau jo, kad jis savas parodytų . O jo rankos tikrai darbo nemačiusios ir per daug jau saugomos.

Ir aš jį susiraukė . Vertėjas man dairytis, kas aš toliau bus.

Surašė visus mano atsakymus ir klausimus, pasisakė baigęs tardymą . Dabar perskaitysi šį tardymo protokolą , kur aš turėsi pasirašyti. Todėl aš turėsi gerai sisklausyti.

Skaito. Perskaitė . Sakau jam, kad va ten tokioj vietoj kiek kitokia mano mintis buvo - tai ištaiso. Vienoj vietoj jo buvo neteisingai rusiškai pasakyta. Paprašiau, kad jis ir tą rusų kalbos klaidą ištaisyti .

Jam buvo itin nemalonu prieš tą vertimą .

Tardymo išdava - perskaitė ir pasirašiau kaltinamąjį aktą , esantį : "... ir žodžiu, ir raštu, ir darbais veikė prieš sovietinį tvarką , dėl to esant sulaukytas ir izoliuotas kalėjime."

Paklausus (juk tardymas dar nėra baigtas, o apie tuos kaltinimus iki šiolei net užsiminta nebuvo) atsakė :

- Tu pats turėsi tai rodyti

Pamiršo jis ir akistatą su su num. Mane paleido su sargu grįžti kamerą .

V liau paaišk jo, kad mano vaikas tikrai buv s t vakar iškvietas prie tardytojo ir pasodintas t "telefono gurbel ". Belaukdamas vaikas užmig s. Ir sargas buv s j pamirš s. S n besugr žin kamer jau toli po vidurnak io.

Mane palaik pas save ger trejet valand .

Sargas, atved s mane prie kameros dur , leido kamer kratos nedar s. Paprastai, gr žin iš tardymo, net plikai išdaro ir r bus nuodugniai iš iupin ja, plikam ver ia išsisprendus prit pti kelis kartus, kad neb tumei kartais kur, sakysim, pieštuko sikiš s.

Nemiegojo dar maniškiai. Vis lauk , kas per tardymas buvo. Pašnibždom pasikalb jome, kad sargas už dur neišgirst .

Ketvirtadien geguž s dvidešimt antr buvau atvežtas kal jim , ketvirtadien dvidešimt devint geguž s man buvo teiktas "kaltinamasis" aktas.

LIGONIS

Susirgo Juozas Tumas. Lumbago. Dideli skausmai. Žmogus neranda sau vietos. Kvie iame gydytoj . Pagaliau prisipraš me - at jo sanitar , rus , "gegute" vadinama. Pažad jo atnešti vaist . Kur tau, ar ketvirt dien teat jo. Ir vaist neatneš .

ia pad jo mums gerasis m s sargas. Vienas sargas lietuvis buvo tikrai geras: atnešdavo sriubos liku i , kartais cukraus. Duodavo adat su si lu. Šiuo atveju pakviet lietuvi sanitar . Tas atneš vaist t pa i dien .

Dar me masažus, tryn me. Ant kibiro sodinome, - kaip manydami slaug me. Dar kol tikinome, kad leist gul ti dienos metu.

Jau nebekalbant apie moralin pus , ir fiziškai itin sunku sveikam žmogui kal jime. Susirg s tai jau nors prasmek gyvas pro kal jimo grindis. Jokios pagalbos, jokios tau užuojautos. Plikomis rankomis kameros bi iuliai juk nedaug k tepad s. Negali dienos metu atsigulti, eik visur lygiai su sveikaisiais.

Kal jime negalima galvoti apie savo likim . B k šaltas kaip akmuo. B k susting s kaip ledas. Visus jausmus, kokie jie beb t , turi stengtis mesti. Neturi sileisti min i apie savuosius: žmon , vaikus. Niekas tav s neturi erzinti. Užmiršk, kad esi žmogus, teisingiau, kad buvai žmogus. Juo labiau, jei nesijauti kaltas dargi pagal kal jim metusi j reikalavimus, ned k prie širdies. Negalvok apie žmonijos, žmogaus s žin ... Neieškok teisyb s, už kuri , ir laisvas gyvendamas, nakvyn s negausi. Palik sau tik savo k n , suvalgyk, kas duodama, nusivalyk,

neapsileisk, neprisileisk apatijos. Taip ilgiau išlaikysi ir sielos sveikum , ir k nas bus kur kas atsparesnis visokiems moraliems sm giams ir fiziniams d žiams. Juk besisielodamas nuolat bedegindamas savo mintis, tuo visiškai niekam nepad si, o sau tai tikrai giliai pakenksi. Atseit, k nas sau ir vidujinis pasaulis irgi sau. Lai kal jimas tebaudžia vien k n , siela lai pasilieka nepaliesta.

IŠRAŠAI

Kas dvi savait s, grei iau, kas dvidešimt dien gal jai gauti vadinamus "išrašus". Žinoma, kas tur jo pinig atsineš s. Atsi st j pinig neskelbdavo ir d lto jais naudotis negal jai.

Išrašai. Ateina sargas, duoda popier l - ir rašyk, ko nori. O gal jo išrašyti dantims šepet l , dantims milteli , papiros 200, sviesto pus kilogramo, šonin s pus kilogramo, cukraus pus kilogramo.

Po savait s, mane atkraus ius, buvo išrašai. Ir antr syk prieš pat išvežant.

Išrašai - didel paspirtis. Ypa r kantiems. Išbuvo be r kal m siškiai kelias dienas. Pasidar nebesukalbami. Neranda sau vietos. Net imi galvoti, kad neišprot t . Užr k - visai kiti žmon s.

Man pirma sunku buvo su tais r gšiais burokais. Paskui pra jo, nes nekreipiau d mesio - turi suvalgyti, kad duota. Ir iš jo sveikat .

Birželio 19 at jo kamer gydytojas. Pagal nustatyt tvark , kaip tik ima duris daryti, tuoj turi visi išsirikiuoti, rankas užpakalyj susid j .

Gydytojas žydas, buv s mano klausytojas. Nudav man s nepaž st s. Nuodugniai išklaus mano šird ir, nieko nepasak s, iš jo.

KAŽKO LAUKIAMA

Birželio 20. Jau mus gulti nuvarius, paskubom jo kamer sargas, žydeliu vedinas, gal tuo pa iu, kuris pakeit lemput kit , lazurkuota kreida nudažyt . Žydėlis neša kop ias. Vienoj rankoj, prie kop i prispaud s, laiko plaktuk . Iš l p kyšo vini žiupsnis. Greit, nieko nesakydamas, stato kop ias prie lango, lipa ir kala lango šulus netol lango staktos vinis. Sargas nutraukia nuo man s antklod , prikiša žydeliui. Tas pakabina j ant kalt j vini . Nusileidžia, grobia kop ias ir eina dur link.

Atseit, aptamsino prieš oro pavoj . Kaip nieko nepasak , puldamu kamer , taip nieko nepasak , greit išeidamu. Ir mums nereik jo rikiuotis, rankas užpakalyj sud jus. Nors mums buvo visiškai aišku, kam tai daroma. Tai mus pas mon j džiugino, kažk jaudinan io pranašavo, tarsi mumyse kildavo viltis kažko gero, jei jau nesulaukti, tai bent laukti. Kaliniui ir to buvo gana.

Tad, visa tai dav mums progos visoki sp lojim prisidaryti. Ir kaimynai nieko nežinojo. Telegrafas ir telefonas ypatingai dažnai veik . Net per dr s s tuo atveju buvome pasidar .

Ir tas nemalonusis sp dis, kad pro akut duryse iš koridoriaus kas kamer ži ri, irgi padažn jo.

Kartais ir nakties metu pro dur akut šviesdamas, paži ri, ar visi savo vietose guli.

O kartais ir duris atsidar s, ir apšviet s kišenine elektros lempute, ayklai visus nuži ri. D lto neleisdavo galvos apsikloti, kad b t veidai matyti.

Sargybai kei iantis, abu sargu eidavo kamer ir tikrindavo pagal s raš neretai ir pavardes klausdami. Kalb davu tyliai, ne d lto, kad nesusdrumst kal jimo rimt , bet kad nenugirst gretim kamer kaliniai, kad nesužinot , kas j kaimynai.

Žinoma, stovime išsirikiav ir rankas užpakalyj laikydami.

Kalbant apie kal jimo rimt , tekt pavadinti j žiauria rimtimi. Tik nugirsti raktus skambtel jus ne prastu metu, ypa nakt - ateina tardym vesti. Aiškiau sužvanga raktai, kolei atidaro spyn . Kaukia dur skl s iai. Kartais, jei be šliuri , girdisi l ti sargo žingsniai koridoriuje. Tik karveliai prie lango iš lauko pus s atnešdavo kiek svajingos rimties. Arba, net nut p ant atidar r teli r m , prašydami kalinio trupini - jie dar mažiau teturi. Tik karveliai kalinius ži ri geromis akimis.

Atsirado sargas žydas, kitas rusas. Kažkas dedasi. Kažkokie vykiai jau jau ir apie mus skrajojo, bet m s dar nesiek . Naujok iš laisv s nesigird jo. M s koridoriuj nebuvo. Ir iš kit neteko nugirsti. Naujienos nutr ko. Senosios buvo kartkart mis suvirškintos.

Gyvenimas dar si uždaresnis. Jaudino mus visus negr žinimas išvesto Kalmanto iš gretimos kameros. Ir daikt jo niekas ne m . Šiaip, iškraustant iš kameros, liepia visk neštis - ir kas savo, ir iužin , ir duben l , šaukšt .

Taip padar su iškeliamu Ma iuliu ir su Zaleski .

Kalmant buvo išved tardyti, ir jis vis negrįžo.

Buvome nerimasties kupini. Vis tik reikalinga šioki toki naujovi . O j visiškai nebuvo.

Aplink tyla. tartina tyla. Užkabintas langas. Pasikeit sargai. Ir jie ne lietuviai...

IŠVEŽA

Birželio 22-oji. Girdisi, tarsi, šaudymas, bomb sprogimas. Po sprogim kaukia sirenos, pranešdamos apie oro pavoj . Bet vis pav luotai. Pirma bombos sprogin ja, ir tik po to praneša apie tai, kad kris sprogs bombos. Ir taip vis laik . Man me - daromi oro puolim pratimai.

Kažkaip pro lango pakrašt pamat me juodus, tirštus d mus aerodromo pus j. Atrod , tarsi visas aerodromas b t d mais apleistas.

Vis nesupratome, kas dedasi. Anks iau, kaip paprastai, at jo priži r tojas. Kažkoks sujaudintas. Kažko skuba.

- Šiandien vakarien s nebus. Imkitau ind ir ruoš .

Pasitaikiau aš artimiausias, tai man ir dar vienam teteko eiti ruoš . Kit neleido. Ir mudu vis skubino.

Taip pat padar ir su paskutine už mus kamera. Greitai iš jo ir, išeidamas su raktu uždar koridoriaus geležines duris laiptus. T dur niekuomet su raktais neuždarydavo.

Tai buvo apie koki 5 valand po piet .

Pajutome, kad priži r tojo koridoriuj neb ra, pasidar me dr sesni. m me lipti ant palang s ir ži r ti, kas dedasi kal jimo kieme.

Laikinei viskas buvo ramu. Niekas kieme nebevaikš iojo. Nebesimat sargybini ir sargyb bokštuose. Kaip visuomet m klykauti vaikai iš vaik kameros.

Prad jo ir paž stami kits kit šaukti. Daug ir m s paž stam atsirado. Vadinamieji "mirtininkai", jau miriop nuteisti, iš vairi kal jimo kamp prad jo kalb tis.

Sužinojome, kad karas prasid jo. Tikras mitingas pasidar . Rimtai imta svarstyti, kas daryti: ar tuojau patiems laužtis iš kamer , ar laukti, kolei ateis m siškiai m s paleisti. Susitarta laukti, o dabar ramiai eiti gulti. Nereik save atkreipti besitraukian ios kariuomen s akies. Pagal uost buvo girdimas nuolatinis žvang jimas. O juk tas kelias ia pat.

Aptilo viskas. Kal jimas, kaip išmir s. Ir m s 97 kameros penketukas nutar me eiti gulti. Tik vienas Julius nerimavo. Jis, vis ant palang s pasilip s - pro langel galv iškiš s, m gino ži r ti ir sekti, kas lauke dedasi.

Jau naktis. Sutemo. Apmir kal jimo kiemas.

Staiga sužvang jo kal jimo vartai ir kal jimo kiem po m s langais važiavo tankas. Iššokusios iš tanko žmogystos m b gioti. Nakties prieblandoje aiškiai nesimato kas ir kiek. Mes mažai tegirdime. Bet mums vis pasakoja m s žvalgas Julius.

Greit m m s koridoriaus tas geležines duris laužti. Rakt , matyt, netur jo. Be ranki toki dur neišlauši. Girdisi balsai. Norime nugirsti, kokia kalba jie ten kalba. Niekaip ne stengiamo. Po kurio laiko atsigabeno laužtus, kirvius ir m laužti duris.

Negreit te steng išlaužti, nors dirbta buvo, gird josi, nirtus ir smarkiai.

Išlauž tas duris, m laužti artimiausios kameros duris. Ir ia stiprios žuolin s, geležimis apkaustytos, skarda pamuštos durys.

Prie šito darbo nugirdome j keiksmus, iš kuri aiškiai supratome, kad tai ne m s žmon s.

Tik mus pirm sias duris laužti, šoko mano lov Vytautas P ža, palindo po antklode, glaudžiasi prie man s ir nesusivaldomai dreba. Ne taip jau lengva buvo j bent kiek apraminti.

sitikinus, kad laužiasi, visi klausia man s, k turime daryti?

- Kelkime ir pasiruoškime, tarsi, ilgai kelionei, bet toliau Kleboniškiu m s neveš.

Keliame. Apsir dome. Susidedame skalbinius, jei leis pasiimti. Ir laukiame, kolei ateis ir m s dur laužti.

Pri jo. Klausia, kiek m s ? Pasakome. Laužiasi. Savotiškas sp dis, kai keikdami, nirš laužia duris, tokias stiprias duris. Laužt sm giai atšoksta nuo dur gelež . Kai jau ir med pasiek , ir šis nepasiduoda. Net maž skylut kiaurai pramušus, toliau netaip lengva išpl štį gelež ir skardos laikomas plaštakos storio lentas. Pagaliau išlauž spyn ir išmuš didel skyl , atst m duris. Tarpduryj pilna lentgali skeveldr .

- Rankas aukštyn. Eik po vien lauk.

Paklausiau, ar galima ryšeliuk su savim pasiimti ir rodau kok .

- Mesk.

Pame iau. Su savim tetur jau rankšluost ir muilo gabaliuk pasl p s. Iš l rankas aukštyn, einame pro duris. Abejose koridoriaus pus se žmogus prie žmogaus stovi kareiviai su durtuvais. Šviesos n ra. Žyb ioja kišenin s elektrin s lemput s. Kaip tik pro kameros duris išeini koridori , tuoj prie tav s prieina trys, sakykim, kareiviai su durtuvais. Vienas atremia durtuv nugar , o kiti du savo durtuvus atremia pažastis. Jauti, kad tave lie ia.

Ir taip koridori koridoriais laipt laiptais, vis pasieniais žmogus prie žmogaus su šautuvais durtuvais tarsi tave neša, par m trimis iešmais.

Pagaliau kieme, pro vartus, Mickevi iaus gatv ; ia išsirikiav miesto susisiekimo autobusai. Suvaro mus vien autobus . Sargybiniai viename gale, sargybini pilna ir antram gale.

Tamsu. Veža mus. Suka K stu io gatv . Pasilenk prieš dang matome kašton eglait mis sukrautus žiedus.

Prie Daukanto gatv s sugedo mašina. Keikiasi sargybiniai. Starteris neveikia. Stumia iššok sargybiniai. Supušk jo motoras. V I sugedo prie Amerikos-Lietuvos bendrov s. V I pajud jo. Sugedo prie teatro, paskui Laisv s al joj prieš pašt . Galiausiai prie Ukmerg s plento taip ir nebepasisek be varyti motor . Šokosi sargybiniai, kuo ne nušauti puola vairinink . Tas sakosi mašinos nepaž st s, es s tik šoferis.

Išlaipino mus. Suvar gretim autobus . Bet šis jau ir be m s buvo perpildytas.

ia pama iau ir kalb jaus su J.Šarausku, su Bizausku. Bizauskas buvo vienmarškinis, su aprišta labai sutinusia galva. D I sutinimo, mano paklaustas, atsak , kad ia ne išorini veiks m padarinys, o kažkoki vidaus sutrikim išdava.

Motoras nepaj g traukti Ukmerg s plento kaln . Išlaipino, kas v liau buvo laipintas. Sušokdino mus sunkvežimius. Nors buvome susitar nesiskirstyti, bet m s tarpe nebebuvo Igno Bieli no.

Taip Bieli nas ia ir dingo kaip vanden . Po to neteko apie j nieko nugirsti, nors su jo s nais vis susitikdavom.

Ir Bizausko v liau nieks nebemat nei kelion j toj, nei gr žusio.

Mašina po mašinos slenka Ukmerg s plento kaln . Sunkvežimis velka ir mus.

Prie šoferio sargybinis kiek vyresnis, ir ia su mumis du, atsik I šoferio dangos stog ir aki nuo m s nenuleidžia. Jei tik kuris kiek, j manymu, nepakankamai teprisilaiko tvarkos, tuoj kiša šautuv ir šaukia.

Sunkvežimiu buvusios vežtos eglaišk s. Dar keletas j lik . S dime pablaka. Man pasitaik šakos stimbarys. Apžergiau: pradžioj atrod patogu - didesnis s dimas plotas; paskui taip skaudino šaktarp , kad žmogus nebežinai kur d tis.

Mes visi keturi sykiu. Atseit, be Bieli no. Gretimose mašinose važiuoja daug policinink , ekist . Yra žyd ant naudos sunkvežimyje s din i . Kitur kariški žmonos. Šiose mašinose b tinai vežama suvamoji mašina, kartais dviratis.

Mus gerbia. Kur pasidaro sp stis, mus praleidžia pirmuosius. Keliu eina žydai. Ir seni, ir jauni. Visai vaikai. Su kuprin mis. Kiti vaik vežim liuose veža savo mant . P s i žyd jau ir apie Jonav buvo nu jusi .

Maniškiei vis klausia, ar toli b ra pasisukimas Kleboniškj. Vis dar naktis, r kas. V soka. Vis ži riu, kad nepraleis iau pasisukimo.

Pravažiavome nepasisuk . Tarsi koks akmuo ir man nusi go. Vis maniau, kit nebaidydamas, kad ia bus m s kelion s galas. Tiesa, patogi viet ir viet , kur ir ankš iau buvo šaudoma, ir toliau Karm lavos link arba net ir už Karm lavos, kiek norint.

Kelias vis pilnas. Kariuomen s nesimato. P s i daug. Jau iš vakaro turb t iš j .

Paskutinieji miškiukai. Paskutin s daubos, staig s kalnai. Nebetoli Jonava. Aukštai skraido vokie i l ktuvai.

Susigr dimas prie tilto per Nerj. Ypa d lto, kad iš Gaiž n poligono nenutr kstama virtin tank , pab kl slenka prie tilto. O ia nuo Kauno kone po du autosunkvežimiu. Tuose vingiuose ir suspringome. Kitus sulaik . O mums net tankai keli užleido -sustojo, kolei mes sukom s tilt .

Už Jonavos miškuose prie kelio kariuomen s knabžda. Sulind eglynus, pušynus. Pab klus šakom apkaiš . Priešinga linkme važiuojan i n ra. Mus visur praleidžia. Gal d lto, kad su mumis važiavo tik žydai, policija, ek ir ruski žmonos.

Staiga nuo Ukmerg s l ktavas žemai keliu, vos už telegrafo stulp neužkli damas, skrenda ir šaudo. Gerai pasitaik : mus vež dešiniuoju kelio pakraš iu Ukmerg s link. Toj kelio pus j ir telegrafo stulpai. Kad sparnu nepaliest stulpo, l ktuvas tur jo skristi taip, kad šoviniai krito pat kelio vidur , kur važiuojan i nebuvo. Kiek mes užmat me - sužeid tik vien sargybin .

Apie b gim aš nemaniau. Julius vis prikalbin jo šokti iš mašinos ir b gti, ypa kur rugi laukai, ar miškiukai. Greit sitikinom, kad visi miškai pilni kariuomen s, ir kad kojos buvo taip nutirpusios, jog b tumei kaip maišas iš sunkvežimio iškrist s ir b gti visai negal j s. D lto taip mus buvo susodin , kad juo daugiau kojos nutirpt .

Vargingai ir monotoniškai vyko kelion . Tik s d ti vis sunkiau dar si. Pozos keisti neleido. Eglišak s juo toliau, juo daugiau mus vargino. Mašina negedo. Pas kalinius atsirado savo reikal . Neklaus prašomi sustoti - sudr ko sunkvežimio dugnas, papl do. Kalinius vežan ios mašinos išsiblaš . Tik keletas bevažiavome po kita kitos.

Už Ukmerg s aerodromas - sudaužytas, sudegintas. Dar vietomis teber ko. Kr vos sudegint I ktuv .

Ypa Giedrai iuose daug rus žmon su vaikais su manta lauk mašin . Jaudinosi, prib gdamos prie pravažiuojan i . Praš , kad ir jas paimt . Pama iusios ginkluotas sargybas, atšokdavo atgal. Jau rytas. Saul ta. Maloni žaluma - mes nebuvo mat žol s, medži lap . Gražus oras gaivino nusikal jusi ak , tik pilkas kal jimo sienas tema iusi .

Vilnius jau apdaužytas. Gatv s pilnos stikl . Prie Žaliojo tilto svilo bažny ios stogas ir kitoj pus j gatv s dideli senoviški namai.

Sugr do mus, sako, K kiem . ia sodino kitas mašinas. Mes atvykome pav luotai. Jau daugelis buvo pravažiov .

Iš sunkvežimio sugr do mus autobus (kaunišk). Jau visos vietos buvo užimtos. Mums teko ant grind v l pablaka atsis sti.

Sargybiniai priešakyje prie šoferio ir užpakalyje - aikštel je. J daugiau kaip dešimt. Vasariškais purvinais marškiniais apsililk , be joki kuprini , tik šautuvai su durtuvais ir indeliai su g rimu.

IŠ VILNIAUS

Tame pa iame autobuse važiavo vyresnysis kunigas Petraitis, pulkininkas Petraitis, pulkininkas Giedraitis, Bikinas, Pranskonien . Tik viena moteris, basa, su naktiniais r bais, vienplauk . Jai m s Zaleskis užleido suolo viet , pats ant grind susirait s.

Kod l sunku buvo s d ti? S d ti sak taip: atsis di ant grind , kojas turi turkiškai sunerti, o rankas laikyti už nugaros sunertas. Pats sunkiausias s d jimas. Akys turi b ti nuleistos. Pakelti galv ar pro lang pažvelgti negal jai. Tuo j kiša šautuv ir rodo, kuris nesilaiko sakymo. S dintiems ant suol nebuvo sunku rankas už nugaros laikyti. Minkšti suolai, plat s. Smilgdavo, sako, nusvirusios galvos. Man taip gerai s d ti neteko, pats nepatyrčiau.

Ant autobuso grind greta man s s d jo du kininkai nuo Luok s. Vienas itin senas, storas, aukštas su trejais kailiniais. Jis pasikišo kailinius, ir jam taip nejskaud jo s dimos vietos kauliukai.

Autobuse trošku. Ima troškuly. ia nerandi sau vietos nuo skausmo. Jau nor jau prašyti sargybinio, kad šaut mane šalin. Truko valios, nebeišlaikai, virsti, keiti poz , vis tiek visur skauda.

Pamat s, reik manyti, mano pasikeitus veid , greta man s ant suolo s d j s Kauno savivaldybininkas Bikinas praskiet kojas, aš atsis dau, ant suolo kraštelio pad j s savo milin , jis kaip maž vaik apkabino mane - kaip danguj pasijau iau.

Nuostabu, sargybiniai nieko nesak , tarsi tai b t leistinas dalykas buv s. Likusieji ant grind labai vargo.

Autobusas negedo. Vienus mes praleisdavom, kiti - mus, su kitais po kitas kito važiavome.

Krito akis žydai, s d ant su kaupu prikrauto mantos sunkvežimio. Buvo ir su rus žmonomis sunkvežimi , su berželiais apkaišyt . Netruko ia n mantos, ir siuvamoji mašina visuomet mat si, o kartais ir dviratis, žinoma, iš Lietuvos.

Kariuomen s nesimat . Visi važiavo viena linkme - rytus.

Buvo pakeliais ir griovius virtusi mašin . Kitoji kažkaip peršokusi per griov ir pievojs atsid rusi. Niekas nesužeistas, tik visi išpurt j lauk. Dar kita už griovio su lietuviais apvirtusi ir vežamosios d ž s iškrai iojusios, sako, su šoviniais buvusios.

Vienas kauniškis autobusas vieno kaimo kryžkel j stov jo beveik skersai kelio. Visi stiklai išbir . Jokio važiavusio žmogaus. Ir žiopli nebuvo.

M s nestabdo. Su pagalba m s mašinos sargybiniai neskub s. Veža toliau.

Apie vidudien sustojo. Sutvind kelet su m siškiais mašin . Daugiausiai autobusai.

Sargybiniai išlipo iš autobus . Mums judintis neleido - s d k, kaip sakyta. Pasiprašiau su reikalu. Tarytum maišas iškritau nuo mašinos laiptuk , koj visai nebevald s: nutirpusios, tiesiog apmirusios. Va, ir b k, kad nori, nušok s nuo sunkvežimio. Tik ant keli atsistoj s griovyj gal jau susitvarkyti. Vis neleido lipti iš mašinos.

Netoliese ant vejos sus d (kiti nuo mašin nesitrauk) sargybiniai aiž skardines, dideliais k sniais kando duon -užkandžiavo. Mes dar nebuvome, kaip reikiant išalk .

Stovin iame autobuse kažkaip sunkiau nejudant s d ti. Važiuojant papurto, pakrato, tarsi ne ant vienos vietos bes di.

Palyginti ilgai pietavo. Užkando kaip reikiant.

Po piet pajud jus, m mašinos gesti. Kaitaliojo ir kaitaliojo vežamuosius.

Man, pagaliau, teko būti grįstam dvilyktuoju "žaliųjų rėtelis". Tai tam tikra nedidelė mašina, sakyčiau, mėsai važiuoti. Gurguolis vadas sėdi prie šoferio. Toliau akla patalpa, nedaugiau kaip šešiams sėdi. Prieš jį iš galo akla sienoje atitverta dviem sargybiniais vieta. Jiedu sėdi prieš vienas kitą. Iš vežamųjų skyriaus juos pusiauverinis dūrelis su kepurės dugno dydžio langeliu, be stiklo, tik storokos vielos, langiukais supintas, tinklas.

Sargybiniai lauk turi irgi pusiauverines duris su didokais langais. Dar iš vežamųjų patalpos prie šoferio iš jo pusės atklojama akuta, kaip ir kalėjimo kamerų duryse.

Lauke karšta. Čia ne manomai trošku. Visas oras jau ne vien syk kvpuotas. Nebėra deguonies, nežmoniškas prakaitavimas. Kvpuoju, kiek galėdamas, išsižiojis, vistiek oro neužtenka.

Prašai, kad atidarytų akuta. Laiks nuo laiko paklauso atidaryti. Tuomet pro tą skylutę oro šiek tiek eina. Bet mašinai sustojus, jei akuta ir atidaryta, jokios traukos neįjama.

Ilgai mus vežė "žaliųjų rėtelis". Atėjo vakaras. Mums tėtis. Vėlyvas vakaras. Vežė mus kažkokiomis netoli geležinkelio stoties. Sargybiniai išlipo. O mes tiesiogine prasme trokštame. Jau manėme, kad gyvi nebeišlikime. Labai nemalonūs spūdis, kai imi trokšti. Visas šlapias. Ima tarsi snaudulys. Nė piršto nebenori pajudinti. Akys kažkokios skaudžios. Žinoma, ir sėdėtosios vietos ne manomai skaudėjusios. Atsistoti negali - žemos lubos. Ir manogiū reik gerokai susilenkti. Vietos visai mažai. Dar ant grindų dvi padangos pamestos.

Čia prašyti geruoju, stengdamasis kiek galima švelniau kalbėti, bene paveiksi. Sakau, jei neduosite oro, tik mūsų lavonus iščia bešvilksite, mes trokštame be oro, atidarykite duris. Čia pat stovi tarsi negirdami mulkso. Lauke tamsu.

Vis tik gana ilgai mus taip išlaikė. Jau mums ir tikrai mažai betruko iki galo, nebėra žmogus neliežuviu apversti. Nebėra visiškai jėga. Sunki mirtis - užtrokšti iškvpuotame ore.

Po kurio laiko pasikeitė sargyba. Atidarė duris, atnešė kibirą ir kitą vandens. Duris atidarius, oras, kaip krakės išsižiojė ryte rijome. Prašvito akys. Dar vandens atsigėrėme, kiek norėdami, juk jau kur daugiau paros be jokio vandens lašelio buvome išbuvę.

MINSKO KALĖJIME

Uždarė duris. Susėdė sargybiniai. Suurzgė mašina. Mus nuvežė Minsko kalėjimui.

Miestas be apšvietimo. Naktis tamsoka. Privež prie kal jimo. Pro vartus pravažiavim . Koridoriais suvar didel kamer pusr syj. Vos žiurgso lemput . Puol me atlikin ti savo reikalus. Nebetelpa - pasruvo didelis kameros kampas.

Kameros sienos išrašytos iki koki trij augum . Visokiomis kalbomis. Buvo ir lietuvi kalba raš .

Neužilgo atsidar durys. Iki j iš kameros kokie trys aukštoki laiptai. Kal jimo sargybinis varo po kelet ruoš .

Tuo pat koridori , skersai to paties pravažiavimo , matyt, pasimatym kamar . Prisigr do ia m s . Laukin jam s, eil s susilauk . Geriame, šlapiname rankas, veid , plauname uždukl jusias akis.

ia apsitvarkiusius gr žina tuo pat keliu ir varo priešing anai mažok tuš i kamer .

Kai anoji ištušt jo, gr žina t dideli j kamer . Bevarin jant nebesugr žta miriop nuteistieji. Nebesimato Pranskonien s. Buvau išsikalb j s su vienu berniuku 15-17 met iš Marijampol s. Šis tik su trusikais tebuvo apsilik s, menkutis, išvargintas. Ir tas nebesasirod . Paž stami pasakojo, kad ir j paž stami mirtininkai nebegr žo atgal.

Po kurio laiko m mus šaukti patikrinim . Be s raš , be eil s. Taip, kaip kuris šaukiant atsid r me ar iau dur . Po vien išlipi koridori . ia sargybinis parodo linkm , ir eini iki kito sargybinio, kuris leidžia pro duris graž , labai apšviest kamar . Didelis kambarys. Graž s baldai. Dideli stalai. S di keliolika ekist , švariai apsir džiusi , jaun , visokiose pozose. Toki kelyj nesimat .

Tuoj vienas klausia pavard s. Beklausdamas vardo irt vo vardo, ima iš eil s gelton didok vok ant stalo vien vok , tarsi ant to voko viršaus b t visi duomenys surašyti, ži ri j iš viršaus ir klausia toliau: gimimo laik , amat , kuo kaltinamas, ar jau teistas. Vok d damas viet : "Stupai (eik sau)". Išėini galvodamas - ir sp k tu man iš karto man j paimti. Pasirodo, ne tik man j sp jo, bet visiems sp jo iš karto, neieškodamas vieno tarp keletos šimt briauna sustatyt eil vok .

Tad susirinkome, tegu ir nebe visi, didel kamer . Tos kameros lubas laiko du dideliu m riniu stulpu. Langai mažy iai, mums rod si šaligatv . Stovime žmogus prie žmogaus. Padalino emaliuotus duben lius. Suguld . Visiems neužteko grind ploto, tur jo ant kits kito pad ti ne tik galv , bet ir pe ius taikinti prie kaimyno k no nelygum .

Staiga baisus bombardavimas. Dreba žem . Šaudo ir iš apa ios. Didel s raudonos pašvaist s pasirod danguje pro tuos aukštyn einan ius langelius. Juodi d mai ir liepsnos...

ia m s vienas pasisak es s kunigas ir tur s teis tokiais atvejais, kaip ia, duoti išrišim ir ruošti mir iai sutikti. Kas norite, sako, klaupkite. Visi suklaup . Jo brolis irgi kunigas, sukalb jo lotyniškai kažkoki maldel . Visa tai t s si kažin ar ilgiau dvejetos minu i . Tai buvo kunigai broliai Petrai iai. Mes met m s prie sienos po tais langais. Prie pat sienos stovi stat s, sekantieji arba žem lesni, arba kiek pasilenk , ir taip žemyn žemyn iki visai prit pusio. Galvas apvož me tais emaliuotais duben liais. Kiti atsistojo už t lub rams iais.

Lauke eina baisus bildesys. Nuo m s kameros dur staktos atkrito trys luitai sienos. Jie b t prigul trejet penket žmoni .

Vienas jaunas vyras, matyt, buv s mano klausytojas kreipiasi mane, rodydamas sienoj nuo pat lub plyš , kone dviej piršt plo io. Pro plyš mat si dangus jau kiek beauštan io rytme io. Ži riu - dangus. Ta iau kaip tik toj vietoj tur jo b ti koridorius ir ta kamera, kuri mus laikinai po ruošos buvo suvar .

Po valand l s atsidaro durys, pasirodo jau m s matytas sargybinis ir varo visus eiti iš kameros lauk.

Ži rim - koridoriaus neb r. Neb r ir viso namo. Tik durys, lang r mai, m ro gabalai. t graž j "tardytoj " kambar lubos virtusios, ir visai jis užverstas subirusio antrojo aukšto plytgaliais. Tik kaip žiurk s išlindome iš griuv si ir susilenk vos vos pasiek me pavart , ir iš ia kal jimo kiem .

Kieme zenitini pab kl liku iai.

Tas kal jimo administracijos namas buv s dviej aukšt ir visai sugriuv s.

Tame gražiajame kambaryje užgriuv ar ne visa trylika ekist su visais tais, tariamai m s dokument vokais. Liko sveika tik m s kamera su savo vos iš žem s išsikišusiom lubom, o dabar apverstom viso namo griuv siais.

Pats kal jimas sveikut laitis. Panašus jis Taurag s gimnazijos r mus. Pasakykim, visai toks pat. Tik pristatyta iki keturi aukšt .

Mus suvar ketvirt j aukšt . Švari kamera. Nauja. Žemos lubos. Jokio baldo. Už sienos buvo lenkai (susišnek jome per sien).

Gavome tirštos kruopyn s. Tik valgyti gavom be šaukšt . Vis tik nepratus, gana sunku, ypa kolei l kšt puspiln . Kit syk , kad b t tek taip valgyti, b tume buv gudresni.

Toj kameroj mes vis dien prabuvome. Iš r sio - pastog . Vakarop sako: "Gulk." V I vietos visiems neužtenka sugulti. Ta iau ne visi tesijaut me skriaudžiami, nors buvo ir nesutinkan i , kad kas ant j taip jau nesivaržydamas d t savo galv . Ir atsigulti nor jome - juk vis laik ant koj . Ir užmigti b t ne pro šal .

Tik m me snausti. Jau viskas aptilo. Kur ne kur beniurn jo, ieškodami kuo talpiausiai sugretinti kump sias ir kaulot sias k no dalis.

IŠ MINSKO

- Kelk... Greit ruoškis...

Keliame, skubame. O ia vis šaukia:

- Grei iau, grei iau.

Žiburi n ra. Visur dar tamsu. Švitriuoja su kišenin mis elektros lemput mis.

Varo mus žemyn vijais geležiniais laiptais. D I to greit b ryj nepaeisi ir dar laiptuose visiškoj tamsoj.

Išvar kiem . Išrikiavo prie kal jimo galo. m aušti. Prieš akis ia pat sugriautasis pereit nakt namas, kuriame mes buvome. Labai gražiai visas subir s iki pat pamat . Vietomis tik durys ir langai kyšo iš griuv si . M s kamera kiek aukš iau griuv sius laiko.

Greta m s ilgas vieno aukšto pastatas. ia klykia visokiais balsais moterys. Tik aimanos, tik verksmai, tik nusiskundimai.

Prieš pat mane per kokius penkis žingsnius prie kal jimo aklaus m ro geriamo vandens iaupas. Mums neleidžia gerti. ia pat statin s lietaus vandens nuo stogo prilijusios - mums n prieti negalima. Nepajud k rik j.

Ilgokai ia prastov jome. Jau gerokai praušo.

Pagaliau pirmyn - marš.

Išvar iš kal jimo kiemo gatv . ia jau daug mums panaši bestovini . Ir sargybini neužmatomos virtin s.

Sargybos viršininkas skelbia sakym sargybiniams (klausk ir tu kaliny): - Jei kas sustos, atsisuks ar iš rik s išeis - šauk be sp jimo. Mesk ryšulius, duben lius. Pirmyn, b gte...

Ir šiandien ausyse tebestovi ant grindinio akmen krintan i duben li kaukš jimas, nuaid j s pla ioj ir gana tolokoj apylink j.

B game. Dar nevisai šviesu. Gatv se bomb išmuštos duob s. Apgriauti namai. Suraizgyti tramvajaus b giai.

Nikstel jo man koja. Itin smarkiai. Maniau nebegal si s b gti. Beveik ant vienos kojos striksiu, vos nikstel jusi koj prie žem s prileisdamas.

b go kalinys pro sulaužytus medinius vartus kiem . Sargybinis paleido dvejet š vi ir, net nepaži r j s, nu jo tolyn, savo eil s nepamesdamas. O j , t sargybini , prie kits kito.

Guli nebegyva aukštinelka mergait su išsk stomis rankomis. Šiaip gyv pašalini nesimato.

Vis b game. Naujajame mieste plati lygi, smaluota gatv . Prieš mane per keliolika žingsni susit p pilkai apsir džiusi moterišk . Jai ant kaklo nori kabintis koki 4-5 met berniukas. Man pasirod , tarsi, jiedu kalbasi.

Vaikas sako: "Mamyte, pavargau - panešk mane". O motina atsako: "Vaikeli" ir aš pavargus, b k pats..."

Klausim išsprend sargybinis... Iš revolverio ir motinai, ir vaikui po š v . Sukniubo abu ir paliko kelyj. Tai atsitiko prieš mane per kokius 3-4 žingsnius. Ma iau aiškiai juos gyvus, o dabar b gdamas gavau daryti apie juos ving .

Toks sargybinio elgesys tikino mane griežtai laikytis ano trumpo sargybos viršininko sakymo.

B game. Jau miestas pasibaig . Turb t kareivin s prasid jo. Ligonin s.

Jau už miesto. Miškelis. Iš plento mus t miškel suvar . Sutupd šlaitelyj. Ir antroj pus j kelio miškelis buvo pilnas mums panaši žmogyst . Ir sargybini buvo. Ten, matyt, kažkas nakt ar ir dabar neseniai d josi. Žinoma, ia nevaišino, nemaitino, negird . Grei iau ia varom j skai i mažino.

m saulel tek ti. V soka. Pa m mane snaudulys. Apsn d s.

Atsipeik jau, labai drebulio kre iamas. Kaimynas dav man maž saujel prosos. Supyliau burn . Kramtau. Vilgau seil mis. Stiprinuos nežinomai kelionei.

Pak l mus. Labai sustir s. Drebulys daro savo. Kojos kaip ne savos. O dantis ant danties nepataiko.

Varo šalia kelio. Sm lis. Nelygu. Kur ne kur ir žolel . Saulut raudona ima kilti iš už kalv . Vis skubina eiti. Iškil ant kalvos, matome daug sargybos, apie koki dviej kilometr ar daugiau ilgio virtin ir du raitelius, šen ir ten jojan ius ir bendr tvark nustatan ius. Kiek atsiliekan ius ragina:

- Podtianis - skorej - skorej - davai - davai...

Kiek atsipeik jau, rad s iš vinies, matyt, kalinio padaryt yl . Jau turtas. Aštrus daiktas ir gali b ti reikalingas.

Kojos pritin s pilnas batas, ypa staibis. Bet eiti galiu. Skausmo didelio n ra. Ta iau neturiu dr sos ta koja smarkiai remtis.

dieniojus, pasidar šilta. Sunk s drabužiai. Neišmiegoj - nepasils j . Jau tre ia diena nepavalg . Ir vandens prisigerti tik Minske, tuoj tik atvyk vien syk , tebuvome gav . Išprakaituota visas k no skystis, rodos, iki paskutinio lašo. Laim , geri mano batai. Si tiniai. Dvigubas padas. Erdv s. Per palaidus akmenis einu ir per padus nieko nejau iu.

Plentas vietomis taisomas - išgriautas. Kitur tik skaidinys palaidas Arba senam neasfaltuotam plente daug smulkaus skaidinio. Dar kitur išmuštos duob s, kyšo aštr s akmen galai. Nieko nejau iu per padus. Ir bi iuliams savo sakau: "Leiskite man eiti vis blogiausiu keliu, j s pasirinkite sau lyg arba minkšt j plento dal , kur suplaktas sm lis, kaip pelenai."

Eiti lengva. Tik drabužiai sunk s. Milin permeti per vien rank - užtirpsta, suprakaituoja. Keiti per antr - tas pats kartojasi. Apsivilk s sušlampi visas. O dulki dulki . Ypa miškuose. Kelias daugiausiai ir eina miškais. Miške jokio v jelio, per dešimt žingsni dulki debesų jau nieko nebematai. Kame v jui p stel jus miško progumose, trauki or , kad plau ius nuo dulki išvalytumei, kad atsigautumei. Burnoj visai sausa. Kai jau nebegali pro nos kv puoti, išp ti iš nosies suklekusias dulkes. Tarsi b tumei žirni ankštis nos trauk s.

VANDUO... VANDUO...

Troškulys nepaprastas. Prie pasitaikan i upeli gerti neprileidžia.

Syk , jau apie vidudien , iš tolo pamat me lygumoje tartum nedidel ežer l . Prašome prie m s pasitaikiusio raitojo viršininko leisti atsigerti. Sutiko. Jau iš tolo pasukome kemsuota ganykla tos balos link. Išsigandusios ž sys iš vis pusi , sparnus išpl tusios, taip pat b go vandens link. Jos greitesn s. Atb gusios apt p beveik vis "ežeral " - bal . Gerti nebeleido. Pasuko v l keli . Sako, nebetoli didoka up . Ten bus poilsis.

Lietuviai tar m s eiti, kiek galima, ar iau virtin s pradžios. Taisyklingos rik s nebuvo. Tik einant keliu negal jo per griov pereiti. Einant už griovio, šokt keli . Buvo einama pakaitais. Kelias palyginti tuš ias. Mašin nedaug. Bet vis tik kartais reik davo užleisti vis keli . Tuomet laipino mus per griov , bet vis var pirmyn.

Aplamai kelias lygus. Bet buvo nuolaidži pakilim . Kame aukštumoje atsid r s, gal jai apreg ti vis virtin .

Sako, bus kalini daugiau trij t kstan i : vyr , moter , vaik . Sargybos viršininkas vaikus varydavo atgal. Ir senius. Ta iau niekas nenor jo liktis, kad nepalaukyt atsilikusiais, o tokius reik jo, "šauti šalin be sp jimo". Bet visvien buvo pavaryt atgal. Jie nenoroms pa jo Minsko link.

Sargybos buvo daug. Pavyzdžiui, einant plentu. Iš abiej kelio pusi pagal griovius jo sargybinis nuo sargybinio per kokius penkis ar dešimt metr . Apsiginklav automatiniais šautuvais. Koks tre ias tur jo šautuv su ži ronu. Koks pentas-šeštas neš sunkiojo kulkosvaidžio dalis.

Tuoj už griovio, nuo pirmosios sargybos eil s per kokias dešimt metr , jo antroji eil , sakykim, kas 20-25 metrai. Ž tos eil s, dar toliau nuo kelio, jau per kokius 20 metr nuo antrosios eil s - tre ioji eil , kas 30-40 metr sargybinis. Abi šios eil s panašiai kaip pirmoji apginkluotos.

B gti ir nepamanyk. Per tas tris eiles reikt prasprukti iki tikrojo miško. Abiejose kelio pus se plat s barai iškirsti - nuo vidurio kelio per kokius 30-40 metr . Tokio tarpo jokiu b du nepraeisi nepasteb tas. Nud s, kaip matai.

Kažkod l, ir greit beeidamas, vis art ji virtin s gal , bet ne pradži . Paskui b gi, pralenkdamas kitus, kad tik gale neatsidurtumei ir kad tau neimt taikinti sargybos viršininko aiškaus sakymo.

Syk greta man s eina kokie 6-7 iki penkiolikos met berniukai. Prijoja viršininkas. Greta jodamas, kalbasi su jais:

- Na k , vištas vog te? Juk j s minskie iai. Tai jums ia ne vieta - eikite atgal.

Tie spiriasi - neina. Ir atvirai sako bij jo sakymo prie kal jimo buvusi vart Minske.

Pajojus viršininkui, klausiu, kod l jie nepaklaus . Jie rodo man pirštu toli paskui virtin s einan ius kelis sargybinius.

- Va, matai, anie parenka atsiliekan ius. Ten pasuka iš kelio ir ia pat nušauna. Jau m siški yra taip nušaut ...

Mums mus b gti prie tos ž s balos atsigerti, viršininkas pavar vien senuk . Tas pirma spyr si, bet paskui pa jo. Vis steb jau ir vis ma iau einant , nes kelias o lygiomis plikomis ganyklomis. Ir š vio negird jau. Negi tie atsilikusi j rink jai b t jau labai toli atsilik nuo bendrosios eisenos.

Ir m siški vien pavar atgal, sak Opulskj iš Telši . Dar nesen , bet labai suvargus .

UP

Nepaprastai mus vargino troškulys. jome gana greit. Vis šaukdavo: "Podtjanis (skub k)".

Nuo tos ž s balos, sak , b ra keturi kilometrai iki up s. ia, sak , sustosime ilgesniam laikui.

Taip jau ilgi tie keturi kilometrai. Ir kelias nekainuotas. Ir grindinys paken iamas. Ir laukais einama.

Pagaliau pamat me balingoje lygumoje tilt . Dr siau pasidar . Dar tolokai nedaeinant up s, paplentis prisagstytas mus panašiais pilie iais. Per jus up , suvar mus šlapi paplent paupyj. Kemsai, karklynai, išmintoj vejoj spykso vanduo.

Man su keliais bi iuliais pasisek per kokius 20 žingsni nuo plento rasti neužimtus kelis sausokus kemsus.

Kai g r m, tai g r m vanden . M s b relyj vienas lak nas tur jo pasl p s vien duben l , kur Minske liep mesti. Didelis patogumas. Kiti ir kepur mis samst . Tiesa, Julius ištrauk iš up s dugno molin puoduk .

Nusiav me kojas. Nusiplov me. Nusipraus me burn . Akis išplov me. Rankas mirk me vandenyj. Atsipeik jome. Kiti net pasnausti m gino atsigul .

Sargyba išsirikiavo aplink tankiu ratu. Prie jos n iš tolo negal jo prieiti. Jei kame, sargybos manymu, kas neleistina vyko, tuoj šaud iš kulkosvaidži . Nušaut nema iau ir negird jau. Bet kulkosvaidži traškesys buvo gana dažnas -baimei, atsargumui varyti.

DUONOS

Staiga prieš mus kelyj apsistojo kauniškis autobusas.

- Duonos duos.

Išmet penkis dvisvarinius kepaliukus. Taip, meste met mini . Susidar kr vos žmonei apie mini kritus kepaliuk . Ta kr va ried jo, tiesiogine žodžio prasme. Tarsi skruzd l s apie mest vabzd .

Tai tie penki kepaliukai nemažiau kaip trims t kstan iams žmonei ... Mes n iš vietos nepajud jome. Autobusas nuvažiavo tolyn. Po kurio laiko atvažiavo toks mažas kariškas sunkvežimiukas irgi iš Kauno 962 numeris. Jei tas sunkvežimiukas b t ir pilnas duonos

kepal buv s, vis tiek n po maž gabaliuk m s b riui neb t užtek .
ia gi iš m pusmaiš . Kiek jame buvo duonos, kas ten žino. Su visu
maišu met susirinkus skruzd lyn . ia pasidar viena, labai didel
kr va.

Paraginau vien m siški , stipr raudonik šofer . Jis visai kal jime
nebuvo s. Atvež s pareig nus iš Vilniaus. Tie at m iš jo automobil , o
pat nuvar kal jim . Tas met si mini . Paskendo joje, ore matai ne
tik rankas, bet ir kojas.

Beatein s nešinas sauj duonos. Kiek išlaik apspaud s, t ir
atneš . Net iš piršt tarp iškuopta. T duonos sauj "nutautino" J.
Šarauskas kelionei pastiprinti. Niekas nesigin ijo, nes viso tebuvo vištos
kiaušinio dydžio suspausto minkštimo.

Tai tokie buvo pusry iai. Tie patys ir piet s. Ir savo nieko
netur jome.

NAKVYN S LINK

Ta iau pails jome tame paupyje visai gerai. Paeidami vanden
n ži r ti nebenor jome. ia mes tur jome progos kokias tris valandas
gerti.

Surinko visus, prik l . Sulaipino plent (ia aukštas plento
pylimas) ir pavar toliau. Bet niekas nežinojo, kur varo. Nei varomieji.
Nei varytojai. Turb t ir varytoj viršininkai nežinojo.

Po poilsio greitis sumaž jo. Dar kol laukais teko eiti, šiaip taip
žmon s kumpavo. Net miške, dulk se, karštyje, troškulys m savo.
Kažkaip eisenos dalyviai dar si vienodesni. Nesiblaš , nesižvalg . Ne
taip bespoksojo kartais pasirodan ius vokie i l ktuvus. Sargybiniai
visvien, pamat l ktuv , pab gdavo toliau nuo m s ir sl pdavosi
rugiuose, kr muose bei miške už tre iosios sargybini eil s. Mes arba
tur jome sustoti, arba eiti viduriu kelio be niekur nieko. Kiek nejauku,
kai sargybiniai ima bijoti ir slapstosi. Ta iau l ktuvininkams m s
nereik jo. Jie greit mus atpažino ir ramiai leido keliauti nežinion.

Buvo matyti ir rus l ktuv . Bet šie, pamat vokie ius, tuoj
nul kdavo šal tolyn. Vokietys kažkod l atrod dr sesnis.

Šiaip žmonei nei važiuojan i , nei einan i kelyj bei stovin jan i
pakel se ar dirban i laukuose nesimat .

Buvo gird ti m s sargybini š viai, po du, po tris keturis
pakel se kr muose. Dar varom j atrank . Buvo pavieni m s b riui
netinkam . Kitas su gana geru apdaru, šviesiu vasariniu, kitas tik
trusikus vilk jo, kitas net su dvejais kailiniais, kitas basas, kitas su

skryb le, kits be kepur s (tai vis m siškiai). Tokie pilkoj apdulc jusioj, susikuprenusioj mas j labai buvo prasikiš ir krito akis sargybini perd tiniams ar laiks nuo laiko pasirodantiems m lynuose drabužiuose su plaiais raudonais lampasais, raudonom si l m.

Niekas lazdos netur jo, o labai ji b t buvus reikalinga. Paimdavai kelyj koki šak , paremi perdaug jau nut susias rankas, daug lengviau eiti pasidaro. Žinoma, kiek ir pasist m ji, besiramstydamas - kojoms kiek našiau. Bet sargybiniai, pasteb j tok ginkl rankoje, piktai sušukdavo: - Mesk!

Jau ir m siški buvo gerokai pavargusi . Buvo tartasi, kas iš stipresni j kur silpnesn j turi padaboti. Mane tur jo sekti Julius. Geri batai neš mane gerai.

Prieina Julius ir sako: "Paži r k, kaip mano širdis plaka..

Derinu jo puls su savuoju, jo pulsas beveik dukart tankesnis už man j. Klausiu, kas jam yra. Jis li dni m pasakoti apie žmon , dukter .

Raminu, visaip tikin ju, kad stengt si tuo tarpu užmiršti taip šird jaudinan ius klausimus. Nepadeda. Geruoju nesusikalbu. Imu smarkiai j barti, nesigail damas žodži užgaulioti. Nusiramino. Susitvark . Atgavo j g ir m dr siai ir guviai eiti. Valia išsaugoja fizines j gas. Be valios galima suglebti, tik pasiduok juodom mintim.

Rodos, saulei sl gstant žemyn, karš iui pra jus, tur t b ti lengviau eiti. Su mumis kitaip. Diena gal ir j gos apleidžia Vos vos be kabiname.

- Ana, va, - sako, - miškelis ant kalno, ten nakvosime, gausime vakarien ...

Koks trejetas kilometr iki jaukios nakvynės. Varo - skubina mus. Saulut užkrito už mišk . Jau br kšta. Prieina prie man s J.Šarauskas.

- Matai, - sako, - aplink nakvyn s miškel jodin ja raiti, ir kulkosvaidži pristatyta. Toliau to miško m s nebevarys Aš kaip kariškis t gerai suprantu. Ži r k, - sako, - kelyj visas b rys juoduoja (kelias eina per miško gal). Ir ten ne m siškiai sargybiniai. Ten kiti, iš anksto pasi sti - pasiruoš mus ši nakt sudoroti. B kiva. Vis kiek vilties yra. O kitaip vis vien galas.

Savotišku balsu, labai paslaptinai nepaprastai susijaudin s kalb jo. Iš tikros širdies kalb jo, su dideliu pasiryžimu nor jo tikinti.

Visai šaltai pasiklausiau. Visai man s nejaudino, nors ir pats supratau, kad ia patogu nuo m s nusikratyti. O kad mes niekam nereikalingi, tai irgi kiaurai suprantama. Ta iau nepažad jau su juo b gti. Pasakiau, reik b ti apdairiems ir taip visai veltui nesiduoti šaudomiems. Lai pagaudu po mišk , po laukus, o kitas ir paspruks.

Miškas. Eglynas. Dr gnokas. Jau beveik visai sutemus. Akylai saugodami, kiek pavar nuo kelio ir sak po dvylika ratais sus sti ir laukti - tuoj duos vakarien . Tiesa, ten plente tol liau kažkokie vežimai šm žavo.

Ar tai buvo virtuv s, ar tankai - kaip juos ten nakt ži r si. Ir kam spytr ti. Juk pasak , kad duos vakarien . Ir nieko geresnio mums niekas negal jo pasi lyti. Žodis "vakarien " aptemd prot . m p sti v jelis - aukšta vieta, o aplink laukas. V l negerai, prad jo šalta darytis. Sus dom ratu. Ki tome susispaud susispaud - laukiame vakarien s.

Tolokai nuo m s kažkas karšt prakalb sako. Tik atskirus žodžius vejelis kartais teatneša.

Visai sutemo. Tikra naktis. Ten vis kalba. Galvoj vakarien . Dar prib g s Šarauskas klausia, ar b gsiva. Staiga:

-Gulk...

Taip, kaip susig ž s, kojas pariet s, tup jau, taip ir užmig s... Šiandien nueita keturios dešimtys kilometr .

ANTROJI KELION S DIENA

- Kelk! Ruoškis!

Dar visai tamsu, dar aušti neprad jo.

Noriu atsikelti - negaliu. Visai sustingusios kojos. Tiesiu rankomis, trinu, daužau - skauda, bet nesitiesia. Žinojau gerai, jog, jei vis dien vaikš ioji ir rytoj dar nori p s ias keliauti, naktj reik susirietus gul ti. Taip ir buvau padar s. Ta iau nežinojau, kad tuo keliu galima visai koj netekti.

Atb go J.Šarausko glob jas ir sako:

- K reik daryti? J.Šarauskas visai susting s, nebegyvas...

- Reik trinti, purtinti. Pagaliau, reik klausti daktaro May.

- Ži r jo ir pasak - nebevarkite, nieko nepad s, jis nebegyvas...

- O vis d lto pakaitomis trinkite, kaip reikt pagal daktar daryti. Tuoj ateisiu, bet dabar negaliu štai koj atgauti.

Atpeik jau kojas. Jau pastoviu. Paeiti dar negaliu. Kaip šakaliai. Tiesiog dreba. N ra dr sos vien kuri pakelti kad žengus žingsn .

Nudžiug s v l atb go J.Šarausko glob jas. Jau, sako, atitryn me. Atgavo gyvyb . Dar silpnas.

- Pavedžiokite, palankstykite s narius.

Šaukia prie pusry i . Išrikiavo po dvidešimts eil je. Išrinktajam tos eil s vadui dav po kepaluik duonos lygiom padalyti.

Jeį kepaluikas b t sv r s ir abudu kilogramu, tai vis tiek kiekvienam b t tetek tik po penkiasdešimts gram . Zyl s galvut s dydžio gabaliukas. Nevalgai. Atsargai kišen . Kai nebepaeisi, tuomet pasistiprinsi.

Visi keliautojai labai sustir . Sunkiai eina. Galv nebepakelia aukštyn. Eina, sau kojas ži r dami.

Šarauskas už pažast dviej stipri vyr tiesiog nešamas. Ir daugiau toki yra. Ta iau m siškis n vienas miške neliko. Šiaip taip einame visi.

Noras gerti dar iš vakar dienos nepra jo. Bet kojos išmankštino, m gerti nešti. Lengva su tuš iu pilvu: "Kad tik b t bent l poms suvilgyti vandens".

Upeli pasitaiko. Neleidžia sustoti nei visiems, nei pavieniui. Vis "podtjanis ir podtjanis..."

Sunku mums lietuviams savo b rio laikytis. Pavargusiems paskirti glob jai. Paneša apdar , prilaiko. Pakalbina. Diena eina šiltyn. Mane labai vargtina ta milin , su kuria išvaikš iodavau netaip šaltas žiemas.

Pasteb jo mano varg mano glob jas. Kai jis pa m mano milin , atsipalaidavo rankos. miau mostaguoti, apdžiuvo prakaitas. Gal jau eiti ir eiti. Pager jo pas. Atsirado dr sa, viltis. Malonesnis pasaulis pasidar . O šiaip jau vis galvojau mesti t milin griov . Bet kaip ji man toliau pasidar reikalinga! Ir šiandien j su savim tebeturiu. Tebeturiu nosin s mazgelyj rišto cukraus maž saujel ir druskos žiupsnel .

Šarauskas visai sutvirt jo ir vienas m tarpais eiti. Pri j s prie man s, deln pyl smulki duonos trupin li , maždaug arbatin šaukštel . Supyliau burn . Žlioburiuo u, žlioburiuoju, bet niekaip negaliu nuryti - n ra seili . Burnoj visai n ra seili ir nesugebu j pagaminti. Atsiminiau prie kelio mat s metyli . Sakau sau: pakrimsiu kar i metyli , jos sukels seil ger , suvilgys duonos trupin lius, ir aš juos nurysiu.

Tuo metu jome ir keliu, ir greta kelio už griovio taku. Prieš mane be kit jo tas gerasis Bikinas, mane koj tarpe pasisodin s autobuse, ir Zdanavi ius. Bikinas vilk jo pilk graži eilut , geltonais pusbaiais apsiav s. Zdanavi ius jo tik Petrai io kaliošus sispyr s su kruvinom kulkštenom, tik trusikais apsilvik s, tamsiai raudon antklod ant pe i

užsimet s. Galv buvo apmovo su balta nosine su užmazgtais kampeliais. Abu aukštu. Beveik vis laikį jiedu jo sykiu. Kažkaip prieš juos vis laikį buvo tarpas. Jiedu jo kelio viduriu. Aš už griovio, metyli ieškodamas.

Ži riu, iš kažkur atsirado m lynai apsir d s ekistas su raudonais lankais kepur s, pa m Bikin už rankos, išved iš kelio per griov ir pastat prie pušies. Ir pats paliko bestov s. Kitas ekistas taip pat prie tos pat pušies pastat Zdanavi i .

Tuo tarpu, pro j šal eidamas, pama iau metyli kr mel . Lenkiuos nuskinti. Kai suūks ant man s ekistas:

- Kak dam, tak v tri pagibeli zavernieššia... (kai duosiu, tai tris giltines susiraitysi). Pagav s metyli , šokau per griov keli ir, pasilenk s, simaišiau pats pilkas kit pilk tarp .

domu, k su Bikin ir Zdanavi i darys?

Atsisukus ži r ti juk uždrausta. Einu ir, pasilenk s vis metu ak . Nuo pušies miško link pirma eina greta Bikinas ir Zdanavi ius. Juos kandin seka tuodu m lynu ekistu.

Tai d jos miške. Nuo kelio kokius 30 metr miškas abiem pus m iškirstas.

Neigai trukus, po koki dvejetos minu i , pasigirdo septyni revolverio š viai.

Daugiau j nebemat me. Toki š vi vis daugiau ir daugiau buvo girdima ypa antr j kelion s dien . Revolverio š viai kiek tol liau nuo kelio arba netoli kelio tankiuose kr muose, kur balingos vietos.

Kiek kelion j taip nušaut ? Sunku tiksliai pasakyti, to niekas ir nežino. Ta iau šiok tok artim tikrenybei vaizd nesunku susidaryti. Štai kaip. Lietuvi Minsko kal jimo toje pusr sio kameroje buvo 83. Dalis iš Minsko nebeiš jo. N vieno myriop nuteistojo šioje kelion je jau nebebuvo. Užtatai pribuvo nauj , kuri anoj kameroj su mumis nebuvo. Vien šofer min jau. Buvo ir kitas, atvež s rus generolo šeim iš Vilniaus Minsk -Normantaitis. Jis pristat , kur buvo sakyta, t generolo šeim . Tuoj nuo jo at m mašin , pat areštavo, nuvar kal jim . Vos pus nakties prabuv s kal jime, jau ankstyv rytmet buvo su mumis iš Minsko išvartytas. Lietuvos kareivis - žydas Taicas iš Skuodo pats b go iš Vilniaus rojaus link. Pakel j j su m , kal jim ir v l su mumis varo. Vakarykš io poilsio metu prie tos up s iš kažkur atsirado niekieno m s nepaž stamas policininkas iš Marijampol s su moterim ir tt.. Taip galvodami, sakykim, kad m s lietuvi buvo apie devynios

dešimtys. Kelionį per abi dienas lietuviai nušauta penki. Tegu tai būtų na 5 procentai. Vis varom j buvo nemažiau trijų t kstan i . Atseit, prileidžiant, kad buvo nušauta penki procentai, viso tuo būtų kelionė je an pasaulį pasi sta šimtas penkios dešimtys žmoniai .

Jei kiekvienam reikėjo po tris š vius (anuodu per abudu gavo septynius š vius), tai viso tikram reikalui žmogų išleista 450 š vi .

Jei viso kelio nuo Minsko iki erven s 60-65 km, tai kiekvienam kilometrui tenka po du su puse žmogaus arba kas du kilometrai penki žmon s. Arba kas kilometras buvo girdima 7-8 š viai.

Jei kilometras buvo nueitas per 15 minučių , tai apytikriai kas dvi minut s vienas š vis.

Jei jau apie š vius bendrai, tai dar gana dažn s būtų davu, sakyčiau, pariginamieji bei tvarkantieji ar drausminantieji š viai.

Štai k tai reiškia. Sakykim, kurioje nors einan ios virtin s vietoje d l ko nors susigr do žmon s, lyg ir susto o toje vietoje eisena arba v l kitoje vietoje praret jo žmoniai tankis. Žodžiu, žinoma, ia nieko nepaskelbsi. Sakykim, dviej kilometr ilgio virtin neišgirs. Tuomet paleisdavo š vius virš galv išilgai virtin s. Atseit, dažnai buvo girdimas š vis fį -u-u-u virš galvos ir nuaidi toliau.

Šitoks samprotavimas tikrai teisingai nusako, kad, be abejo, vienas š vis kas dvi minut s tikrai buvo virtin s girdimas.

Toks yra tas apytikris skai iavimas.

Kelion su savotiška muzika. jos esm nereikėjo tuomet gilintis, sukiugždusiems nervams būtų buv tai itin sunku pakelti.

Antrosios dienos kelion buvo daug sunkesn . Daug l iau einama. Daugiau girdi ujim . Ar kas apsiybrenda, ar net ir pavirsta, užmyn s ant palaido akmenuko, ar kelio išmint duobel t ptel j s, ar už kokios šakos užsikabin s, ar kuris m gino koki pasitaikiusi kely šak pasiimti, kad gal t besiramstydamos eiti, ar kame apstoj s, ar kur paliegus saviškiai susigr d kr voj m gino nešti - tuoj gretimas sargybinis pl sta, tuoj "podtjanis" , tai "razoidis" (išsiskirstyk), tai "nienastupai" (nelipk) šaukdamos.

Kad būtų dav bent po svar duonos ir vakare leid kiek reikiant vandens prisigerti, būtų tume gal j eiti tvir iau. Tas troškulys, ta sausa burna, ta nuolat dulki užkemšama nosis, labai sunkino kelion .

Dauguma neturėjo bat . Eik, sakykim, basas per plento palaid skaidin arba užmink ant kietos plentos plutos besim tant aštr akmens skeveldros trupin . Kojos - vieni kraujai. Kaip, pavyzdžiui, Zdanavi ius. Kiek palengvino jam Petrai io kaliošai, bet už tatau numuš jo kulktėnas - gyvas kraujas visa letena.

Šarauskas pakankamai sustiprėjo ir jo tarpais net pats vienas, bet buvo kitas susmukusi, pvz., Giedraitis, Šova, Petruitis, May ir kt.. Tokius perpus užpažast nešamus reikėtų laikyti atsilikusiais, anot sargybos viršininko palaimingo sakymo kelionei. Ir jau gal jo juos šauti žemėn. Bet tokiu šaunumu neteko matyti. O buvo japsiai.

Šaudant, atrodo, daugiausiai iš kažkur atsiradęs geras tamsiasis (išeiginiais) rėbais apsidėsusudulkių pareigūnai. Jie pirma sekė einant, o paskui nužirgė, kažin ar tinkamus, ar netinkamus, išsivedavo juos iš virtinų, paskui miško link, ir tuomet išėję. Tokie męgai ne vis laikėtebuvo matomi. Tik tarpais užplėsdavo.

Antrą dieną jau nebebuvo matyti tiek daug vaikų, seni, sen moter. Netos trijų, kuri taip ryškiai skyrėsi pilkos masės tarpe. Tai buvo juodai apsidėžiusi aukšta senutė su visai baltais plaukais, palaikoma dviejų kitų irgi tamsiai apsidėžiusių jaunų moter. Jos visos trys smarkiai aimanavo. Nebebuvo matyti ir moter su keliais ant rankų arba vediniais mažais vaikais.

Man teteko vienos tokios likimybės tiesiog dar paįmė Minske pat pradžioj kelionės.

Karštis kaip ir vakar. Prie vandens neprileidžia. Jau upeliu daugiau. Juo labiau seilė traukia. Net seilei pagaminti kinas nebeturi medžiagos. Sausa burnoj. Gal tik vien akys dar stengia susimetusias dulkes suvaryti pakraštus ar prie noskaminių.

Kai man nebėra jo nešti milinai, jau visai lengvai. Nakt sustingusios kojos visai atsipeikėjo ir nešė kaip niekur nieko. Kojos apačios neskaudėjo. Užkulniai dar tik kojini tebuvo praktiški. Batai užvarstomi (užvaršė nebūvo išrišę), pusbačiai dulki neprieidavo. Gal jau eiti ir eiti, kad tik kiek duonos ir kiek vandens bent gomuriui pavilgyti.

O už mane tebuvo tik vienas senėnis (tuomet turėjau 55 metus). Mano apibartasis Julius dabar vis laikė jo, kaip ir pridėrė eiti jaunam stipriam vyrui.

Vienas dviejų raitelių - sargybos viršininkas - rodos pats viršininkas buvo malonus žmogus. Paklaustas, ramiai paaiškino. Prašomas, pažadavo, kai bus geresnio vandens upelis, tuoj sustabdyti virtiną ir leisti atsigtį. Atrodė švelnus žmogus, nors mums padėti, atėjau iš mums nuotakai toje nežmoniškoje eisenoje be maldos ir be dainų. Nei keiksmo nei barnių iš jo nebūvo girdėti.

Už miško pievos, laukai prasideda. Lygumos, alksniai, kr mai be apgaul s leidžia spr sti, kad ten upokšnis teka. Taip, tikrai tai buvo upelis. Pasuko m s pilk j vingiuot prie to m s ties j keli nežini skrodžian io upelio.

Kai g r me, kai braid me, kai vilginome plik sias k no dalis, kiti net nusireng , išsimaud .

Išsivairavau, pabraidžiau ir aš iki blaudz , mirkiau rankas, vilgiau galv , veid . Visas dulkes iš vis galvos skyli išploviau. G r josi vilgnas veidas, saulut s džiovinamas. Ir j g radosi daugiau. Ir akys šviesesn s pasidar , ir kojos švelniai jaut bat nelygumus. Vien tik prakaito prisisunk ir dulki prisig r r bai žiudriai jaut si prie neplaut k no viet .

V I varo toliau. V I dauguma lenkiam s žemyn. V I mažiau bepakeliame akis. Mažiau beveikia š viai. Nebesusiklausome. Pla iu baru einame - ir keliu ir pakele.

Privargo ir greta m s einan ioji sargyba - griso jiems kam automatiniai šautuvai, kam kulkosvaidži pe iams, matyt, nelabai tepritaikintos dalys, kliudo ir tas prie vamzdžio atkerusiai pritvirtintas ži ronas.

Bet š vi daugiau. Dagainu ir zvebian i šovini virš nuo kelio dulki nebeatskiriam prievartos nukankint keliautoj galv .

Sako, šiai dienai t ra skirta m s paliegusiai virtinei nuslinkti tik dvidešimt vienas kilometras.

Per pa i dienos kaitr einame. Paprastais žmon mis b dami, nuo ankstyvos aušros eidami, jau senai b tume tuos dvidešimt vien kilometr nu j . Dabar pakelta žingsniui žengti koja krinta ia pat ar ant plento nelygumos, ar minkštosios plento dalies kaip pelenus dulkes. Iki juostos esi visai pask nd s kelio dulk se. Tik artimiausi bendrakeleivi galvos t ra matomos, kaip per tiršt r k . Pro dulkes saulut atrod raudona. Ir tik atsigauni, kai padvelkia iš kažkur atsirad s švelnus v jelis. Akimirkai galva išlenda iš dulki . Trauki plau ius oro atsarg . Nor tumei iš burnos išspjauti susimetusias dulkes. N ra seili . Vos su liežuvio išstumi jau tikr žemi gniutulius. Tai itin sunku. Ir vargiai gali prie to priprasti.

Einame vis dažniau klupdami, vis dažniau apsibrisdami. Be pašalini daikt kojos ir pa ios nebesusigauo, pinasi.

Geležinkelio b gjai. Nebetoli dvidešimt pirmojo kilometro galas. Per b gi b gius. Ir geležinkelio, ir plent kryžkel . Už kryžkel s mies- tas. Jau kelias nebe tas. Ir aplinka kita. Laukai jav . Išplauk rugiai.

Miestelį ir žmonas mus žiūri. Sveikinasi senelės, savuosius pamatus. Už tvor mosuoja pažstamiems. Apsiašarojusios baltos seselės žiūri pro lignonis langus. Sargybiniai škauja, draudžia žvalgytis. Sunku siaurokoj gatvėj virtin sulaikyti, kad jos atskirī nariai ar iau nepreit atidaro lango, duryse stovīnios moters, tvoros...

ERVEN S KAL JIME

erven, seniau Iguomen.

1941 met birželio mėnesio 26 diena.

Anoj pusėj miestelio prie kelio matyti kalėjimas. Aukšt lent aptvare mėrinis sienas, už to mėro ružavai dažytas mėrinis trijų aukšt pastatas. Langai užkloti skydais, tik pro viršū leidžiamais tūrm kankiniams švies. Nuo kelio mėra lentinis tvoros, mėra ir mėro - tarnautoj namas atstoja neperlipamus mėrus.

Varo kiem. Kiek pagarbos! Ant keli prikluptytas didžiausias kiemas tarp lentinis tvoros ir tarp mėrinis sienos: ia moter, toliau vyr. Jie visi klūpo galvas atrūm žem ir rankom iš šalī užkloj akis. J daugiau kaip mėsis. Ir mums neleidžia akis pakelti. Galima tik, akis nuleidus, žiūrėti savo kojas. Varo kit kalėjimo pus. Ten tušias, ten mus sodina. Švarus smūlis. Kur ne kur ir žolel nevisai ištrypta. ia pat kampe ir reikalinga duob.

Mums lietuviams pasisek švari vietel aptūti.

Pagal saul buvo kokia antra valanda. Ji maloniai šild ir šviet savo visa giedrios vasaros dienos šiluma ir šviesa pro skaidr or. Kelio dulk s liko ten miškuose, atsineštias dulkiname lauk.

Leido atsivežti statines vandens. Atsigūrme. Apsiprausme. Apsivel jome lietaus vandens nuo stogo prib gusioj duobutėj. Didelītas kiemas tarp kalėjimo mėrinio aptvaro ir medinis koki 6-8 metr aukšio lentinis tvoros.

Lentos neaklai suleistos. Tarpėj palikti koki dvejeto - trejeto centimetr tarpai. Už tos tvoros vaikšto sargybiniai ir viskūmato pro tuos plyšius. Vidaus pusėj sargybini mėra.

Maždaug koki dvejeto šimt žingsni atstume, kampe tarp kalėjimo mėrinis sienos ir tarnautoj medini pastat nedideliame paaukštīnime dviem dideliais revolveriais apsiginklav s vis laik keikiasi ir barasi, sako, kalėjimo viršininkas. Prie jo stovi dar kitas toks, kaip jis.

Geroji duob prie pat m s . Norint j atlankyti, reik jo to betriukšmaujan io viršininko prašyti leidimo, sakysim, dešimt žingsni žengti iš vietos. Jei kas kame, jo manymu, neleistinai elg si, jis tarsi tuoj atb gs ir nušaus vietoj. Net ima ta linkme eiti revolver atkiš s. Jis nesustojo n akimirkos nešauk s, nekeik s, negr moj s, kaip šiokius, kaip tokius nušauti.

Pradžioje ži r jome j ir lauk me, kad jis ims kur vien ir nušaus. N karto nešov . Paskui pripratome, mes savo darome, savaip tvarkom s, keliame rank , prašydami leisti nueiti, kur mums buvo reikalinga.

Greta man s tup jo visai susitvark s Šarauskas. Rado kažkame patvoryj du buteliuku. vien jis ištirpino cukraus, kit , patariau jam pagaminti druskos tirpin . Tolimesn j kelionej privargusiam gal s duoti s raus ar saldžio vandens lašel pasistiprinti. Apsitvark , susid liojo. Išsities s pasn duriavo kiek. Visai suprantamai kalb jo, k l vairius klausimus, sp liodamas d l m s likimo, d l likusi j t vyn j, d l j ateities. Nuolat sykiu ia buvome su juo, su Giedrai iu. Daugelis prislinkdavo , viršininko nepasteb tas, ir vis kalb jom s, tar m s, vieni kitus stiprinome, jau iš patyrimo patarin jome, kaip kuriuo atveju elgtis.

Vis apgailastavau nušaut j Bikin , kuris buvo man toks geras autobuse. Steb jome kitus m s kaimynus, sp liodami už k ir kur varin dami baudžia.

Po kurio laiko padalino po ger pusvar duonos. Gerai iškepta duona. Sak tuoj paruoš vakarien .

Pus duonos suvalg lauk me pažad tosios vakarien s. Visaip samprotavome, kod l v luoja. Sako, kal jimas mažas, indai nedideli. O ia tiek žmoni , reik kelis kartus virti. Jei m s tegu tik trys t kstan iai tebuvo, tai jau duodant po pus litro reikt pusantro trima io metro sriubos. Toks kiekis greit neužvirs.

Jau ir vakaras m art ti. Pereitosios kryžkel s link m lakioti l ktuvai. Pasigirdo sprogimai. Betemstant m matytis ir švint šoviniai. Nuolat m stuksenti.

Gražu, kai l ktuvas leidžia švytin ius šovinius, pavyzdžiui, iš po sparno, iš uodegos, iš priešakin s dalies. Po kits kito gražiai krinta lanku ugniniai rutuliai. Iš apa ios kyla ir krenta išsitos virtin s toki rutuli , ta iau, atrodo, b k iki l ktuvo nedalekia.

Tai d josi per kokius 2-3 kilometrus nuo m s Minsko link, tame keli mazge.

Nenuilstamas viršininkas vis savo kartojo, jau išparp s, gerkl s
nustoj s. Ta iau stiprios b ta kakarin s. Tur ta dideles atsargas
keiksm . Jis nebuvo nuobodus. Jo gal jo klausytis laukiamos
vakarien s akivaizdoje.

Dal su mumis atvart j , atrodo, buvo išvar iš kal jimo kiemo.
Kiek patuš jo.

Gerokai aptemus, tam bombardavimui kiek pasilpn jus, pavar :

- Gulk, visi...

Sugul me. Ne, tik sukniubome, visiems atsigulti ir ia lauke vietos
neb t užtek .

Nesp jau migti, kaip v l sakymas:

- Kelk, rikiuok po keturis...

KAM MIRTIS, KAM LAISV

Naktis iš 1941 birželio 26 27.

Greit šokame ir b game prie šaukian i j . Tik tre i eil
pakliuvome. Visi keturi mes, savo kameros, pagal susitarim
nes įskirstyti. Penktasis su lenkuojan iais. Kair j stovi P ža, paskui
Juozas, aš ir Julius.

Vis kolon sudar me lietuviai. Taip buvome susitar . Neilgai
laukti. Iš karto visus keturis apklausin ja. Apklausin toj daugiau kaip
dešimtis. Visi NKVD uniformoj. Kad ir tamsoka naktis, bet vis tik ži ri
žmogus.

Klausia: vardas, pavard , kuomet gim s, kokio amato, kuo
kaltinamas, kuriuo paragrafu, ar tardymas baigtas, ar sprendimas jau
paskelbtas. Kuo pats jauties kaltas.

Nieko nekeisdamas, kaip iš knygos atskai iau atsakymus
klausimus.

Klausin tojai joki s raš netur jo. N jokio popieriaus. Atrod ,
kad jie net ir neskait praleidžiam j .

Daroma tai buvo labai skubiai.

Jau apteirautus skirst vienus kair n, kitus tiesiai, tre ius dešin n.

Mane pavar sta iai:

- Begi priamo... (b k sta iai)

Už koki 30 žingsni buvo kal jimo senoji aptvara aukšta m ro
siena.

Reik jo nubgti prie sienos, atsiklaupiti ant keli, pasilenkti, kad kakta siekt žem, ir akis uždengti rankomis, kad iš šalio nieko nematytumėi.

Taip ir padariau. Prie pat sienos jau nebepakliuvau. Jis ir msiški buvo - Pža ir Juozas. Kad ir tamsu, ir dar kad ir negalima žirti, o viskio tokiomis aplinkybomis matai ir girdi.

Dar neapsipratau nei prie pozos, nei prie aplinkini, kaip vienas apklausintoj atsiskyr nuo ekist skirstytoj ir eina mslink. Neprijs koki dešimties žingsni, šaukia:

- Profesor fiziki!

- Aš, - atsakau.

Jis:

- Ko manie (prie man s).

Kelios ir einu prie jo.

Jis:

- Za mnoj (paskui mane)

Einu paskui j. Kai jis prijo prie savj brio, staiga man sušuko:

- Begi napravo... (bk dešin)

Jis reikjo bgti apie dvejet šimt žingsni. Vlikr va sutpusi, vlikr pati poza. Vlicypioji sutartus garsus, kad savus, lietuvius, atrastumei.

Susigžme keletas tokioj vjo išp stoj smlio duobelj ir kitome. Aplink ramu. Ir šaudymai nutil. Ima kažkoks nesuvaldomas drebulys. V soka. Patylom kalbam s. Nejauku. Jaudina kažkokia paslaptis. Matyt, reikalas rimtas. Ar ia vokieiai užaina, ar kit su mumis darys. Kiek jaučiau, kad didelis mslbrys. Bet kodl tokios pozos? Dienos metu leido laisvai laikytis. Jau iamas aplink kažkoks nesuprantamas šnaresys. Nieko nežiri. Net prieš dang, nuo žem s žirdamas. Iš vienos pus s neperžvelgi per kaljimo m rin sien, iš kitos - per t aukšt lentin tvor.

Kiek snstel jau. Jau jau rytuose kiek šviesiau. Msl jau nedaug belik. Dar stoviniuoja greta brelis pilk btybi. Ir mes. Susiskaitome... 27.

Daužo kaljimo langus. Keikiasi. Laužo duris. Bgioja. Sargybos jokios. Vartai atdari. Prie vart gerokas brys nedrstan išeiti.

- Bk, - sakau, - va ten sandl laužo, bene gausi maisto. Nubgo ar trys.

Vaitkus, technikos mokyklos mokinys, Šaraukui globoti priskirtas, beatb g s nešinas kažkuo baltu. Pasirodo, cukrus. Jis netur j s kur pilti, nupl š s kelnį riet , užmezg s, ir štai tau, yra kur sipilti. Ir man teko to cukraus gera sauja. Dar ir dabar turiu kiek iš tos saujos pas save.

Kur kiti? Juk m s buvo tiek daug. Tuš ia, kur buvo surinkti "kair n" ir "sta iai".

Einame prie vart . Eidami galvojame. Gal geriau vokie ius susilaukti ia. Jie žinos, kas mes. O laukuose ar miške visaip gali pasitaikyti.

LAISV

Nutar me eiti. Tiek daug kas prie vart susigr d s. Kaip avys iš degan io namo neina, ir tiek.

Pasipy! me. Turbut koks penketas t kstan i .

Dar tebelaužo duris kal jime, tebedaužo langus. Tebesikeikia. Jokio sargybinio.

Pilnos gatv s pilk žmoni iš kal jimo. Kaip per atlaidus po visam.

Einame visi 27 kr voj.

kuri pus eiti? Kame perlaukti praeinan ius vokie ius? Va, iš namuko prieangio ži ri senut . Einu. Prašau, kad leist pas d ti, kolei karo ugnis praeis. Neleidžia. Sakosi viena tesanti. Kiti nakvynei mišk iš j ir dar nepar j . Mano kiek galima švelnesni tikin jimai, kad mes nieko neimsime, kad mes norime tik po stogu b ti, kad taip aiškiai kr va žmoni nesimatyt , kad mes j ga nesiveršime.

Ne tikinau.

Ten, štai patvoryj po saus belapi vyšni auga dilg l s. Su jome. Sus dome. Kur tau, juk 27 žmoni b rys, dar dauguma tamsokai apsidar - didelį juodas šašas.

Dar pasipainiojo vienas žmogus - gyventojas su žmona prie savo nam . Ir tas nepasiduoda kalbamas sileisti. Karštesnieji m s jau m burnoti. Es reik eiti ir tiek, kur tuš i nam . Nuomoni skirtumas suskirst mus dvi grupes. Ramesni j 15. Karštesni j jaunesni j -12.

Ramesnieji renka mane savo vadu. - Vesk, - sako, - mus kur nori...

- Na, kur ia vesi. Nei keli , nei apylinki nepaž stu.

Sume iau sau: "Vesiu šiuo keliu iki pirmo pasisukimo kair ".

Einame. Gatv baigiasi keliu lauk . Suku.

- Kur suki? - sako vedamieji.

Tiesa, šiuo keliu niekas neina. Virtin s kalini eina visi kitur.

- Juk sak te, vesk kur nori. Kam dar klausiate. O jei norite žinoti, einame, va, an mišk . Bent nuo gulš ios linkm s sviedini apsisaugosime.

Tuoj mieži laukas. Nepasisl psi. ia pat prim tyta drabuži , bat .
Kauno Mickevi iaus gatv s restorano savininko Urbono s nus, aukštas
aukštas jaunuolis, visai paken iamai apsir d .

Lauke nesaugu. Einame miško link. Iš ten jau gr žta žyd šeima su
mažokais vaikais.

- Ten neleidžia. Už plento miške rus kariuomen ...

Vistiek einame. Pereiname plent , šokame per griov mišk . -
Kuda? Osadi... Streliat budu... (kur, pasitrauk, šausiu).

Na, kad negalima, mes atsitraukiame. Gr žtame. Ži rime vasarojaus
lauke žvyro duob . Mes j . Bet 15 žmoni duob j iš tolo matyti. O mes
norime, kad m s niekas nematyt .

Kiek tol liau gražoka sodyb l buvusi eglait m apsodintu sodu.
Netvarkomos eglait s pakilusios nuo žem s augti aukštyn, o apa ia tarsi
nugen ta. Einame eglai i apsaugos ieškoti. Pasirodo, ia jau pilna
žmoni su lagaminais iš miestelio. Mums vietos jau neb ra. Atsis dom
lauke prie sugriuvusios tvoros ir s dim. Kalbam s. Šunims mus loti, iš
priemes io trobesi žmon s prad jo mus steb ti, pirštais kits kitam rodyti.

Ne vieta ia mums, sakome. Eime mišk . Kaip tik tuo pat metu
pamat me iš miško b gant po kits kito miestelio link juodus vyrus.
Paman me - vokie iai. Pasirodo, tai buvo geležinkelio mokyklos mokiniai,
nak iai buv iškraustyti už miško kaim .

Mes sukame kair n ir einame vieškeliu. ia pat miškas. Prie miško,
telegrafo stulp atsir m s bestov s žydėlis. Li dnas, be vilties akyse.

- ia, - sako, laisva, galite eiti.

Miške atrod visai saugu ir niekas mus tankiam jaunam pušin lyj
nemato. Lietus darosi vis smarkesnis. Pušait s nuo jo m s nebeapsaugo.
Ir s d ti ant žem s darosi nepatogu. Reikia ki toti po lietum ir nevalgius,
ir nemiegojus. Ta iau alkio ir nuovargio nesijau ia. Lyginamoji laisv
palaiko p . Tiesa, lietus kiek primin pereit j dien kelion , kad reik jau
dabar geriau visai laukym j stov ti. Plepame, kits kitam j g pridudami.
Ir jokia tuo tarpu plano bent artimiausiom valandom...

Staiga tanko d zg jimas. B game keli - ar tik ne vokie iai.
Atšokame atbuli, tai buvo rus .

Šis vykis pajudino mus. Nebetinka tas pušyn lis. Einame,
nenutoldami nuo palauk s. Sakau, reik mums kame miške patogias
saugias pareituves susirasti. Eikime, pažinkime mišk . Apsidairykime. Gal
ia ir ilg liau teks pab ti. Vedu. | balas vedžiau. Aukšta žol , vanduo vis
gilyn. Nuo kuokšto ant kuokšto tenka šokin ti, nuo kero ant kero. Vis
d liuoja. Uod begal s. Taip nemalonu nuo j gintis šlapiomis rankomis
ar šlapia šakele.

Pyksta keliautojai. Palieku juos ant ker s din ius. Einu vienas. Radau išeit. Bet prisišokin jau gerokai. Gr žtu, pasiimu savus, ir šokin jame nuo kero ant kero visi. Ir man pa iam nemalonu, kad toki klampyn vedžiau. Pagaliau iš jome sausok mišk , patogios saugios vietos nesurad .

Ieškome miško pakraš io. Retokas miškas. ia jis dr gnas, klampus, bet vandens n ra.

Išeiname pro paskutinius alksnynus iš miško. Tuo tarpu nebelynoja. Began s senyvas žmogus galvijus. Išsišnekame. Sužinome, kad ia nuo pat ryto ir beveik iki šiolei buvusi oblava. Gaud , teisingiau, rankiojo tuos kalinius. Pats gaudymo karštis buvo tuo metu, kai maniškiai s d jo, o aš ieškojau iš klampyn s kelio. Gal ir mus b t "sugav ". Tad laimingai iš jo. Visi penkiolika patenkinti, kad išveng me kažko nelaukto. Sako, rastuosius nusivar . B t ir nusivar . Kažin, ar toks pat b t iš j s gyvenimo kelias, kaip dabar kad iš jo.

Jau ir vakaras nebe už kaln . Ramu, ir tinginiui lengva. Nei vakarien s reik ruošti, nei dienos darbus baigti. O nakvynei vietos - visas miškas laisvas. Po kiekvienu medžiu, bet kuriam papartyne, ar kokiam tankumyne.

V l m lynoti. Šlapi papar iai. Laša nuo pušai i , po alksniais klampyn .

Sambr škis. Nieko gero nerandame. Tarp jaun pušai i papar iuose... Šlapi žem , šlapi papar iai, ir pušait s nesausos. Pasiklojom po šonais eglašaki , papar i . Apsidangst m papar iais, ypa galv . Nors galva buvo traukta apykakl , kepur ne tik už aus , bet ir už nosies užsmaukta. Tik alsuojamosios skyl s storai papar iais apkamšytos, uodai visteik randa žand ruožus tarp užlušintos kepur s ir pakeltos apykakl s. Jau imi sn duriuoti. Staiga sutrimituoja toli-toli uodas. Po kurio laiko ar iau. V l tyla. V l trimitas. Ir pagaliau pasiek , o tu ir pasikasyti negali - pajudinsi kamš , viskas nubirs, nebesusitvarkysi.

Uodai dideli. Kanda, kaip aplamai uodai, visai besunku iškent ti, bet paskui niežti baisiai. Jei pakasei, tai nebesusilaikysi nenudrask s odos. Dar vilk daug miške. Sugul m galvom kits kit - koj per bat taip greit nenuk s. Šlapi atgul m. Šlapioj vietoj gul jom. Po šlapiais medžiais. Šlapiuose papar iuose. Ant šlapi eglašaki . Šlapi ir atsik l me. Eidami pamišk s viet , kur vakar su piemeniu kalb jome, mudu su Jasinsku radome miestel nus, nakvojusius miške. Vienas storai prilup s virt bulvi , kitas duonos pluteles nupjaust s. Surinkova, dar prid jo mudviem dešros piršto storio ir ilgio gabal l . Parneš va m s seniausiam Lašui.

Dienos metu priklydo prie m s toks tartinas piliėtis. Kalba kiek lenkiškai, vokiškai. Kuprin j turi ir baltini , ir tabokos, ir skustis prietaisus. Ant plik labai nubraižyt koj , nutrint , guminiai batai su auliukais iki pus s blauzdos.

Jam mes patikome. Jis sak si, b k jo motina lenk o t vas vokitietis. Labai draugiškas. Mum jis atrod parašiuotininkas. Jis išbuvo vis dien su mumis. Nakt m me j saugoti, kad nepab gt . M s jaunesnieji vyrai iš aki neišleido, paeiliui bud dami. Jis vis tiktai nor jo b gti. T nakt smarkiai lijo. Be laužo perdaug nejauku buvo gul ti šlapiems. Deg laužas. Tik sn duriavome. Krimto mus uodai. Varv jo vanduo kiaurai. Šnypšt lietaus lašai, krisdami pirksnis, paps jo atv susius pelenus.

Rytoj m me tartis eiti Minsko link. Tegu iš didelio peralkimo valgyti, rodos, nenor jome, bet Dambrausko atneštas iš kolchozo žalias bulves mielai valg me. Man teko dvi bulv s maždaug nedidelio vištos kiaušinio dydžio. Apgniauž s laikiau kišen j ir laiks nuo laiko plonai dantimis pagrauždavau. Labai gardus skonis. Aiškiai jau iasi krakmolos. Ir sultys gardžios, vandeningos...

ia mes netur jome geriamo vandens. Šlapias miškas, bet vandens n ra. Aukš iausias m s Normantaitis nuo Vilkaviškio, krašto apsaugos ministerijos šoferis-kareivis, geras vyras, malonus, jis tai su savo ilgomis rankomis buvo iškas s dvi duobutes: vienoj buvo baltas vanduo, antroj rudas. G r me.

Man atsinaujino inkst akmen priepuolis. O vienam m s bi iuliui, kep jui iš Žaliakalnio, dargi kraujas buvo pasirod s.

Ži riu, miške yra vaisting žoli . Miškas ir pamiškys visai panašus m siškis. Surinkau ir penkpirš i ir puplaiški ir žemuogi lap , m lyni , brukni lap ir tt. Užvirinau "koteloko" viršely , gav s iš vieno lenko. Gavau juod žolyn . Du viršeliu išg riau. Atsigavo širdis - šiltas vanduo, daugiau savait s neragautas, visoki žoleli sultys, druskos tiesiog kitu žmogumi mane padar . Ir t bi iul pavaišinau. Aš ir šiandien inkst akmen nebturiu, o ans bi iulis, po pus s met sutiktas, irgi sak si sveikas es s. Šiek tiek badavimas ir tos žolel s pad jo. Tre i nakt nebelijo. Bet mes vistiek neišdži vome. Sunk s drabužiai buvo kiaurai mirk .

EIKIME NAM LINK

Eikime tuo antruoju keliu iš ervenės Minsk . Anks iau atsik l me. Susiskirst me tris b relius po penkis. Manasis b relis buvo pirmas.

Susitar me tam tikrose kelio vietose per tam tikrus atstumus pad lioti ar išbr žti ženklus, pagal kuriuos antrasis b rys gal t spr sti apie patirt kelion je. B reliai tur jome tarp sav s tam tikr atstum išlaikyti.

Pirmieji išeiname. Priename prie tos vietos, kur vieškelis mišk
eina. Prie kelio netoli miško bes d koks 40-50 žmoni .

- Ko j s ia s dite?..

Matai, sako, raiteliai neleidžia eiti, reikalauja dokument . Laukiame,
bene pasikeis j nusistatymas.

Ir mes dokument neturime. O dar labiau ekist švaistymasis kelyj
atbaid mus nuo sumanymo. Gr žtame prie sav j . Jau antrasis b relis
pajud j s. Einame sykiu prie seimo vietos. Suseiname visi. Griuvo
sumanymas. Kaip mus kand visi. Tiek vil i d jome t kelion . O ia
tik kok puskilometr pirmasis penketukas suvaikš iojo ir daugiau nieko.

Neprijijo mintis eiti mišku, kad aplenkus sargybas ir žvalgus. Kol
seimavo jome, mudu su Lašu nu jova ia pat lauk prie artojaus. Greit ir
piemu su savo galvijais atsirado. Kažkas negero jau iama. m valyti
miškus ir pakeles.

"KALKAS"

Minskaja oblastj

ervenskij rajon

Voinilovskij sel-soviet

Derevnia Dyja

Guta - proletarij kalkas

Viargiej ik

(Tai m s šeši adresas).

Kalkas - taip gudai vadina kolchoz .

erven - keli mazgas ir plent , ir geležinkeli .

Vokie iai jau valo ir antr j keli iš Minsko erven . M s ateitasis
kelias 61 km. Šitas, sako, ilgesnis. Gaudu miške besislaptan ius. Piemuo
rodo, sakydamas:

- Anava, gaudu j s brol ir raiti, ir p sti. Jums ia nesaugu...

Ir tikrai, už kokio puskilometro kilometro ir joja, ir eina išsisklaid
tamsiai apsidariusios žmogystos. Aš ir Lašas kalbava su artoju. Ir piemuo
su savo skardiniu trimitu ia pat sukaliuojasi. Jau senyvas, augalotas,
liesas. Jaukios išvaizdos. Iš kalbos malonus, nuoširdus.

M siškiai pamišk j tariasi po nepasisokusios iškylos. J ten 13.

Staiga, ži rime, jau penkis m siškius bevar septyni raiteliai,
šautuvus automatus atsuk varomuosius. Iki miestelio puskilometris.

Netoliese einava ir mudu su Lašu. Kartais visai greta kelio pakraš iu.
Varomieji kelio viduriu eina.

Prie pat miestelio prie kelio šulinys su svirtimi. Ir kibiras kabo. Geriava, jau aštuonias dienas nemat geriamo vandens. Gardu, malonu. Gaivina tušius pilvus. Akys tarsi geriau matyti, ir kojos, atrodo, ne taip bekimba prie žemės - lengvesnis kelnas, našesnis eisena. Vis einava, kur mums siškius varo.

Miestelyje suirė. Bėgioja kas kur. Gatvėmis (stalincai) velka didžiules beržais apkašytas kanuoles. Duobtas kelias, išplaktas, išmuštas grindinys. Ir purvo neturksta - greitokos mašinos teškia į iki antrojo aukšto langus. Išsigandę, susirpinę retai kas stovini. Blaškymasis, nelyginant netvarkomo gaisro metu. Patrankos tik aižo balas, ardo grindinį, tauškia žia neapsistodamos tolyn.

Žiopliai daugiausiai mūsų varomuosius stebi, moterims atsargiai ir pirštu parodo. Apžėję, purvini, vis laik mirkdydami gnam miške, vis lyjant, niekad neišdžiūvę. Išvargę, tiek laiko nevalgę, vis baimės nežinios lydimi - buvo kaip pažiūrėti.

Prie raudono ilgoko namo už aikštelių - "Milicija". Ten varo. Minia, šaligatviuose netelpa ir keli užplūdo moterys, vaikai. Čia matyti minios linkmės. Vežamos patrankos netraukia akies - pavieniui ir vyrai, ir moterys, sustoję, apstulbę, kažką gilaus vieni patys sau galvoja.

Varytojai prie "Milicijos" nulipo nuo arklių. Atstumdami žmones, praskina keli ir trimis keturiais laiptukais laipina atvarytuosius juodangus. Vidujšm žuoja milicininkai. Neramu ir čia - bėgti reiktų, o čia ir darbo surado.

Žirva su Lašu antrojo kelio pusėje prieš milicijos angą, kiek aukštesnio už "avino galvą" grindinio šaligatvį stovėdamu.

- Einu, - sakau, - į vaduoti. Jie kalbos nemoka.

Einava. Neleidžia. Juk mudu tokie pat, kaip anie. Jei juos atvarėte imkite ir mudu...

- Osadi, koda lezeš... (atsitrauk, kur lėndi)

- Neturiva dokument - tiuremš iki, prignannyje iz Minsk ...

- Taip... Eikite, va, anoj pusėje aikštelių pas prokurorą, ten jus sutvarkys...

Staiga išeina keturi mūsų siškiai, jaukiai kalbėdamiesi su vienu, ne juodai apsidariusiu. Jį neveda ir nevaro, bet sykiu eina ir kalbasi, tarsi seni geri pažįstami, pripuolamai susitikę.

- Mes einame užsirašyti kolchoz. Va, čia vežim virtin, mus nuveš ir tuoj duos duonos.

Ypač žodis "duona" kvapiai, tiesa, kvapiai akį jstrigo.

- Eime sykiu.

- O kur Jonaitis?..

- Jo neišleido, patardys.

- Jis juk n žodžio rus kalbos nemoka - eisiu j vaduoti.

Jie nu jo kolchoz rašytis ir duonos gauti ia pat už dvejetos trejetos dešim i žingsni . Lašas paliko bes d s bulvare ant buvusio suolo stulpelio, o aš spraudžiuos pro dar neišsiskirs iusi , bet jau besiskirstan i mini .

- Vot ješ e odin. A tiech von povieli... (Štai dar vienas. O tuos ten nuved).

Lipu. Einu pro ang . Kiauras didokas priengis. Pro anas duris matosi apl žusi tvora, sakykim, daržas. Tuš ia. Jokio garso.

Tik iš gatv s klegesys ia nutildamas, ia v l j ždamas sl gsta pro duris. Kampe prie lango budintis: staliukas, ant jo knyga. Ginkluotas.

- Kas tu?..

- ia, - sakau, - atvar m s penkis, aš šeštasis. J s žinote, kas mes. Va, keturis išleido, o penktojo n ra. Aš at jau pad ti jums, - jis nemoka j s kalbos n žodžio. Pab siu vert ju.

- U nas svoji perevod iki, - stupai von (pas mus savi vert jai, smuk laukan).

V l imu tikin ti. Varo, nesigilindamas mano nuoširdžius žodžius pad ti jiems.

Jau beveik buož ima taikinti sprandkaul . Be niekur nieko varo. Visokie mano aiškinimai jokio sp džio nesudaro. Lauk...

Iš jau. Lašas nudžiugo, prib ga prie man s - maniau, ir tav s nebeišleis.

Galvojau. Ar eiti kolchoz rašytis ir gauti duonos, ar eiti pas prokuror - gal kokius popierius gausiva.

Eiva pas prokuror .

Aukštokas vieno aukšto namo priengis. Stiklin s durys. Prokuroras. Beldžiava. N balso. Mat, sekmadienis. Einava aplink kiem . Kažkokios atidaros, girdisi žmoni balsai. Einava. Kažkoks susirinkimas. Miesto galva aiškina susirinkusiems kažk ypatingai svarbaus.

- Ži r k, mus pamat .

- A, tiuremš iki. K , valgyti norite?

Mudu netik žodžio nepratar va, bet net išsižioti nesp jova. Dalyviai sužiuro... Abu senu, suvarg . Veidai uod nežmoniškai ap sti, aptin , spuoguoti... Gerokai purvini. Tyla, tarsi karste b tuva...

Ryškus pirmininkaujan io balsas.

- Va, ia piet kortel s. Šita pa ia gatve eikitau toliau ir pamatysitau valgykl .

Imava korteles. Sakova: "A i " ir išeinava.

Ne to lauk va pas prokuror arba kad ir ia nuo miesto galvos. Nežinia ir susir pinimas. Juk Jonai io iš milicijos neišleido. O mudviem pietus neprašomai bruko ir jokio žodžio daugiau. Einava dabar po

aštuoni dien valgykl piet valgyti. Eil prie dur . Sp stis. Staig s laiptukai, be prieangio, siauros durys. Pamaig gerokai. sispraud va. Kvepia kop stai. Valgo po piln šaukšt ir duonos kanda, gražios, kvapios, rugin s. Prisigr dova prie 'geradari ', kišava korteles.

- Nado podpisi (reik paraš), to ir to, to ir to, antspaud to ir to...

Koki trij paraš , trij antspaud reik, kolei už tas korteles pietus kas duos.

Išeinava. Nutar va nei paraš , nei antspaud neieškoti. Einava milicijos link. Ten liko m s vienas. Ten keturi laukia, kolei juos veš kolchoz .

Pakeliui šuliniai. Gardus vanduo. Šilta diena, ir apdaras sunkoks. Va, br kšniais sužym tas pusbutelkis. Pasiimu, išplaunu. Prisipilu iš "pumpos" vandens, geriu, gardžiuojuos. Ir einava tarsi be jokio tikslo. O ia vis dar tebevažiuoja patrankos didel s didel s. Mažosios mašin l s jas lenkia - ten vyresnieji. Taip, galo nesimato. Kiek pažiopsova. Ži riva -m siškiai s di, valgo duon ir... laukia, kolei veš...

- Nenoriva kolchozo - laisv s nebebus.

- Anie mudu prikabin ja. Užeinava. Maloni mergait , nuoširdžiai visk pataria. Sakova:

- Noriva ia miestelyj likti. Mokava rašyti. Pad siva jums sunki valand .

- Eikitau pas raikomo pirminink , ana va, tame name.

Einava. Sal . Suolai tušti. Uždara scena. Pirmoj eil j s di du vyru ir kalbasi - svarsto. Einava ar iau. Nekariškis dav suprasti, kad palauktuva. Kalbasi su kariškiu apie pravažiuojan ius kariuomen s reikalus. Trumpai, aiškiai, greitai.

Maloniu balsu kreipiasi mus:

- Kas reikalinga.

Pasiperšava su darbu.

- O vis tik, - sako, - vykitau kolchoz , kolchozas man apie jus praneš ir, reikalui esant iškvesiu. ia bus jums sunku ir su maistu, ir su patalpom.

Labai malon jsp dj paliko tas rajkomo pirmininkas. Seniai bebuvova gird j , kad kas su mumis kalb damas jaukiai, mandagiai, nuoširdžiai kalb t .

KALKAS

Išeinava. ia pat tie keturi tebes dj. Sako: 'Jau penkiolika yra. Tuoj bus iki trisdešimts. Tuomet duos 'papat ik ' (pakeleiv) ir ves "kolchoz ". Sako: "Užsirašykitau".

Š kart lengviau buvo tikinti. Jie tur jo duonos. Einava v l prie tos malonios panel s, rašan ios "kolchoz ". Užrašo. Duoda karštos duonos po svar .

N pats nepasteb jau, kaip pus visai karštos minkštos duonos tiesiog kriste krito pilv . Užg riau šalto-šalto vandens iš to sulaiapsniuoto buteliuko.

Gerai žinojau, kad karštos duonos negalima valgyti. O dar šaltu vandeniu užgerti. Neišlaikiau. Tos akys, duon pama iusios, prarijo vali .

Laukiame, kuomet sodins tuos vieninkius vežimukus su lanku. Neblogi arkliukai. Vežim daug daug. Štai jums "papat ik", eikite. Atseit, be sargybos, net be prieži ros. Tik ta pa ia linkme ein s parodys mums keli .

Kiek jaučiau pasidar . Mintys nukrypo kit pus . O gal b gti galima bus beeinant. Prašapti kur pamišk j kr mus. Mes 16, o jis vienas, ir tik pakeleivis. Ir mes juk šiokie tokie šeši. Su vienu, po pussvar duonos suvalg , dar, reikalui esant, apsidirbtume...

Sakau:

- Kažkokios nesuprantamos prošvaist s atsirado. Ir duonos dav . Ir kolchoz patys einame, sakykim, vieni patys.

Kas tie dešimts kiti? Nei n galvoj. Visas pasaulis mes šeši. Keturi lietuviai, vienas lenkuojantis gelžkelietis ir vienas žydas iš Skuodo.

Kažkaip tas žydas mums visiems nelabai tetiko. O jau prie man s kad prisirišo jis, n žingsnio. O aš tame jo gerame jausme elgesyje kažod l pikt ži r jau. Tokio sveiko proto tuomet neužteko, kad suprastumei, juk jokio reikalo neb ra sekti, ar tirti, kaip tikiu galvoju. O vis tik baidytas. Iš mažens pasak apie baidykles prisiklausius, kažkaip drovu ypa nakt vienam miškan eiti. Ir ia kažkod l nejauku.

Žargstome per geležinkelio b gius. Patvoriais šokame per pilnus vandens griovius.

Laukas. Pakilimas. Sm l ta dirva. Reti benokst trumpos varpos rugeliai. Takas strižai per rugius pramintas. ia ramu.

Gryna gamta saul t vasaros diena. Tolimi reginiai. Ir mišk ir kr m . Piev ir dirv . Štai anoj lomos pus j alksnyn lio pakraštj nauji balti nedažyti žmogaus gio mediniai kryžiai. Keletas. Kapinait s ir dar su naujais kryžiais...

Pakilim šlaituose kelias vandens išneštas. Griovi iš šali n ra. Užtai pats kelias - platus griovys. V jo pustomo sm lio kelio pakrauš . Daugiausiai pu iamo v jo linkme keletas pakrypusi ret ret išb gini puš . Apa ioj jau m gina augti tuo tarpu ker plos jaunos pušait s. Pasiils kim. S dame. ia pat keletas žemuogi . Tolimas reginys. Trobesi nesimato. Dešin j derlingas laukas. Lomoje veši pieva.

- Vilkas, vilkas...

Ir tikrai didelės, apskursta t st t st d lina ano lauko galo link. Ten b ta ž s . Pastebėjusios, sparnus išskutusias, paskubom sušliauž spygiant vanden . Žvilgtelėjus vandens link, vilkas pasuko dešinę, per mūsų kelipraktinį, dingo už kalvos.

Jau trys kilometrai kelio. Dar penki iki Voinilovo valsčiaus tarybos.

Dulkiname smilgą. Kartais vandens išplaut žvyrų švaigždame.

Einame. Gerai, kad tūvyne link. Ar jau savieji šeši laikomės. Atsargiai - plepūs mūsų "poputiškas".

- Žirklėn, - sako, Voinilovskoje.

Kaimas be medžių. Pilki trobesiai. Matyt žmonėn gatvėje. Viskas pilka iš tolo, nors aiškiai saulėta diena.

Stebi mus einant. Ir apdaras, ir išvaizda mūsų krinta akis. Drėsnas, pribirusios prie pakeleivio, turbūt klausia, kas čia per žmonės.

Kiti išsiskirsto, o mes šeši valšiaus taryboje šnekamės su pirmininku ir sekretorium.

Malonūs žmonės. Galisi neturku pamaitinti. Teiraujasi, kas ir iš kur. Kokio amato. Atvirai pasisakome. Mudu su Lašu visminginava prašytis, kad čia kokio darbo duot. Lašas vis nenori išsiduoti mokslų kalb. Kiti ir tikrai nemoka. Man už visus reik kalbėti. Pažada ir jėdu, reikalui esant parsikviesti mudu iš kolchozo. Sako, čia nebetoli - keturi kilometrai. Ten gerie žmonės. Turi duonos. Dabar šienapjūt, ir darbo netruks.

Susiranda pakeleivis - jau kitas. Beeiname mes šeši ir jis. Iš amatinink. Sotus. Pus tinais apsiradęs. Piktas. Barasi. Keikiasi. Ypa ant lietuvių, kam jie SSSR aviacijavokėiams išdav.

Man darytis baugu. Toliau nuo centro, nuo žmonių, kažin kur nuves. Nors pačiam kelyje tuo tarpu mes šeši, o jis vienas. Aplink alksnynai, tankas krūmokšniai. Slėpnos vietos, drėgnokos baltalksniui augti.

mau aiškinti tikinti, kad mes nieko blogo nepadarėme. Ir mūsų kraštas niekuo darytas, ir kame tas kraštas, kame čia mes. Truput truput atlyžo. Man ramiau kalbėtis. Pagerio ir mūsų pas.

- Čia, šiuo taku įsiekite. Už kalvos tiesiog kolchozo valdybė eisite. Mano kelias čia šalis. Mano sodyba greta kolchozo. Aš vakarop užėjusi.

Štai tau, mes vieni. Galime ir neiti kolchoz. Ir saulut dar aukštokai. Ir tūvyne link einame. Ir jau dvyliktojo kilometro galas.

Pasidavėme likimui ir net nekalbėjome apie kitą kelio linkmą, kilometrą iš krūmų per linas apšautą lauką. Takas per sėjimus - atseit, nosies tiesumu nepaisant kliūčių. Einame, mažai tekalbame. Visi turbūt tūpat galvojame: o gal neiti kolchoz? Tegu iki to laiko kolchozo nebuvome matę, bet kažkaip jis nieko masinančio nesi, kažkodėl kolchozas greičiau sak apie vargą, nedatekli, skurdą, apie gyvenimą be ateities, apie baudžiamą vergiją.

Lipame. m kyšoti žemi ilgi pastatai kalvoj, toliau tarsi pilkas kaimas. ia daržin s, tvartai, ranki -vežim paši r s. Menki pastatai ir sienos r stai ir stogai. Ant greit j statyta. Paskubomis, net žiemos rog s palašus iš pastogi išsvir . Ir kiti rankiai be tvarkos. Sakykim, kaip pas blog j kinink nepad ti, bet pamesti. Nei pagarbos, nei apsaugos. Nusikratytoji po darbo. Žmoni nesimato. Nei gyvuli . Iš naujo nedidelio, tarsi gyvenamo trobesiuoko iš jusi moteris parodo tak , kuris tiesiog valdyb eina.

Palei tvor , gal ir ne su baime, bet su kažkokiu šurpu einame "Guta proletaro valdyb " .

Kišen n kišta ranka r pestingai laiko vienintel m s dokument - delno dydžio popier l su šešiomis pavard mis ir su priedašu kolchozo seni nui.

Mat, ans šal pasuk s pakeleivis atidav mums iš valš iaus tarybos pirmininko gaut "dokument " - visiškas pasitik jimas.

m s mums keli rodyti niršo, tarsi mes tur tume žem n prasmegti. Mes rus aviacijai pakišom koj - gri na SSSR, priešas kur jau nu jo. Jo nebesuvaldo nebesuturi. Ak, "eta Litva". Mes vieni t kilometr jome. Po kal jimo, po griežtos tvarkos vežant, dar griežtesn s varant, ir gr mojant ia pat nud ti ir šaudant pakelyj.

Be poilsio, be maisto, be vandens, trij eili apsaugoj iš abiej pusi , nepermatomose kelio dulk se. ia gi tyras pavaizdži viet oras. Nebetolimo vakaro v suma. Neseniai suvalgytas svaras duonos, prisigerta vandens iš šulinio, ir lydraštis kišen j.

Ne, didesn s laisv s nebereik. Tai jaut si. Tai k l išsekusias j gas. Trauk tai pro kolchoz neapregim mišk link, trumpas be kli i , atrod , kelias t vyn . Taip ir nul ktai, rodos.

KOLCHOZE

O vistik einame kolchoz .

Švelnios išvaizdos kolchozo staršina Ualotka, perskait s pavardes, savo sand lininkui murmtel jo: "l opiatj (ir v l)". Mums pasak :

- Gerai. Pas mus neprapulsite. Gausite svar duonos, litr pieno dienai, o bulvi gal site gauti kiek reiks, turime dar pernykš i . Jaunesnieji eis su mumis šienauti. Pievos už 20 km. Vis šienavimo laik ten išbus, o senukai (aš ir Lašas) pasiliks ia prie sodyb .

Dav žmog , kuris išved mums parodyti, kame gausime nakvyn . Mane, Laš ir t skuodišk žydel nuved prie Vjargei ikien s.

Gudri senik , nedidelio gio, virš 60 met . S nus apie 40 met nedarbingas. Toks puskvailis. Nieko nedirba, ramus mulkso, beveik seil s t sta, iš kambario kaip ir neišeina. Dukt kiek vyresn 20 met , protinga, labai darbšti.

Kiaur sien (statin s skyl s) prieangis, gry ios platumo. Vieno kambario visa gry ia. Gale du langu gatv . Šone du langu kiem . Prie angos didel krosnis. Krosnyj ir verda, ir kepa. Ant krosnies guli. Kairiajame kampe maža ikon I (šventojo paveikslas). Ant sienos mažas sieninis laikrodis. Prie lango šulo atviruko dydžio nudaužtu kampu d m tas veidrod lis.

Kambaryj besanti kiaul , belapsinti iš geldos. Ir visi namiškiai ia.

Pikta senik . "V I, - sako, - šerk, o valdyba paskui neatiduoda. Vaikš iok tik ir vaikš iok".

Si lom s patys visk parsineši , kas mums bus duodama. Žinau, sako, tai man jau ne pirmas atsitikimas. Palydovui iš jus, tiesiog varyte mus varo lauk. miau, kiek sugeb damas maloniau ir mandagiau aiškinti, kas mes esame, kaip ia pakliuvome, kad pad sime jai apie namus darbuotis-tvarkytis.

Žodis po žodžio, taip sakant, susipažinova su Vjargei ikiene. O jau bulves savas katiluke vistiek ruošia mums kaisti.

Nes vietos, kur suguldyti. Tiesa, vienas nedidelis kiaul s valgomas kambarys turi sutalpinti šešis žmones, keturis vyrus ir dvi moteris. O lovos n vienos nesimato, tik kampe ant suolo kr va patal -pagalvi , skariniais lovadang iais apdengt . Platus suolas kambario gale ir šone iki krosnies.

Jaunoji iš jo prie savo darbo. S nus, nususuk s lang , gnaibo kažkokius lapus, vynioja popier - ruošiasi r kyti. Senoji prie angos tame dviej žingsni tarpe tarp krosnies ir geldos tri sia, dar kiek pikt nuduodama. ia pat ir aš, nor damas ir judesiais, ir žodžiais jai tikinti - sušvelninti jos visai suprantamai pakilus p . Kod I ne pas kitus, o vis pas j atveda. O ia ir tikrai vietos n ra.

Išvir bulves. Juodos lupenos, suaiž jusios, miltingos. Pakrat ant stalo. Garuoja. ia pat ant stalo papyl druskos kr v . Prašo valgyti, mes vieni prie stalo. Nei mes, nei šeimininkai neturi su kuo lupti bulves. N skiedrel s.

Bet gardžiai pavalg me, kiek prisilaikydami kad po aštuoni dien "susilaikymo", kas nors viduriuose nesusipainiot .

Ant suol paklojo savo gultus ir mums juos užleido. Taip ir nepasisek tikinti, kad mes galime ir ant pliko suolo pergul ti. Miške buvo ir šlapia, ir šalta, ir dar lijo.

Patys ruoš si ant krosnies lipti. Tiesa, ia buvo dar visoki skarmal - ir kailinukai, ir lopytos keln s, ir žiurstas bulv ms kasti, ir ilgos kojain s su didel m kuln vietoj skyl m.

Nepatogu buvo mums taip skriausti, sakykim, vis tiktai sakytus geraširdžius šeiminkus.

Atrodo, greit sumigome. Lovoj paprastai pasitaikan ios visokios kandan ios kli tys m s gilaus miego sauso j vietoj netruk d .

Trumpa vidurvasario naktis. mus švisti, ruopšim s iš dukn , aiškiai nusiteik kitai nak iai pasiieškoti kame prie tvart pastog j vietos nakvynei.

Pusry iams gavome tirštos gruc s su pienu ir duonos. Gardu, sotu, daug ir druskos - sauja ant skobnio paberta. ia pat lapsi ir didokas, neblogo k no prielaidas. Jis savo, mes savo. Jo indas švarus, nekiauras. Jis tik su tom kojom vis sibirid s. O kojof jo nuo molio pl ktin s aslos, dar ir iš lauko visko atsineša. Tiesa, per aukštok slenkst šokant, kiek nukrato, bet tai tik ne visk . Gerai kad jam šaukšto nereik. M s šaukštai apdil , ypa nuo viršutini j l p . Atrodo, kad seniau nešiojamoji barzda, o ypa šeringi sai tikrai savo duokl s šaukštams nepamiršo. Ližel s su dubimu lik . Ir srebria, kaip paskui prisiži r jome, visai arti prie sriubos paviršiaus laikydami. Ir dar vienas dalykas. Šaukštai mediniai. Kaust buvus emaliuota. Dugnias skyl m iš r d j s. Pro tas skyles iš vidaus pus s traukti skarmaliukai, apa ioj kaust s visa barzda kabo. Pirm syk tai nešant pama ius, sriuba neatrod gardi.

Sako, seniau per kaim pravažiudav žydellai ir už kiaušin kit sutaisydav . Dabar ir jiems, sako, uždrausta.

Bulvi m s jauniausias, tas skuodiškis, parneš vis maiš . Jis prie tokio darbo mudu pavaduodavo. Ypa , mano eilei at jus, niekados neleisdavo r pintis. Keista, bet ir tai k l manyj tarimo.

Kiemelyj šulinys su purvo duobe aplink. Kiemas buv s kitur gr stas. Buvus kl tel su tvartais kitame gale. Kl tel uždara, o tvarte poras pagali ir senas vežimo karnelis dar ne visai žem smuk s, - patogu pasot j vištoms d ti. Tvarto stogo mažai b ra. Kiemelio gale ir daržin s viename gale tvartas. ia kiau l , avis su dviem riukais, šešios ž sys ir karv . Kitame gale, iš sta i kar i statytame, daržin . ia priversta sen , k lius surišt stogo šiaud . Pasirodo, pavasar buvo sakyta visiems nugriauti klojimus. Klojim r stai dabar kiemuose. Geri, šakoti. Buv sienmie ius statyti. Sienmie iai stori žuoliniai. Ir pirtys - jaujos buvusios. Klojimo stogo šiaudai buv suodži prisig r .

Nutar me antr j nakt ia ant t šiaud ateiti gulti. Taip ir padar me. Vakarienei prisisir b me gruc s ir dar vakarykš i bulvi prisivalg me. Daug valg me. Negal jo susilaikyti. Ir taip visi it vienas.

Gerai ant šiaud . Nors nuo nepaleist k li vis slenki, vis grimsti j tarpus. Tai kojios pasikaria aukštyn, tai galva, tai per pus smunki ir guli s d damas. Ne taip jau patogu. Juo labiau, kad nuovargio k ne kiek nori iš netolimos praeities.

Nakties metu nuo persivalgymo sugedo viduriai. Pasileido jie veržtis ir aukštyn ir žemyn. Dienos metu nuži r jau metyli . Kad ir ne taip tamsi naktis, o vis tik daugiau rankom graibai, kaip akim ži ri. Pagaliau nutv riau ir tas tikr sias. Perkor m per nakt belaipidami nuo t šiaud ir begirgždindami vis birstan i lent daržin l s duris - vienas vis bud jome lauke.

Prašvito. Skubame nelemtos nakties nemalonaus darbo p dsakus panaikinti. Tik žvilgt kits kit , - tarsi b tume viso kaimo kaminus val , tokie suodini. Panos , o ypa akys, musios ašaruotis nakties darbo metu, išvar gražius ruožus žem s traukiamosios j gos linkme. Seni suodžiai, nesunkiai be muilo apsipraus m ir r bus išdulkinome. Tre i nakt už jo žaibai, griaustinis, smarkus lietus. Pasitaikyta visiems atsigulti po skyli . Kur tau, atviro dangaus daugiau, kaip šiaudinio stogo liku i . Atsik l me dar šiek tiek suodini, bet užtatai kiaurai šlapi. Jaukioji vasaros saulut pro skaidr audros or gana greit mus išdžiovino.

Ketvirtajai nak iai pasiruoš me guolius apa ioj. Nuži r jom stogo skyles, parinkom mažiau suodinus šiaudus, dar juos išpurt me, išdulkinome, k li nepaleisdami.

Darbo mums nedav . Ir patys kolchozininkai bei kolchozinink s nieko nedarbo, išskyrus kep jus, gyvuli priži r tojus. Ir tas pievas nevažiavo, tad ir m s jaunieji laisvi.

Mat, aplink neramu. Dunda vokie iai plentu (tik apie 6 km. iki plento).

erven j, sako, jau vokie i komendantas. Jo vyrai greitai. Anava, kur anie trys m usiškiei gyveno pas kitus irgi Vjargei ikus. Vyras j s erven kur ten iš sand lio avalyn s parsinešti. Susiki tina. Pamat vokitis. Stok. Šis susit p rugiuose. Nušov žmonai vyr su visomis batuose viltimis. Ir dar niekam nieko nesakyk ir tau gali kli ti.

ia v l, sako, rugi lauke nuleido parašutininkus, ir jie laikosi senose medži priaugusiose kapinait se, rugiais iš vis pusi be tako apaugusiose.

Ten prie plento vilkai drask lavonus, neduodami žmon ms n r b pasiimti.

Blaškos kartais po kaim užklyd s raitas rus pareig nas. P stiej eina pamišk m po kelis ryt link. Žinoma, ne darbas tokiu metu. Susirenka po keliolika vyr , keliolika moter prie kolchozo valdybos, pastovin ja, pasikalba. Taip kaip po gaisro.

Iš lia grei iau išsiskirsto moterys - jos turi namuose ir apie namus darbo.

Tik kolchozui mus kurtis, j suvartyta lygiai šimtas kinink . Daugiausiai tur j s žem s (14 ha) išvežtas, kaip buož , darbus, jo sodyba ir namai paimti kolchozo valdybai. Geresn už kit jo gry ia, tvarkingesn sodyba. Sako, jo gyvuliai buvo geresni, pieningesn s karv s, o javai iš jo r žio virt kaimyn r žius.

Kito tokio nebuv . Tad j ir išvež . Juk ne pagal ger j , tvarkingaj , bet pagal blogiausi j naujoje santvarkoje reikia vesti.

Mes ieškujome darbo paioje sodyboje. Sutvark me prieang . Išgrind me akmenimis apie šulin - kiauli tyn s prie šulinio panaikinome. m me pjaustyti klojimo r stus malkoms. Bet pj klas ne pjaunamas, kirvis ne kertamas. Bilduko pj kui subraukti, sak , b k visame kaime nes . Nor jau gauti peil ir išdrožti sau peiliškas skaleles bulv ms nusilupti. Ar tre iame kieme gavo tok , kad gali raitas joti. Gal sti neleido. Gaila es peilio.

Labai steb josi m s batais, kad jie tokios geros odos. J batai: galvut s iš kažkokios odos, o aulai drabužiniai smaloti. Drabužis marškonis dažytas žuolo žiev j - pilkas, purvinos žem s spalvos.

Taigi, su tuo pj klu cypiname žuolinius, jau pajuodavusio seno žuolo r stus, plušame.

Kas me už tvart duob turtui - patalynei, dukters kra iui sud ti nuo bomb apsaugoti. Pad jau šeimininkei rav ti daržus, pamokiau kaip reik elgtis su pomidorais.

Mat prieš metus gavo kolchozininkai po tre dal hektaro daržams. ia visk gali sodinti, s ti, tik ne rugius, ne pluoštinius (kanapes, linus). Prisisodino, tad burok , mork , agurk , cebuli , bulvi , m gina dar nepaž stamus pomidorus.

Taip pat leista jiems laikyti gyvuli - karv , av , kiaul , ž s , višt . Gav tokias teises, turi mokest mok ti, taip apie 50 rubli metams. Dar turi išpirkti numatytos paskolos lapus pagal tam tikras normas - irgi apie 50 rubli metams.

Pad damas Vjargei ikienei dirbti ir šioki toki tvark sudarydamas, ir vis kalb damas, susigyvenova, jau nebevar m s lauk, nebesiskund , kad valdyba pažad to mums jai nebegr žins. Mat, jos neturi darbininko vyro. O ia trys vyrai - du senu ir vienas skuodiškis - maža naudos. Net vis tiktai š t sugeb jome padirb ti, ir kiemas kiek kitaip pertas tris dienas atrod . S nus nieko nedirba. Dukt kolchoze turi 30 veršiuk priži r ti: pašerti, pagirdyti, rytmet duoti piemeniui, per pietus priimti, po piet v l išleisti, vakare v l priimti. O tuose tarpuose visoks kits pasitvarkymas d l t veršiuk . Ji, atseit, kiaur dien ir prast , ir švent nuo saul tekio iki

saul lydzio uzimta. Tad viena senik ir valg isvirik, ir savus gyvulius apeik, ir darz prizi r k. Tiek berasdavosi jai be vyro rankos d l sodybos vyr vedamos tvarkos. D lto m s ir nedidelis darbas tuoj savo p dsakas praeinan iai akiai parod .

KOLCHOZININK TARPE

Vokie iams toli nu jus, atviri pasidar kolchozninkai. m pasakoti savo r pes ius, vargus. Labai, matyt, buv prisiriš prie savo žem s, prie savo gyvuli , sodyb . Ypa arkliai jiems ding . Jie labai m g arklius. Kiti ir po du tur j . O dabar visam kolchoze tik 20. Ir tie patys su numuštais pe iais, nepritaikint kinkym nugrauztom nugarom.

- Kas, sako, taip prizi r s svetim , kaip savo. Dabar viskas valdiška - ir buv vežimai, sodybos, net apavas, ar koks gr blys, dalgis. O valdiški daiktai, nelyginant miškai - eik, kirsk, kad tik tav s nepagaut vietoje. Taip buvo. Prie to iš seno buvome priprat . Ir dirbome pagal reikal . Kartais pasispausi, kartais ir padrybsosi. Matai reikal - seki or .

Dabar šimtas ir daugiau žmoni susirenka prie valdybos. Sand lininkas dalina rankius. Išsiruošia, eina... Oras staiga pasikeit , keisk darb : gr žink rankius, gauk kitus, vis eil s ir eil s. Kiek sugaišties. Septint darbas turi prasid ti. Kur tau, ir aštunta, ir dešimta ateina. Ir dirban iam darbo dienos nebeskaito, ir pa iam kolchozui nuostolis. Šiaip tik stambiuosius darbus nugraibsto.

kio reikalai turi daug smulkmen . Ne prat s ir nepasteb s, kame ir k reik pataisyti, prizi r ti. Ir vis ten, artai laukuose, ar prie ranki . Sav j pagaliau, kitaip ir saugai. ia gi tik sand lininkui kišai. Kitas gaudamas, tegu akylas b na.

Darbo diena, užmokes io diena - n ra paprastoji diena. Pavyzdžiui, Vjargei ikait per pereitus metus buvo išdirbusi 500 dien . Metuose iš viso dien tik 365. Ji mat su saule pradeda savo veršiukus ruošti ganyklas. Su saule juos priima atgal. Taip švent , taip prast . Kitiem valandos nustatytos. Be to, jei per tam tikr laik jos veršiukai daugiau priauga, negu nustatyta, jai duoda dar pried . Taip jai ir susirinko visi penki šimtai darbo dien per vienerius metus.

Kita kolchozo našl su keturiais mažame iais vaikais (iki 8 met) per metus tebuvo išsdirbusi 250 dien . Už dien tais metais mok j : 18 kapeik , 4 kilogramai bulvi ir 1 kilogramas rugi . Atseit, jos per metus uždirbta 45 rubliai, 1000 kg bulvi ir 250 kg rugi . Tiekuo neužtenka penkiems valgytojams per metus. Pavilgos jokios. Dar jai buvo nelaim - ji nebuvo užmok jus mokes i , laisv s lakšt neišpirkus. Augino avel

su dviem riukais. Atvažiavo mokes i išieškoti. Ima paskutin avel su riukais. Kolchozininkai šokosi sumesti ir už j sumok ti. Pasirodo, pav luota. Kad jau atvažiavo pareig nai, kiti negali sumok ti. Tai reik j ankš iau padaryti. Vargš našl paliko visai be jokios pavilgos.

Mokes ius prad jo imti, kai sodyboms priskyr daržus.

Užmokestis už darb ne kasmet tas pats.

Paaišk jus kolchozo derliui, vis pirma, atpila valdžiai. Tai jau tvirtai nustatyta. Kas lieka, dalina pagal išdirbt sias valandas ir gauna vienos valandos atpild . Kai blogi metai, valdžia vis vien savo gauna, o dirbusiems gali visai mažai kas likti.

Kolchozas privalo tam tikr norm js ti pluoštini (lin , kanapi), žirni . Tie ištaisai visi eina valdžiai. Taip pat ir gyvuliai.

Pager jo, sako, kai dav žem s, nors mokes ius kad ir aukštus ima. Prisigrando kame pakel se, pamišk se šieno, šiek tiek gauna iš bendros gamybos. Per ia ir v l - jei daug šiaudo, daug žol s kuriais metais, pa mus bendruomen s reikalams, lieka. O kartais, sako, ir visai nieko. Ir žinokis sau, kaip išmanai. Bet vis d lto paršiuk prakutena, ž s vien kit išgano ir avelei daug nereikia. Višta, jau daržus begadindama prisisliekin ja.

Tad nelengva, kur žem s ne kokios. ia kaip tik sm lis. Menkas našumas. Nei gr do pilno, nei šiaudo kamšos.

EIKIME NAMO

Ketvirtadien buvo nepaprastai švelnus gražus oras. Jauki saulut . N vieno debes lio dangaus skliaute. Nelauktai susi jome visi šeši m s sodyboj. Savaiame iš jo, kad reik eiti maudytis. ia pat už sodyb darž teka upeliukas. Durp ti krantai. Balto sm lio dugnas. Vjargei ikait dav maž suplauto muilo griežin l .

Išsimaud me. Išsivel jome geras tris savaites nekeistus baltinius. Ir kelyj buvo dulki daugiau, negu reikia. Jaujos suodžiai glaudžiai užpild stambesni sm li protarpjus. Dar prakaitas savo prid jo. Sulyti miške, ia begul dami. Mažai savo spalva apatiniai nuo viršutini besiskyr .

Gaivus vanduo. Glamon j nusikal jus k n saul s spinduliai. Drybsome ant nevešlios žolel s, kolei baltiniai dži va...

Pan do visiems it vienam eiti nam - t vyn s t višk s link. Jau rytoj eiti. Gin n ra. Visiškai vienaip visi galvojame. Vilioja saulut . Glosto jos spinduliai. Dži va baltiniai...

Gerai. Einam. Bet kuriuo keliu? Ar per erven, kur vokiečių komendantas, galimas daiktas, išduos mums kokius pažymėjimus. Bet užtatai iki erven s 12 km, ia tuo šunkeliu, tais takais. Paskui iš erven s 12 km, kolei plentu prigret sime prie Dyjos kaimo, prie Guta-proletaro kalkaso. O tiesiai plent, sako, apie 6 km.: 24-6 = 18 kilometr vingio. Mane išrenka savo vadu, klausia, kaip aš manau. Man dingt galv: jei šiandien apsispr siu, galb t vis nakt nemiegosiu, galvodamas, ar gerai pasirinkau. Aš sakau: vyrai, šiandien nespr skime to klausimo. Vadinasi, einame ryt. Keliname anksti ir su saule išeiname. Šiandien pasikalbame su Ualotka, pasiteiraujame d l kelio. O rytoj spr sime keli prieš pat išeidami.

Sutarta.

Maloniai kutena švar s baltiniai vandens nuplaut, saul s išdžiovint kn. J gos pribuvo. Kelion namo. Nežinoma kelion. Be popieri. Be maisto. Bet namo...

Malonusis pirmininkas Ualotka pats pasi l surašyti liudijimo juodraš t. Surašau, toks ir toks, tada ir tada atsi stas kolchoz, dabar savu noru apleidžia kolchoz ir vyksta t vyn n Lietuvon.

Kiekvienam paraš. Antspaudus užd jo. Pasiraš.

Išeiname ryt, sakome, anksti. Ankstyvas penktadienio rytas.

1941 met liepos m nesio 4 diena.

Saul ta. Tikras liepos m nesio rytas. Šeimininkas mums dav po kepal duonos ir po šešis kiaušinius kiekvienai grupei. Manau, duonos bet kuriam po svar ir po du kiaušinius. Dar po kepaluik duonos katrai grupei dav ir kolchozo valdyba. Tik k iš krosnies duonos.

Atsisveikiname. Ir m s akys vilgnos už tok gaus maist, daugiausiai d lto, kad to visai nelauk me. Ir mus išlydintieji šluostosi, išleisdami mus nežini, ir dar sp ja, kad jums, sako, gali pakeltyj pasitaikyti visoki žmoni. B kite atsarg s.

Tikrai širdingai atsisveikinome. Tikrai nuoširdžiai mus išlyd jo.

D l to, kuriuo keliu eiti, nieks n žodžio nepratar me - aišku sta iai plent tuos kelis kilometrus, vietoj an 24.

Mes vis atsisukdami ži r jome. Vis dar tebestov jo mus išlyd jusi b rys. Mosavome. Ir pro tebestatom nauj mokykl ir pro pastar j kalkaso sodyb, mus galutinai atskyr kalvon besikeliantis kelio vingis jau benokstan i rugi lauke, nors pievos dar neprad tos šienauti.

Už rugi lauko miškas, apkirstas miškas. Sm lio kelias. Pakraš iais kur ne kur pagauni besirpstan i žemuog. Turiningas jos skonis. Pajauti daug j gos gav s. Rodos, jei iki dešimties suskaitytumei, gal tumei eiti ir eiti. Bet su savim po du kepaluiku trims ir po du kiaušinius kiekvienam. Tai tikrai didelis energijos išteklius, atsimenant netolim praeit. Ir prie žemuogi smailauti nebetenka, neapsimoka lankstymasis.

P S I A N A M L I N K

Visus tuos šešis kilometrus nuo Dyjos kaimo Guta-proletaro kalkaso iki plento kelias eina mišku. Jau ir ne koks, nors taisomas kelias, bet šiaip kartais, matyt, važiuojama. O gal tuo keliu buvo važiuojama, kad dar nebuvo plento?

Supratome, kad plentas netoli - užuodžiantieji jau jausi lavon tvaik. Jau ir sudaužyt mašin, pab kl m pasitaikinti. Išlindome į plent. Susitar me žvalgytis, gal atpažinsime t viet, kur einant ervenes link sušaud, teisingiau septyniais šiais metais nušov Bikin ir Zdanavi i.

Tik iš jus plent, šiurpas mane nukr t, tik tik ne lipau žarn kr v. Minkštojoj plento dalyj, pasirodo suvažin tas žmogus nuo koj galvos link. Kietosios k no dalys sutriuškintos. Ir batai ir tie lik nestoresni už kok centimetr. Nuo koj imta spausti kolei žarnos ir visi viduriai išsiverž ar pro burn ar pro koki kit k no dal, nebeišlaikiusi spaudimo. Atseit, visa žmogysta su drabužiais centimetro kito storio, tik žarnos nesutraiškytos, pilnos, dulk m apneštos.

Tušias plentas - n ra važiuojan i, nei einan i. Grioviuose pab klai, kulkosvaidžiai. Daug šovini pribarstyta ir šautuv, ir didesni. Ir žmonė nemaža pagrioviais. Netol žmogaus nušautas beveik visai juodas didelis vilkas. Jo lavono paragauti, ir vokietis nušov. Tris ar keturi vilkus taip pakelyj nušautus mat me, kolei nu jome iki Minsko.

Vienodas miškas. Ramiai pagal griov einame. Kelias vietomis išmaltas. Akis vis sustoja prie išpumpusi lavon. Kitur prie vietomis gulinio lavono smeigtas sulaužytas j kryži surištas šautuvas. Vis ne vokieiai. Tie palaidoti. Kapelis supiltas, kryželis padarytas, lentel su parašu, šalmas ant kryžiaus pamautas. Papuoštas kapelis ar kapeliai, g lel pasodinta. Rusai, gerai jei vel na iš pagriovio užversti, bet kojos styri neapkastos žem mis.

Saul tas rytmetys. N v jelio miške. Kaip sunku buvo eiti priešinga linkme - pro koj sukeltas dulkes ir dangaus nesimat. Dabar tušias, ramu...

Staiga vokie i jaunas kareivis su šautuvu iš kr m keli išlindo ir kits prie kelio už kr m bes d s.

- Stok, kas, kur?

Trumpai apsakau m s likim. Rodau kalkaso išduot dokument. Ver iu j vokie i kalb. Žvilgt žydel ...

- Žydas? Zoldat? (kareivis)

Mums rodo eiti. o ši su ranka stumia šal pasilikti.

Taip, sakau, žydas, bet Lietuvos kareivis; štai ir sagos su Vytim. Jis niekuo ned tas. Jis taip pat vargo, kent jo, kaip ir mes. Po nuoširdaus paaiškinimo, pasigail jo m s , kad neturi kuo pamaitinti, pamojo ranka eiti, palink damas laimingos kelion s.

Tie du kareiviai saugojo ia maž sugriaut tiltel per keli -dalys sudraskytos, apdegusios. Ir padegtas dar buv s.

Einame. M s žydelis tikrai kareiviškai atrodo, ypa batai. Nutar me apr dyti j . Kelni mano jis ne m . Apsivilko mano miline - netaip bekrinta akis tas kareiviškumas. Ta iau išvaizdos jo niekaip neperdirbsi, perdaug jau savo gimin s kraujo. Neša jis visk . Neduoda man ir manosios dalies nešti. Dar sunki milin apsvilko. Labai d kingas už išvadavim nuo t kareivi . Vis, sako, pa ius geriausius batukus man pasi dinsi s, aš toki dar nes s tur j s.

Kelias daro ving . Tuoj prie vingio trys kareiviai mus sulaiko.

V l tas pats žodis žod . V l t žydel stumia šal . V l aš maldauju. V l pasiseka, ir v l einame...

Vokie iai gaudo ž sis prie kaimo. ia juodai apsir d s ži ri po didelius ži ronus. Aplink keletas arlikon , atsukt dang . Kiek tol liau daug žmoni veža ir neša r stus, lentas tiltui taisyti. ia didel up . Didokas, aukštas medinis tiltas išdegtas.

Šita sargyba iškvot mus, kaip ir anos dvi. Nor jo "pasiimti" m s j kareiv . Buvau m s prašyti, bet tilto statytojai pašauk , kad mus paleist prie tilto darb . Pa jome. Prie tilto mane su Lašu pasodino ant atvežt r st , o kitus keturis išvar iškrauti atvažiavus su medžiaga sunkvežim .

Iškrov . Sulaipino mašin . Pavažiavo. Greitokai gr žo su prikrauta mašina. Iškrovus pasak , eikite savais keliais.

Kolei anie keturi darbavosi, prie mudviej pri jo jaunas malonus karininkas. Išsiteiravo apie m s išgyvenimus, apgailestavo, kad neturi kuo mus pamaitinti ir palink jo gero kelio.

Pager jo m s pas. Man me, kad ilgam jaunesniusius sulaikys prie darb .

Viskas dedasi kaip toje pasakoje, kur piemen lis jo pragar savo šeimininko mirusios raišos žmonos sielos parnešti. Jis pirma sutiko vien velni . Apmulkin s šit , sutiko tris. Nusikrat s nuo trijų , sutiko devynis. Ir tuos apsuks sutiko didžiausi , tiesiog debes , b r .

Einame niekieno nekliudomi. Pasitaiko ir motocikl , lengv j mašin . Ži ri mus, mes - juos. Nestabdo, nesulaiko.

Netinkamas karštai dienai apdaras virste ver ia prakait . O ir to stiprumo ne taip daug po tos gerosios paskutini j savai i praeities. Gerai, kad pasitaikydavo kur iš miško laukus išeiti. Papu ia v jelis - atsigausi, prakait apdžiovini.

Ir regin matai. Kaln ia visai n ra. Bet yra pakilimai po kilometr kit . Tad, iš tokios aukštumos toli ir gražiai prisiži ri. Pasiilsis akis. Mintis palaisv ja. Ir pats kelias ia ne tiek smilt tas. N ra t kaip pelenai dulki , kurios taip m gsta akis, nos , prakaitinas vietas. Gerti randame kelio sargyb pastatuose. Gil s šuliniai, tik nevisada b ra kaip pasisemti.

Pra jome an savo nakvyn s viet . Atseit dar 40 kilometr iki Minsko. ia didel pavaizdi aukštuma prie miško pakraš io. Sudaužyti sanitariniai vežimai. Prim tyta radijo aparat dali , pab kl , tank , o jau šovini visoki visokiausi . Ir ger daikt yra.

Ta iau kur ia k imsi. Ir nieko netur damas, jautiesi tarsi didel naš neštumei.

Nei toki , kaip mes, nei vietini gyventoj kelyj, nei laukuose, nei aplink kaimus nematyti. Stypso kame sudaužyto tanko patranka. Vien sparn pak l s nukrit s l ktuvas. Automobilis su prašautu stiklu prieš vair . M gstamos mašin padangos - kit visai neb ra, kitos išpjaustytos. Išimti ir motorai. Išlupin tos matuokl s.

Syk atl k prieš mus motociklas. Už kokio puskilometro kitas. Paskui ant vieno motociklo du, toliau su priekaba, atseit, trys. Visi lekia, kaip be galvos. Po motocikl mažos mašin l s, v l motociklai... Mašinos auga, vis gražesn s lekia. Matyt jose vis didesni pareig nai. Tikrai gražus, kiek dirgsnius dirginantis reiškinys. Sustojome kiek. Ne, eikime. Pamaž le eidami, žiopsojome, dair m s iš pani r , laukdami, kad mus sulaikys. Ramiai pral k . Greit dulk se dingo ir paskutinioji mašina.

Kad ir koja už kojos einant, vis tik vakaras m art ti. Ir reikalas pails ti vis m jaustis ryškiau. Kaimai reti. Ne tik prie kelio, bet ir matomoj aplinkoj. Užtai, kur yra, tai jau dideli kaimai.

Pagaliau tolimose lygumose m pilkuoti šiaudini stog eil s. Lenkiam s pirmyn, kad lengviau b t eiti - jei koj nekeltumei pirmyn, sukniubtume! ant nosies. Man kiek lengviau, nes mano milin apsilviko žydėlis, o savosios man nešti nedav . Jis ir maist vis trij vis neša. Ir dar d kingas. Kaip kad kartais gyvenimas žmoni santykius sutvarko.

Pa iu kiaulašeriu kaim jome. Visi renkasi nak iai. Patogu prašytis nakvyn . Niekas nepriima. Žinoma, m s nepatraukli išvaizda prašyte praš si nusikratoma. Ne sileidžia n pastog pernaktvoti. Patar eiti mokykl .

Nueiname. Degusi. Apgriauta. Joki dur , jokio lango. Jau visi kampai užimti. Susiradome, atrod , patogiausi viet . Sutilpome visi šeši greta. Tik praeinantieji tur jo žargyti per m s kojas. Labiausiai akis krito dvi žydiškos šeimos su daug vaik . Tie vaikai vis apsisbrisdavo m s kojomis. Mes gi džiaug m s gav progos kojas ištiesti. Kad minkš iau b t gul ti ant grind , prisineš me godlapi ir kibi lap kr vas ir

atsigul me. Užmigti buvo itin sunku, nes nebuvo minutės, kad be praeinančių žmonių apie mus nesisukaliotų išbaidę su palaidas šuo. O duonelė šryt išsinė me dar šilt. Tiesioginė prasme žodžio, šuo eina žmogumi, ir snukė kiša ir su kojom kapsto iš po tavęs, kvepiantios duonos kvapą pajautęs.

Naktį mityti. Griaustinis. Pro langą vanduo tūškiai tiesiog ant mūsų. Saugojome tik duoną, kad nesuslaptų.

Ir šunys, ir lietūs - viskas prieš mus. Bet mes laisvi. Mes einame namo. Pakelyje mūsų niekas nesulaikė. Kai norėjome, galėjome sustoti, pasilsėti, pasidėti, net išsitiesti pagulėti. Taip, mes buvome laisvi. Nerpestingi - ir tie trys šimtai kilometrų mūsų nebaidė. Atrodė mums, būk mūsų siškiai, kiekvienam savi, oia pat arti, tuoj mes jiems pasakysime, kad gyvi tebesame. Tokia nuotaika, ir trumpam akis sudėjus, kelia viltį, atgauna raumenis, ir nuovargis - nebe nuovargis, ir alkis - nebe alkis.

Patamsiais atsiklėme. Lašnoja dideliais lašais. Mūsų kelio link tamsūs švininiai dangus. Meta žaibus. Griaustinio negirdėti.

- Ar eisime? - kažkas sako:

- Žinoma, - sakau. Nebijok eiti tiesiai griaustinį, jei jis tolokai. Aplenkis mus. O jei ir sušlapsime - su griaustiniu ilgai nelyja - išdžisisime saulutę.

Niekas nežodžio. Ir patįs kelio pakraštys, ir dideli retai lašai, ir debesys nejaukus tamsumas nesulaikė mūsų, ir mes ryžtingai praeiname pro paskutinį kaimo pastogę.

Kelias eina per plačią lygumą be jokio medelio. Po tamsiojo debesies, ypač sužaibavus, matosi miškas, pramerktas per naktį, šlapias miškas.

Mūsų retai tie didieji lašai. Juodasis debesis kažkur dingo, taip ir nepastebėjome, vien tik keli sekdami ir savom mintim kupini. Mestas žodis kartais atgarsio nesusilaukdavo.

Ramiai patekė į saulutę, gal ne dėl karo ar kraujo kiek raudonesnė, kaip paprastai. Visiška pragiedrėję dangus. Vėsus rytmetys. Nuplaktos kelio dulksmė džiūti kojos. Nuo drabužių mūsų garuoti. Tik eik ir norėk... Ir dar namų link.

Einame, niekieno nesulaikomi. Judėjimas plente šioks toks. Visi kariškiai.

Privargome. Vis dažniau apsisostojame pasilsėti. Nebėra gyvumo. Ir alkis šiek tiek pasireiškia. Taip kaip prieš aušrą, tarsi nerangumas. Bi minkšti kaulai, suglėbti raumens. Sunkios kojos. Akys nebenori po apylinkes dairytis. Tik seka siaurą kojdedamį takelį. Kiekvienas grumstelis ar šakelė nuo beržo vėjų nuplėsta sunkoka perlėpti.

Vis tik akis spytr jo Minsko link kelet l ktuv , besklandan i aplink, žemai, aplink vien viet . Tarsi tai varnos ar juodvarniai sklandyt aplink dv selien . Siauri ratai. Ir bildesys gird ti.

Greit ant kalnelio pasirod juodai apdarytas vyras, vis rankom bemos taguojantis. ia plent kryžkel . Iš vienos šakos Minsko link suka virtin automobili ir maž tankeli , tanke i . Tas vyrukas rod keli .

Mus sulaik . Gav s tarp tarp mašin , m klausin ti. Šis greit suprato, kas mes. Patar paskub ti, nes šiandien tre i valand išein s iš Minsko Vilni ešelonas Tikrai mus paimsi s. Paklaustas, k tie besisukalioj l ktuvai daro, pasak , jog ten miške es apsupta keturios dešimtys t kstan i ruski ir juos dabar ten naikin . O ia buvus vyriausioji vadovyb . Gr žtanti, nes darbas ein s gal .

Spaudžiame, kad iki tos tre iosios valandos suskubtume.

Kariški jud jimas auga. Jau iasi nebetoli Minskas.

Prieiname kareivini , ligonini pastatus. Apstoja daug sargybini . Maišatis. Daug kariuomen s, daug žmoni .

Tik ži riu, mano žydelis kariški stumiamas tolyn, jau kokie dešimtis žingsni . Metuosi j gelb ti.

Staiga privažiuoja maža pilka mašin l . Kariškis duris pradar šaukia - ar ne iš erven s j s? Taip atsako maniškiai. Ir tuoj mane šaukiasi, kad susikalb iau. Rodau savo kolchozinj dokument . Nei neži ri. Tik klausia, ar nemat me Kognovickio iš Kauno.

Einant erven , buvo toks aukštas jaunuolis, kuris laik si su dr. May, su m s Zaleski .

Tuoj ištraukia bloknot l ir žaliu pieštuku rašo. Suraš vis pavardes, priraš , kad sekame namo, Lietuvon, ir kad staigos mums m s kelion j turi pad ti.

Atsirado ir m s žydelis, jau mane sikib s laikosi, nebepaleidžia ir kaip tik tuo metu, kai jo pavard paraidžiui diktavau rašan iam karininkui. Kariški minioj pasigirdo, kad tai žydas.

Pasirodo, tai buvo pats erven s komendantas. Jo elgesiui niekas neklud . Ir mes visi šeši, tik vos pasakius a i už dokument ir dar popier l tebekišant kišen , dr siai pro jau didel keli dešim i žvaigžd t pilk vyr b r pa jome pat Minsk prie paties Minsko komendanto.

Sudaužytas miestas, išdegintas. Sugriauti tiltai. Tik akrobatais pasidend sugeb jome pereiti up .

Ant kalno aikšt j dideli dideli teatro r mai. Pasiš k ta išdidum , bet pigoka statyba. Prie ano galo r m ilga ilga aikšt je susirai iusi eil komendant r .

Ir mes eil . Karšta. Dulk s.

Privažiavo tušti sunkvežimiai. Sako, vešime stovykl . Šoferiai ir palydovai pjausto su medko iais nesulenkiama is peiliais skardines d žutes. Storai papjaust graži riebi kiaulien , deda ant duonos, dideliais k sniais atkanda ir valgo. Pasakoja aplinkiniai eilininkai, b k toje stovykloje es ar ne šimtas t kstan i žmon i suvaryta. Atviras, sako, laukas. Tiek maža teduoda vietas, kad stov s žmogus prie žmogaus. Ištryptas purvas. Nei maisto, nei išeinam j viet . Sunku ir apsakyti, kas ten, sako, dedasi.

Pagal eil eina ir patarin ja laukiantiems kas kuriuo reikalu darytina. Apšiurnus žmogus. Kalba rusiškai, matyt, komendant ros tarnautojas. Eina pro mus. Aš j .

A, sako, lietuviams n ra ko laukti eil s, bet aš gerai nežinau, k turiu jums patarti. Palaukite, tuoj gr šiu. ia visoki visokiausi gand , visoki kalb . Daugiausiai ašaros, nusiskundimai. Kuo ne ris ia atpluša m s gerad jas. Sta iai mane dar tebeeidamas iš tolo šaukia

- Nereik, jums nereik laukti. Yra Lietuvi Raudonasis Kryžius Frunz s gatv j medicinos student bendrabutyj, ten, va, ant ano kalnelio, eikite šituo keliu.

Gatvi neb ra, nes ia buv mediniai namai, visi plynai išdeg .

Ir šviesu akyse ir linksma sieloj ir lengva kojom pasidar . Eina me. Pasiteiraujame eil je išlikusi pastat . Praeina me pro žyd , seni , vaik užrioglintas patalpas, per tuš i sal ir jau duryse pamatome plik pulk. Juozo Tumo galv . Tuoj Julius Šatas ir kiti. Apie dešimtis m siški . Kiti kitais keliais atsid r ia. Tuoj lydekos konserv . Nei duonos, nei ko kito prik sti nebuvo. Gardu. Tuoj iš Maskvos begr žt s muzikas Stupelis (žydas su žmona berlyniete ir s num) prisistat . Jis si losi nuskus s. Skuta, muilina, kv pina. Uod nukrimstas, nušaš s veidas visas kruvinas pasidar . Peršti.

Tarpduryj, prie šulo prisiglaudus, vis laik stov jo dr. Matulai io žmona su dukterim. Alkanos, apšepusios. Vyras daktaras, išb g s iš Lietuvos, profesoriav s Minske, dabar tremtyj.

Dar buvo vienas iš Šan i darbininkas, gražia m lyna eilute apsilvilk s, visai netiko prie m s pilkumo, buv s soviet si stas kurortus gydytis, dabar gr žt s.

Jis nejaukia i jaut si m s tarpe. M siškiai su juo nesikalb jo, tik š t or pasakydavo.

VAŽIUOTAS NAMO

Atvyksta Lietuvos Raudonojo Kryžiaus atstovas iš Vilniaus dr. Legeika. Gražiai apsir d s, sotus. Maloniai pasisveikin s, pasak , kad šiandien pat (sekmadien) važiuojame Vilni . Kitiems bus ešelonas tiesiog Kaun , J. Šatui vadovaujant.

Sako, kiek pasisukaliosime pakeliais, reik pasiteirauti, ar nenugirsime, kur Vilniaus miesto galvos Stašio.

N išsišnek ti su savaisiais neteko. Sulaipino sanitarin RK mašin ir išvažiavome. ia kunigai Petrai iai abudu, teisininkas Maliukevi ius iš Šiauli , važiav s žmonos ieškoti, dar pora dr. Legeikos paž stam lenk .

Geražiavome. Tai ne p š ia. Gaila buvo pakel m sutinkam vokie i kareivi su savo sunkiom nešmen m. Karšta. Pilna burna t lydekos konserv skonio.

Dr. Legeikos paž stamieji Molode no pakraštyj mažam mediniam namelyj gerai mus pamaitino vairiais konservais.

M ginome gulti ruoštis ia pat benokstan iuose rugiuose. Bet girdisi š viai. Sakome bus saugiau kame pastog j. Radome greta buvusio tvartuko malkin . Apa ioj skiedros, viršuj durp s nuožulniai gal . Siaura patalpa. Sugul me pagal kumpum trise - aš ir du Petrai iai. Kai atgultasis šonas atbuko, tur jome visi trys iš karto verstis, kad v l atsigultume pagal kumpum , kitaip netilpome.

Pakeliui Vilni sukin jome iš kelio, beieškodami p dsak miesto galvos Stašio.

Vilniuj mus registravo.

Skautas nuved pavalgydinti. Kiek ia aš to viralo susr biau, n pats nežinau; bet vis tik sotus nebuvau.

Aplankiau broi . Padariau susirinkime pranešim apie išgyvenimus vežant, varant, gr žtant.

Tre iadien geležinkelio stotyje paž stamas stoties komendantas, pamat s mano labai prast virvagal pasijuosti, nuo gemb s nukabin s savo dirž ir man atidav s, slapta sodino traukin .

Kaune par jau savo šeim . Mano gr žimas jau buvo praneštas per radio, d l to mano pasirodymas prie buto dur namiškiams nebuvo nelauktas.

Anie mano bendravargiai gr ž iš Minsko Kaun jau pirmadien . Taicas buv s at j s pad koti ir prašyti tolimesn s pagalbos. Jis jau papasakoj s namiškiams apie m s bendrus išgyvenimus. Jis tai gerai žinojo, nes vis keli nuo Minsko erven ir iš erven s Minsk buvome sykiu. Sykiu ir kolchoze gyvenome ir vis laik greta dirbome, greta gul jome.

Neužilgo Taicas ir pats at jo. D l tolimesn s pagalbos, buvo jam pasakyta kreiptis žydus. Jie žinojo visk geriau ir ia Kaune, ir kas d josi bet kurioje Lietuvos vietoje. Daviau kelionei 30 marki ir tuo atsisveikinome. Reik manyti amžinai.

Ilgai nelaukdamas jau sakyti a i kurpiui Glikui, kuris taip gerai kelionei tikusius batus buvo pasiuv s. Jo dirbtuv l je jau kiti s d jo. Kiti dirbo. O Glikas iš K stu io ir Gedimino gatvi kampo su visa šeima jau darbo nebedirbo. Jo eil at jo kažkod l greit. Jam nebreik jo kankintis, kamuotis ir kitus varginti. Jis greit amžinai iš jo iš šios ašar pakaln s. Tiesa, nor j jo ar j vietas užimti, j turt pasisavinti, ilgainiui ne tik pagrobtojo neteko, bet dar ir savojo gerokai prid jo.

Negeisk svetimo, dar savo prarasi.

IŠ PENKIOLIKOS AŠTUONI

Iš septyni penki buvo suimti. Vien j , Jonait , nepaleido iš milicijos erven je. Ir mano noras išvaduoti nepad jo. Pa iuodu praš vos su Lašu, kad sileist milicij . Ne sileido, o t niekuo ned t žemait ir sudorojo. Jo apdaras, matyt, krito akis: Juodi drabužiai, juoda skryb l . Pats aukštas, lieknas.

Atseit, iš septyni šeši gr žome. Kas gi su tais aštuoniais iš m s penkiolikos atsitiko?

Po keletos dien gr ž s, einu Laisv s al ja palei gulos bažny i , sutinku vien iš t aštuoni . Klausiu. Sako, mus apsupo ir raiti, ir p sti. Mums šešiem pasisiek pasprukti pro retok gaudan i rat m s pus je. Pagavo Dambrausk iš Kauno ir Normantait .

Dambrausk ir Normantait , sako toliau mano "kelion s" draugas, pastat prie pušies. Aplink daugiau dešimties ir rait , ir p š i sargybini . Visi gerai ginkluoti.

Vienas j su revolveriu švaistosi, taikindamas savo ginkl , visai arti prikišdamas ia prie pušies pastatyt j galvos, ia prie j kr tin s.

Mes sako, pro kr mus visa tai aiškiai visi matome. Mums dingt galv : n ra prasm s tiem dviem m ginti b gti. Juos tuoj nušaus. O tuomet apsiautimo lank lenks m s pus ir mus pagaus, b kime. Ir m b gti. Tik pasijudinus, pasigirdo trys š viai. Sako, taip galvojame: katram po vien š v . Abu krito. Vienas buvo dar kiek gyvas, t jau begulint tre iuoju š viu pribaiğ . Pab gome mišo gilumon ir m me slinkti Minsko link. Apgailestavome tokius gerus vyrus. Pagaliau, k padarysi. Ir met sis ieškoti neberastumei. Ir verkdamas nebeatverksi.

Atsisveikinova. Jis pa jo Vytauto prospekto link pro Raudonojo Kryžiaus ligonin . Aš einu toliau pro "Aušros" knygyn .

Staiga, prie Ekonominis kari bendrovis iš tolo matau mane einant Dambrausk . Pamaniau, kad jau nebesu geras. Trinu akis - jis, tas pats, su tais pat drabužiais. Laukiu šioj pus j Mickevi iaus gatv s (kitaip b tuva susitik viduryj Mickevi iaus gatv s). Stebiu ateinant - tikrai tas pats. Jaukiai sveikinavos. Sakau, juk tu nušautas erven s miške, kaip tu ia atsiradai. Klausiu, kaip ten jam su Normantai iu prie tos pušies apsuptiems buvo.

Dambrauskas pasakoja žodis žod t pat , k ir ans mano bi iulis. Taip sako, pastat mudu su Normantai iu prie pušies, taik si su revolveriu. Man me galas. Tris kartus šov . Tik šov ne mudu, bet aukštyn, or ir pasak :

- Stupaite na vsie etyre storony (eikite sau visas keturias puses).

Patys pa jo savo keliu, o mudu v l savo keliu. Ži riva, sako, kits kit ir stebivos, ir tikrai mudu dar gyvu.

Daug kas nesuprantamo pasitaikydavo. Kam, sakysim, gaudyti, kad net neapklausin jus paleido. Kam šauti or ?...

Iš m s penkiolikos, tik vienas Jonaitis tedingo. Kiti pargr žome. Pats laimingiausias b relis iš t 27 likusi po nelemtosios nakties kal jimo kieme, kuriuos skirstydami pavar dešin n.

Kitoks mano likimas b t buv s, jei neb t man s atšauk nuo sienos, prie kurios buvau "sta iai" pavarytas.

Iš "kair s" ir "sta iai" pavaryt j itin maža dalis begr žo. Juos ar sunkvežimiai, tankai sutraišk kelyj, ar nušov , mus už erven s nakties tamsumoj, miške be atodairos iš vis pusi keliu varomus šaudyti. Piemuo ir artojas mums pasakojo, kad ten daug šimt sunaikino. Žmon s buv pavaryti kelio nuo lavon apvalyti, duobes kasti (apie tai ži r k: P.Petraitis. Kaip jie mus sušaud).

ŽODYN LIS

Apsibristi - užkli ti kojomis, suklupti, pargri ti.
Apsiužyti - apsileisti, aptingti; apsimesti nesuprantan iu, kvailiu.
Apšiumus - tvarkingas, malonus, jaukus.

Bildukas - prietaisas pj klo keliui taisyti, dantims klaipyti.

Godlapis - godo (varnal šos) lapas.

sisprendus - susid jus rankas ant klub .
smilgti - nutirpti, skausti.
Iškrai ioti - po truput iškristi, iškritin ti, išbyr ti.
Išpurt ti - išsikratyti.

Karnelis - stumiamas vežim lis vienu ratu, karutis.

Kaust , žem. - tam tikras kalte iškaltas medinis indas su statytu dugnu.
Kraak - juodasis genys, raudongalvis genys.
Kulkštena - kulkšnis.

Metyl , metel - pelynas.

Mulksoti - stov ti be prasm s, žiopsoti, murksoti.

Pablaka - ištiestomis kojomis (paprastai apie s d jim lygioje vietoje, ant žem s).

Palašas - vieta, kur nuo stogo varva lietaus lašai.

Papl sti - pritek jus telkšnoti.

Pareituv - gyvenamoji vieta.

Pavaizdus - gerai matomas, apžvelgiamas; gražus paži r ti, vaizdingas.

Pavilga - valgio pradaras (m sa, pienas, sviestas, kiaušiniai, s ris ir kt.); kuo kas pavilgoma.

Perd tinis, - (plg. lenk. przelożony) - viršininkas, darbo priži r tojas.

Pirkšnis - smulki žarja.

Pyna - juosta.

Poras - pora.

Prakutinti - paauginti, prakutenti.

Prašapti, žem. - prapulti, pradingti.

Prielaidas - pavasarinis paršas, pradedamas pen ti ruden ; pusparšis.

Proguma - nedidel miško aikštel .

Railioti, žem. - r plioti, nerangiai vaikš ioti.

Rik - jav guba, šlitis; gub eil , stata; ia: rikiuot .

Rut , rutel (vok. die Rute) - virbas, atskiras lango stiklas.

Smailauti - smaguriauti, smalžiauti; tykoti skanumyn .

Spir ti - sunkiai, vargais negalais ži r ti; temptai ži r ti, spoksoti; aklioti.

Suklekti - sukreš ti, suten ti.

Suspringti - sukli ti, strigti.

Tyn - purvynas kur kiau s voliojasi, kiauili 'vonia:

Žiudrus - šiurkštus.

Žiurksoti - ži r ti, akis bedus.

Žiurpstas - prikyšt , prijuost (vok. Schurze).

TURINYS

Pratarm	4
Vaikas suimtas.....	5
Pas komisar	8
V I tardytojo kambaryj.....	9
V I K.....	10
Pas K komendant	12
kal jim	13
kamer	14
Prasideda gyvenimas.....	16
or	19
Apibaldino.....	20
Tardymas.....	20
Ligonis.....	23
Išrašai.....	24
Kažko laukiama.....	24
Išveža.....	26
Iš Vilniaus.....	30
Minsko kal jime.....	32
Iš Minsko.....	35
Vanduo... Vanduo.....	37
Up	39
Duonos.....	39
Nakvyn s link.....	40
Antroji kelion s diena.....	42
erven s kal jime.....	48
Kam mirtis, kam laisv	50
laisv	52
Eikime nam link.....	55
"Kalkas".....	56
kalkas	59
Kolchoze	62
Kolchozinink tarpe	67
Eikime namo.....	68
P s ia nam link.....	70
Važiutas namo.....	76
Iš penkiolikos aštuoni.....	77
Žodyn lis	79

Ignas Kon ius .

Kelione i erven ir atgal (atsiminimai) 5 leid I Tiražas 1200 egz. Užsak Nr.1182

Leidykla "Vilius", A/d 1085, Kaunas SL 1447

Spausdino Valstybin mone "Spauda", Vilnius. Laisves 60